



Irodalmi Jelen



*Aki szóra bírta
a legnagyobbakat*
A 80 éves Kabdebó Lóránt
köszöntése a PIM-ben

Böszörményi Zoltán:
Kapaszkodva

Szávai Attila:
Vasárnapozag

Szőcs Géza:
Café Mérida

Ármos Lóránd:
Olyan üres

Döme Barbara:
Hosszú futás

Varga Melinda:
A nem női vers

Andrássy József:
Schlösslberg ostroma

 Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Főmunkatársak: Szócs Géza, Makkai Ádám (Budapest)

Munkatársak: Laik Eszter (helyszíni tudósítások),

Varga Melinda (vers, interjú), Boldog Zoltán (próza, kritika),

Szócs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatko Péter

A borítón **Francesco di Giorgio Martini** (1439–1501)
festménye

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN versei

Kapaszkodva

a fák lelkiismeretére hass
nyugalmuk a bizonyosság
melyre régóta
még eszmélő fejjel vágytál
nyugalmuk a kétely
a valószínűség valószínűsége
a deresedő
felborzolt hajú világ
mindent felemészítő énje
ők nem félnek a sikertelenségtől
a lázadástól
a semmibe hulló idő
pernyéjétől
látják a mulandót
látják bűneinket
látják
bennünket mi emészt fel
ágaikkal azért kapaszkodnak
a magasságos égbe

Necessitas*

nem dünnyögök
miért is dünnyögnék
a félelmeket reggel felmetéltem
most borsmenta ízű
hajnal hasad melled alatt
sóhajod
a tenger sóhajába szakad
viszem magammal
üres tekintetét az égnek
bár csak meg tudnám
őrizni ezt a percet
a szívedben
virágzó reményem

*szükség

SZÁVAI ATTILA

Vasárnapszag

Füledt nyári lakótelep. Vasárnapszag. Az egyik nyitott ablakú lakásban hangosan szól a tévé. A tikkasztó hőség után záporok és zivatarok várhatóak, a tévé időjósza – húszas lány – oly lelkesen mosolyogva közli egy jégvihar lehetőségét, mint stréber tanuló az ötödikes törileckét. A panellakások a kitért nyílászárókon keresztül lihegnek, a bennük élő lakosság alétlan piheg, a fecskék az épületek közt cikáznak a vasárnap délutáni öblítőszagban.

Az épületek közt kis park, épp csak egy kis ízeltő a természetből: fák, bokrok. Néhány kopott pad. Fiatal anyukák és színes ruhás gyereknevetések. Idős nő ül az egyik lepattozott festésű padon, mert nehezen bírja a panel melegét, és amúgy is szereti figyelni az embereket. Nézelődik, közben körmével kapirgálja a támla piros festékrétegét. Harminc év alatt a fa nagyrészt ledobta a színes réteget magáról, ami maradt, körömmel kiválóan lefeszegethető. A nejlonotthonka gyűrődéseiben eltűnik a napfény, elvész a huszonkét év konyhaszagában; a rántothús-ezrek otthonkára ragadt olajgőze végleg elnyeli a napsugarakat. Az idős, egyedülálló nő számára a lakótelep minden eseménye óriási hírértékkel bír. Ha új lakók költöznek a lépcsőházba, napokig nem alszik az izgalomtól. Egy hangos, tányértörős szerelmi botrányból hetekig megél. Most a padon ül, és unatkozik. Rejtvényt fejt, elakadt egy vízszintes négybetűs-nél. Egészen elálmosodott. Ám ekkor történik valami rendkívüli. Idegen autó gördül a közeli parkolóba.

Az idős nő felélénkül, pulzusa emelkedik, feljebb ül, próbál kedvezőbb pozíciót felvenni, nem maradhat le semmiről. Felgyorsul számára az idő, emésztése magasabb tempóra vált, a visszerei sötétebb tónusba váltanak. Ebben a pillanatban a vízzel teli felhők gyorsabban szürkülnek, a galaxisok szaporábban pörögnek, a csillagok gyorsabban születnek és hunynak ki. Az újságot maga mellé teszi a padra, keresztbe teszi lábát, mint aki nem tehet semmiről, épp csak itt van. Boldog. Mint vadászeb az őszi tarlón: figyelni kezd, szimatot fogott.

Egy nagy családi autó lassan fékez mellette, a sofőr – fiatal férfi – bizonytalan tekintettel keres parkolóhelyet. Mellette ülő felesége rendkívül elégedett. Autót készülnek vásárolni, és mint minden fiatal kétgyermekes anyuka, izgatottsággal vegyes kíváncsisággal várja az elkövetkező órát. Új családtagként gondol a leendő autóra, alig várja, hogy élőben láthassa. Hátról két kislány és egy idős férfi, a sofőr édesapja ül, hangosan krárog, mielőtt mutatóujjával megjelöli a parkolás helyét. A fiatal férfi homlokára tolja napszemüvegét, majd felveszi a gyanakvó autóvásárlók nemzetközi tekintetét. Ezt még otthon megbeszélték a feleségével, és begyakorolták az előszobai tükör előtt: szakértő hunyorgás, majd gondterhelt homlokráncolás, amiből aztán átvált egy szemöldökemelős rácsodálkozásba. Ezeket fogja kombinálni, ezekből fog improvizálni. Bár az autót áruló csinos nő egyidős vele, úgy dönt: magázni fogja, bármi áron.

Az idős férfi adja ki a parancsot, kiszállás, mondja. A két kislány vágódik ki először az autóból, a parkba szaladnak. A kisebbik kezében játékbaba, a nagyobbik mesekönyvet szorongat. Hamar kiszemelik a tőlük néhány méterre ülő idős nőt, odacognak kacagva, majd babával, könyvvel kínálják a zavart nézelődőt. Mikor az megérzi a közelgő veszélyt, kapkodó mozdulatokkal keresztbevetett lábára teszi a rejtvényűjságot, mintha elmélyülten gondolkodna rajta (csak percek múltán veszi észre, hogy az újságot fejfelé tartja és az impresszumba írt bele egy vízszintes nyolcbetűst: karalábé).

Az eladásra szánt autó csinos tulajdonosa éppen a pedálok alól próbálja kiszedni a gumiszőnyeget, hogy gyorsan kirázza, mivel hirtelen, felkészületlenül érte az érdeklődők érkezése. A fiatal férfi mint leendő tulajdonos is kiszáll az autóból, véletlenül a gumiszőnyeget kiszedő fiatal nő formás fenekére pillant. Aztán gyorsan a feleségére, de az szerencsére a két kislánnyal van elfoglalva. Az idős férfi először távolról nézegeti a fehér autót, majd közelebb lép. Az egyik kislány büszkén meséli a padon ülő néninek, hogy új autót jöttek venni, amivel anyuka fogja őket oviba hordani. A gyermek egy szuszra közli ezeket, közben apró kezével meg akarja érinteni az idős kezét, amely megijed ettől a hirtelen bizalmaskodástól, és undorodva elhúzza májfoltos bőrét. Utoljára tizenkét éve értek hozzá, mikor véletlenül fellökte a lépcsőházban dolgozó festőt. A fehérruhás férfi nem

értette, hogy lehet ekkora erő egy ilyen vékony, alacsony testben. A fiatal férfi és apja bemutatkozik a csinos nőnek, az öreg három másodperccel hosszabban fog kezét, mint az a csinos nőnek jólesne. Anyuka a pad mellől integet, a kislányokat próbálja leszedni a padról, a gyerekek valami rejtélyes okból vonzódnak azokhoz az idős emberekhez, akik undorodnak tőlük. Az idős nő zavarában a nejlonotthonka varrását kezdi morzsolgatni. A csinos nő két lépést hátrál, átadja a helyet a férfiaknak.

A fiatal a sofőroldallal kezdi a vizsgálódást, szakszerű, óvatos mozdulattal megmozgatja a kormányt, majd a sebváltót. A csinos nőnek szimpatikus ez a finomság, a vékony ujjak, az elegáns, szőrös kézfej. Arra gondol, a férfi biztosan hasonlóan érintheti meg az anyukát is. Miközben megbeszélik az autó fontosabb paramétereit, az öreg férfi nagy gyakorlattal vizsgálja a karosszériát. Szakszerű kopogtatásokkal kezdi a bal hátsó sárvédőnél, fülel, tetszik neki a hang, elégedetten bólogat. Újra eltávolodik két lépést, hirtelen nagyobb perspektívára támad igénye, orrát kezdi matatni, mint mindig, ha nagyon elgondolkodik valamin (felesége erélyesen rá szokott szólni ilyenkor: ne játssz az orrszőreiddel). A csinos nő tegeződik a fiatal férfival, amaz magázza a válaszokban. A nő ettől zavarba jön, a férfi viszont elégedett lesz tőle, ő irányítja az ügyletet, kezében van a szituáció. Az öreg közben már a küszöb alsó részeit vizsgálja, rozsdanyomokat keres: két térdre ereszkedik, halkán felnyög közben, majd fél kézzel a földre támaszkodva benéz az autó alá. Hunyorogva beleszagol az autó alatti térbe. Mivel mindent rendben talál – az autó korának megfelelően van itt-ott rozsdásodva –, lassan, fújtatva feláll, két tenyerét összedörzsölve próbál megszabadulni a bőrébe ékelődött apró kavicsoktól. Majd a motorház felé indul. Fia ugyanakkor ér oda a csinos nővel. Mint egy ásitó száj, kitarul az autó eleje, a nő kissé előrehajol, hogy kipeckelje a motorháztetőt. A két férfi tekintete egyszerre vándorol a nő karcsú derekára, majd formás fenekére, és csak aztán jut eszükbe, hogy segítsenek a motorháztető rögzítésében. Anyuka is visszatér, dicsérő-szerető mozdulattal megsimogatja az autó tetejét, mint ha egy kisgyerek volna. A kislányok a közeli padnál maradnak, egyikük felmászik az ülőkére, az idős nő mellé furakszik. A néni izzadni kezd a nejlonotthonka alatt, verejtékének penetráns szaga egyre erősebb lesz. Ez a kislányt egyenesen lenyűgözi, a nő szőrös orrtövi szemölcsétől teljesen elalél, tátott szájjal bámul-

ja. Testvére a fűben kúszik, bogarat keres. A férfiak mindketten a motortérben nézelődnek, kábeleket, vezetékeket mozgatnak, csatlakozási pontokat vizsgálnak, szivárgásokat, kopott, elöregedett alkatrészeket keresnek. A csinos nő közben arra gondol, olyanok most így derékig az autóban, mintha a kocsi éppen felalná az embereket. A motorháztetőt a fiatal férfi csukja le, a záró mechanikát egy újabb, ezúttal sokkal lassabb felnyitással és lecsukással ellenőrzi. Mint egy lassított felvétel. Elégedetten bólogat az idős férfinak. Rendben van, mondja a csinos nőnek, ha tízezret enged, megvesszük. Benne vagyok, szól a nő, gyertek fel, megírom az adásvételit, későn jut eszébe a magázódás, elpi-
rul, most már mindegy.

Közben szemeregni kezd az eső, anyuka a családi autóba teszi a gyerekeket, az öreg is beül. Az autó gazdát cserélt, hogy a tárgyak rejtélyes életét élve tovább vándoroljon, új emberi sorok részese legyen, az anyag bölcs közönyével fogadja új gazdáit. Egészen rákezd az eső, mire a fiatal férfi az új szerzeménnyel kiáll a parkolóból. Nagy szürke, száraz folt marad az autó helyén, mintha árnyéka ráégett volna a felületre. Körülötte lustán csillog a langyos-vizes aszfalt, ahogy lustán csillog a langyos-vizes otthonka az esőben ücsörgő idős nőn is. Úgy ül ott a görnyedt alak, mint egy otffelejttett tárgy. A vasárnapzag lassan átvált hűvös esőszagba.

ÁRMOS LÓRÁND versei

Nadin dalokat

Ősszel jelentek meg az első repedések.
Naponta elmentem a házhoz, körbesöpörtem, cigarettáztam,
és néztem, hogy merre alakul, és milyen erő alakítja.
A piros szobába Connor és David költöztek be az
Ír Nemzeti Értékesítési Intézetből,
egész nap hangosan kiabáltak.
A másik szoba fekete-fehér volt,
ide Nadin költözött be. Nadin dalokat írt,
énekelt, és várt rám.
Nem tudott hazudni, mert benne volt minden a szemében,
és mellette én is őszinte voltam,
mert a szemében ott volt rólam is minden.
Órákon át beszélgettünk, esténként kenyeret sütött,
és éjjelente azt súgta, szép vagyok.
A ház közben mozgott. A falak naponta elmozdultak,
egyszer ott aludtam, és reggelre kisebb lett Nadin szobája.
Később eltűnt a mosdó, és fű ütött át a konyha kövén.
Connorék a piros szobából néha tesztekét küldtek,
ilyenkor Nadin dalait dúdoltam,
és ikszeltem órákon át.
A ház mozgott, recsegték a padláson a gerendák,
morgott a pince, én dúdoltam, ikszeltem,
minden változás nehéz, mondtam magamnak,
és éjszakánként a fülemre húztam a párnát.

Olyan üres

A Johnny Foxtól indulok el. Köröttem zöld, fölöttem kék:
a kőfalaktól szabdalt rétek, a roppanós januári ég.

Reketyebokrok mellett haladok a bejáratig.
A tüskés ágak közt – nini! – kis vörösbegy tollászkodik.

A letérőnél csend fogad. Az erdő hűvös, mély, sötét.
Megszépenve szívom be mohás, nedves lehetét.

Túrázók, színes kabátban. Az úton csapzott kutya ül.
Pár lépéssel beljebb – psszt! – még alszik a fű a menhir körül.

Emelkedő. Balról a hegy, jobbra kilátni az égre.
Kis ér folyik át az úton, be az erdő sűrűjébe.

Feljebb ritkábbak az ágak. Most a víz is látható.
Dun Laoghaire ölébe lassan úszik be egy nagy hajó.

A lábam előtt, mégis messze. Itt már semmi baj nem érhet.
Nem tudok a fénybe nézni: vakító napkelet az élet.

Ha baj volt, a hegyre mentem. Álltam a magasság előtt.
Olyan üres szél fújt ott fenn: alig kaptam levegőt.

Zs. van

Három napja nem alszom. Végem.
Lázban égek egy lány miatt.
Zs. a háztetőnkön áll, és
magával vitte az álmaimat.

Nyújtózkodok: hátha elérem.
Szólongatom: jöjjön le bátran!
Próbálom a fülébe súgni,
hogy én már mindent kitaláltam.

Ezen a képen október van.
Októberi napos délelőtt.
Zs. van, a magas ég, a felhők,
a chapelizodi háztetők.

Zs. a csíkos garbójában.
Fürtjeivel játszik a szél.
Mosolyog, s én szebbnek látom
a Gaiety Theatre fényeinél.

Nem tiltja azt

Csalódni fog, aki látja:
nem hasonlít semmi másra.
A szabadság olyan holmi,
bele lehet bolondulni.

Nem tiltja azt meg a világ,
én titkolom, meg ne tudja:
képeinkhez járok vissza
inni, mint az édes kútra.

Nem apad el annak vize,
amíg isszuk, legyen bármi.
Nyomodat láttam a sárban:
te is szoktál visszajárni.

Döngicsél egy zöld bogár

Döngicsél egy zöld bogár. Átesek a bokrokon,
futok gyerekként haza, merre fussak, nem tudom,
két csapás a réten át, nem tudom követni már,
az egyik mintha filmbeli, a másikon apu jár.
Szaladok haza, innen már nem találkozok senkivel,
az egyik mindig üres, a másikon félni kell,
vihar lesz, és minden nyitva, az utcáról meg ne lássák,
szél támad, és meglebbenti más emberek boldogságát.
Átugrom az árkot is, betolom a kiskaput,
rúgva, reszketve, tovább, s ahogy a házba jutok,
a nagyágyra vágódok, itt nem láthat senki már,
hűvös van és félhomály. Döngicsél egy zöld bogár.

DÖME BARBARA

Hosszú futás

Apu, kelj fel, na, kelj már fel! A konyhakövön fekszik, szeme csukva, mellette térdepelek, rázom a vállát, bögök. Feje véres, bámulom, ahogy húzik a vörös tócsa a járólapon. Gyengén lélegzik, de még él. Egy pillanatra kinyitja a száját, mintha mondana valamit. Sörszag csap meg. Ég a szemem, arcomon tenyérének lenyomata vöröslik.

Egy órája az ablakban könyököltem, és vártam, hogy apu ha-zaérjen. Mindig a négyhúszas vonattal jön. A negyediken la-kunk, az ablakból látni a vasúti síneket, és ahogy a vonat kihúz az állomásról. Ha az ember átvág a vágányokon, öt perc sincs az út a házunkig. Apu legtöbbször kerül a főtutca felé, ott a kocsmá. Ma félhatra ért haza. Négy húsztól fél hatig az ablakban vártam.

Hol van anyád, kérdezte, amikor belépett a lakásba. Osz-tálytalálkozóra ment, tegnap szólt neked is, hogy ma későn ér haza, emlékeztettem. Kivörösödött az arca, a pupillája kitágult. Elment kurválkodni, üvöltötte. Megölköm, ha hazajön! Erősen megfogta a karomat, és azt mondta: adjál vacsorát, éhen döglök! Kivettem a pörköltet a hűtőből, elé tettem, hidegen, kanállal esett neki. Néztem, ahogy a zsír végigfolyik az állán. Alig evett az ételből, lábasostul a kukába vágta, azt üvöltötte, az a semmi-rekellő anyád még ezt is elsózta, főzni sem tud! Sört vett elő a hűtőből, kinyitotta, a kupak leesett a konyhakőre, gurult, majd a lábamba ütközött. Apu a konyhaasztalnál ült, én vele szemben, a sarokban kuporogtam, felhúzott térdekkel. Amikor megitta a sört, és nem talált újabbat a hűtőben, azt mondta, menjek a kis-boltba, és hozzak még pár üveggel. Azt válaszoltam, nekem nem ad alkoholt a boltos néni, mert tizenegy éves vagyok. Lóduj, kiabálta, és a kezembe gyúrt egy ezrest. A lépcsőházban gub-basztottam, amikor megérkezett a szomszéd néni. Látta, sírok, megkérdezte: már megint apád? Hazudtam, hogy egyest kap-tam a suliban. Apu bentről meghallotta a beszélgetést. Kijött, megfenyegette a szomszédot: takarodjon, ne zaklasson, mert ráhívja a rendőröket. Ezután megfogta a csuklóm, beránga-tott a lakásba. Hol a sör, megvetted, kérdezte. Nem mentem le a



boltba, mondtam, mire pofonvágott, majd az ablak felé rángatva üvöltötte: kibaszlak a negyedikről, olyan vagy, mint anyád, csak magadra gondolsz, semmi hasznod a világon. Ijedtemben bepisiltem. Tapasztalatból tudtam, csak akkor nyugszik meg, ha megkapja, amit akar. Van itthon sör, nyögtem, a szekrény tetején, két dobozzal. Elengedte a karomat, rám nézett, és azt kérdezte: anyád dugta el? Felállt a székre, megtalálta a piát. Folyamatosan káromkodott, azt hajtogatta, most már tuti, hogy kinyírja anyut, csak kerüljön elő. Én ezalatt a pisis nadrágomban megpróbáltam kisomfordálni a konyhából, de elkapott. Süssél rántottát, követelte, ha már anyád elcseszte a vacsorámat. Leült a konyhaasztalhoz, kibontotta a sört, ivott, közben le nem vette rólam a szemét. Kiszúrta a nedves foltot a nadrágomon. Te meg behugyoztál, röhögött. Undorító vagy mondta, vedd le a nadrágodat, ne főzz nekem pisis cuccban. Elindultam a szobám felé, de ismét visszahúzott, lerángatta rólam a nadrágot, nekilökött a tűzhelynek. Mire vársz, mondta, süssed már azt a kurva rántottát! Buggyiban álltam előtte, bámult.

Most itt térdepelek a konyhakövön, sötétedik, apu egyre gyengébben lélegzik. A szájából és az orrából szivárog a vér. Az osztályban én vagyok a legjobb tanuló, sokat olvasok, tudom, ha nem hívok mentőt, apu elvérezhet. Megsérülhetett valamelyik belső szerve, amikor hanyatt vágódott. Bárcsak halna meg, gondolom.

Anyu orrából is dőlt a vér a múlt héten. Azt mondta apunak, rettentően szégyenkezett, amikor őt részegen, törött karral bevitték a kórházba. Anyu látta, hogy ápolónő kollégái és az orvosok összesúgnak a háta mögött, mindenki tudta, az ő férjét kísérték be a rendőrök az ügyeletre, miután részegen lopni próbált a közértből, és összeverekedett a biztonsági őrrrel. Anyu akkora pofont kapott aputól, hogy elesett, és betört az orra. Hidegvízzel mosta az arcát, amikor utánamentem a fürdőszobába. Leült a fürdőkád szélére, két tenyere közé fogta az arcomat, megcsókolta a homlokomat. Mégsem lesz kistestvéred, mondta, tegnap elestem, amikor apu meglökött, de ne haragudj ezért rá. Átöleltem a derekát, sírtunk.

Most itt térdepelek a konyhakövön, sötétedik, apu arca egyre fehérebb. Megtanultam az iskolában, hol kell keresni a pulzust.

Megfogom apu csuklóját, kutatom azt a lüktető pontot. Nem találom, arra gondolok, talán meghalt. Tudom, az előbb épp ezt kívántam, most mégis megrémít, hogy esetleg vége. Nem akarok sírni, de képtelen vagyok visszatartani a zokogást. Rángatózom, egyre elkeseredettebben tapogatom a kezét.

Amikor elkészült a rántotta, apu elé raktam, néztem, ahogy megkóstolja. Evett egy-két falatot, majd földhöz vágta a tányért. Az egész konyhát betेरítette a törött cserép és a tojás. Ez az étel bűdös, meg akarsz mérgezni, ordította! Nem elég, hogy anyád kurva, és ma kirúgtak a melómból, még te is felbaszod az agyamat! Megfogta a jobb karomat, a földre lökött a rántotta és a cserépek közé. Azt üvöltötte, takarítsam fel a mocskot. Remegtem, alig bírtam megtartani a seprűt és a lapátot. A konyhaasztalnál ült, védte a sört, láthatóan egyre elégedettebb volt magával meg a helyzettel, bámulta, ahogy bugyiban, négykézláb mászkálok a konyhakövön. Arról beszélt, eddig észre sem vette, milyen nagylány lettem. Az osztályban én vagyok a legmagasabb, fejlettebb a kortársaimnál. Zavar, hogy itt-ott kigömbölyödtem. Miközben magyarázott, nem mertem ránézni, némán szedtem a cserépeket. Amikor felpillantottam, láttam, hogy a lába között simogatja magát. Máskor is észrevettem, hogy ezt csinálja, miközben pornófilmet néz. Tudom, mi a pornó, az egyik osztálytársam bátyja mutatott nekünk ilyen videót. Szerintem apu azt hitte, senki nem tud a titkáról, mert mindig olyankor csinálta, amikor anyu nem volt itthon. De én kilestem, azóta már nemcsak a piálás meg a verekedés miatt utálok.

Percekig piszmogtam a széttört tányérral. Apu azt mondta, fejezzem be, menjek oda hozzá. Remegtem, nem mertem a szemébe nézni. Felállt, megfogta a csuklómat, a kezemet a két lába közé húzta, azt mondta: csináld, na, csináld már! Sokszor hallottam ezt a mondatot, amikor anyut berángatta apu a napaliba. Attól a fémes kattanástól, ami azt jelzi, a kulcs elfordult a zárban, nagyon félek. A múltkor hallottam, hogy a kattánást követően felborult valami, anyu könyörgött, apu ezt ne csinálja velem, de ettől ő csak dühösebb lett, hangosan kiabálta: kiverem a szart is belőled, te kurva! Ilyen csúnyákat sem anyu, sem én nem szoktunk mondani, és apu is csak akkor, ha sokat iszik. Legtöbbször rengeteget piál, de amikor nem részeg, nevetünk. Ilyen már nagyon régen történt.

Miután elhúztam a kezem a két combja közül, tovább üvöltött: csináld, amit mondok, különben végignézheted, ahogy anyádat megdugom, aztán meg agyonverem. Rettegtem. Arra gondoltam, megteszem, amit követel, csak ne bántsa anyut. De a kezem nem engedelmeskedett, mintha megbénultam volna. Apu ezután lehúzta a nadrágját és azt ordította: tegyed a dolgod, vagy szétváglak! Tudtam, meg kell védenem anyut és magamat is. Meglöktem aput, ahogy csak bírtam. Csodálkoztam, hogyan tudtam ezt megtenni, amikor pár másodperce még bénán álltam. Apu megtántorodott, hátrált, megcsúszott egy tojásdara-bon, hanyatt vágódott a konyhakövön. Fejét beütötte a radiátorba. Figyeltem, nem mozdult, csak a koponyája körül nőtt a vértócsa. Reméltem, ezzel vége.

Most itt térdepelek a konyhakövön, sötétedik, aput bámulom. Csak az anyukámat akartam megvédeni, baleset volt, mondogatom magamban. Apu rossz ember, megérdemli a halált. Nézem, ahogy egyre gyengébben emelkedik és süllyed a mellkasa, ahogy kiszökni készül belőle az élet. Száját kinyitja, sóhajt, mintha azt kérné: segíts! Eszembe jut, amit a tiszteletes bácsi mondott: senkitől nincs jogunk elvenni az életet, Isten is megbocsát a bűnösnek, ha az jó útra tér. Meg kell bocsátanom, hiszen ő az apukám, nem hagyhatom, hogy meghaljon. Anyu vajon mit szólna, ha tudná, mit műveltem, semmit nem tettem apu megmentéséért? Megutálna? Eltaszítana magától?

Apu, kelj fel, na, kelj már fel! Többé nem leszek rossz, csak ne halj meg, zokogom, és közben két kézzel rázom a vállát. Apu, kérlek, nyisd ki a szemed! Remeg a kezem, átkutatom a zsebeit, keresem a mobilját, megtalálom, hívnám a mentőket, de a telefon lemerült. Nekem nincs mobilom, csak egy megoldás jut eszembe, rohannom kell, két utcányira van a kórház, ott kérhetek segítséget. Magamra rángatok egy nadrágot a szennyesből, meztláb vágok neki, rohanok a lépcsőn, ki az utcára, szaladok, ahogy csak tudok. Magas házak között futok, kutyák ugatnak, sírok. Gyorsítani akarok. Apuért. Az utca végén ott a kórház, már látom és hallom a szirénázó mentőt. Lépteim egyre lassabbak. Végül megállok. Anyuért.

VARGA MELINDA

A nem női vers

Ebben a versben épül most a házad,
tágas, sokan elférnek benne,
az ütemhatárokba beméred,
kinek mennyi helyet, és hol hagysz,
majd kifested, berendezed a személyre
szabott rímszobákat,
ölelkezőket, párosakat és csonkákat,
a betűkből falakat emelsz magad köré,
magas, bérházzszobába illő falakat,
amelyeket nem ugorhat át senki sem.

Ebben a versben nem álmodnak
színes tintákkal,
itt minden fekete tollal írt, szigorú realitás,
kimért, kiszámítható, képzavarmentes,
és mellőzi a rózsaszín mázt.

Ebben a versben megtanulsz befele sírni,
mert a könnyezés csakis a hisztéria
vagy az örület jele lehet,
és semmi köze a fájdalomhoz.

Ebben a versben nincsenek
finom összefüggésekről árulkodó jelzők,
cirádás szókapcsolatok, csacsogások,
gyermeteg huncutságok, össze- és kikacsintások.
Az érzések korlátozódnak ok–okozati viszonyra,
ami ezen felül van,
az kuruzslás, sarlatánság, mágia.

Ebben a versben száműzött a magány,
a hold, a csillag, a tó és ó, a szív, igen a szív is.

Ebben a versben, amit most építész magadnak,
megtanulod, miként maradj látható láthatatlan.



ANDRÁSSY JÓZSEF

Schlösslberg ostroma

Musztafa Ben Ali befejezte imáját, és kilépett az utcára. Templomnak vagy mecsetnek túlzás lett volna nevezni a termet, ahonnan kijött, kis jóindulattal imaháznak hívta mindenki a blumenstrassei, kiszuperált menzaépületet, amelyet Bécs tizenegyedik kerületének polgármesteri hivatala bocsátott a majd háromszáz fős helyi török közösség rendelkezésére, hogy szombatoként lelki gyakorlatot tartsanak, megosztva azt a hindukkal, akik szintén pár százan lehetnek, és övék volt a pénteki nap. Vasárnap a frappáns ZU, azaz ZÁRVA tábla lógott a bejárati ajtón, hogy egyikük se vádolhassa részrehajlással a hatóságokat. Musztafa szíve mélyén gyűlölte az osztrákokat, a németeket, meg általában az európaiakat, milyen sértő, ugyanakkor nagylelkűnek tűnő megoldás ez az imaterem, ahol a műezzinnek tilos hangosan énekelnie. Annyira jellemző rájuk a másság megvetése, és a germán gőg egyértelmű bizonyítéka, hogy egy normálisabb helyet nem is akartak biztosítani, pedig ennyi embernek lassan már kisebb mecsetet is építhettek volna. De ők még mindig a remélhetőleg nemsokára tilos „vendégmunkás” kifejezést használják sajátjuk nagy részében, ha az itteni törökökről írnak, annak ellenére, hogy az iskoláikba már szinte kizárólag Ausztriában született gyermekek járnak, akik közül sokan jobban beszélik a németet, és sosem jártak még az anyaországban, az elsőként idevándorolt muzulmánok meg már megérték a nyugdíjkort. A vándorlás kifejezés sem a legjobb, inkább a telepítés a helyes, kihasználták a mieink szegénységét, gondolta Musztafa, s köpött egy nagyot az aszfaltra, miközben kedvenc falatozója, az Istanbul gyorsétkezde felé közeledett. Kihasználták minket, hogy a piszkos munkát elvégeztessék velünk, most meg már nem vesznek tudomást rólunk, a rohadtak. Feleannyi pénzért dolgozom én is, mint amennyit egy osztrák kapna, fejezte be gondolatait Musztafa, majd belépett az étterembe, és intett Mehmetnek, hogy a szokásosat. De úgy, ahogy szeretem, tette hozzá, ne olyat, amilyennek ezek képzelik a döner kebabot...

élt, így az elhelyezkedés nem jelentett problémát, biztos munka és jó, bár kissé szűk, bútorozott szoba várta a rokon lakásában. Az első hónapok után már megengedhette magának, hogy megszabaduljon tőle, új lakást bérelt ki a tizenegyedik kerületi panelnegyedben, valamivel messzebb a központtól és a munkahelyétől, de olcsó volt, s ami a lényeg: egyedül lakhatott benne. Jó sportoló léteire megfelelő munkát talált, jövedelmezőbbet, mint az állami utcaseprés, amit unokatestvére szerzett számára: egy profi takarítócég alkalmazottja lett, amelyik ipari létesítmények, irodaházak és bankok külső-belső takarítását vállalta, fémszilóktól kezdve a felhőkarcolókig, egész Ausztriában, de Németországban meg Svájcban is. Ipari alpinizmus – e modern kifejezés mögé bújt Musztafa, ha mesterségéről kérdezték, s ez tulajdonképpen azt jelentette, hogy ablakokat, fémszerkezeteket és falakat tisztított magasan a föld felett kuporogva egy állványon, vagy egyszerűen egy kötélén csüngve. Szerette, amit csinált, s jól is keresett ahhoz képest, hogy nem volt osztrák, nemrég annyira futotta már, hogy egy kocsi is vett, szerencsére hajtásija már otthonról volt. Egy kis használt Golfot vásárolt egy bécsi kereskedőnél, s nagyon bevált, keveset fogyasztott, tökéletesen működött. Úgy tervezte, hogy nyáron, amikor a cég egy hónapra bezár, és mindenki szabadságra megy, hazautazik vele Törökországba, s talán vissza sem jön. Még két hónap. Addig eldönti, mi lesz.

Ahányszor eszébe jutott otthona, könnyek szöktek a szemébe. Majd kora hajnalban indul, hogy elkerülje a kamionosokat. Magyarországon és Szerbián úgy fog áthaladni, hogy meg sem áll, csak a határon, s délutánra már hivatalos török földön akar lenni, végre müezzín imára hívó énekét hallani. Törökországból sem az európai rész a lényeg, nem Isztambul, a nyugati kultúra e keleti fellegvára, ahol lassan már nyoma sincs az igazi török szellemnek, hanem az, amikor átmegy a boszporuszi hídon. Egy percre megáll majd, ahogy lába (vagy kereke) Ázsia földjére ér, és leguggolva megcsókolja a poros gyepet. Akkor már megpihenhet, valahol a szabadban fog aludni, török hold és csillagok alatt, vagy az autóban, ha rossz lesz az idő. És másnap, az lesz az igazi. Amikor keresztülhajt Anatólia kies dombjain, amelyek aljában nyurga minaretek hasítanak a színes falvak fölé az égbe, ahol a felhők másképp gomolyognak, mint Európában, súlyosan, szélesen terülnek el a táj fölött, tisztán, szennyezetlenül,

sárga-fehér-kéken, ez az otthon színekombinációja, semmi zöld, csak sárga táj, fehér felhők és kék ég. Aztán a városok jönnek sorra, kisebb-nagyobb városok, ahol a régi gyárak füstje nem szürke, nem büdös, hanem hófehér, a főutcák ódonul porosak, s az emberek nyugodtan nyüzsögnek a piactereken, ahol még mindig lehet mindenfélét venni, még húsokat is, nem szupermarketben, nem fagyasztva, hanem igazi csemege ürüfejeket, amiből finom levest tud főzni bármelyik asszony, meg édességeket, amiket Bécsben aranyért árulnak a török boltokban, de az csak hamisítvány, az igazihoz eredeti alapanyagok kellene, kecsketej, méz, ami csak Kisázsia sztyeppéinek virágaiban foganhat, magvak, amiknek hollétét csak az öreg, turbános, szakállas bácsikák tudják, akik szüleiktől hallottak arról, milyen volt azokban az időkben, amikor még Kemál Atatürk nem fertőzte meg nyugati szennyel az országot, bácsikák, akik csak akkor mozdulnak ki utcai teájuk mellől, amikor növényeket gyűjtenek a sziklák közt, egyedül ők tudják, mikor melyiket, senki más.

Aztán megjelennek majd a hegyek. Igazi ázsiai hegyek, amihez hasonlók nincsenek Ausztriában, pedig ott aztán vannak havasok rakásra, nem olyan zöldek, nem borítják őket fenyvesek, mégis szebbek, tisztábbak, amikor kavicsos ösvényeiken lépked az ember, biztonságban érzi magát, nem kell a fák mögé lesni riadtan minden ágroppanásra, nem kell alpesi tisztást keresnie, ha a csúcokban akar gyönyörködni, a homokszínű, tar sziklák látványa olyan őszinte, mint egy baráti kézfogás. Bérceik fölött nem szuperszonikus gépek repülnek, hanem sasok, igazi, élő kőszáli sasok keringenek, fennsíkjain nem favágógépek meg traktorok zörögnek, hanem kecskék legelésznek, birkanyájak és lovak, vad, gyönyörű lovak, amiket még ember keze nem érintett. Aztán megint völgyek következnek, meg kiszáradt folyók medrei, amiken akkora kőhidak ívelnek át, mint egy fél falu, mezők, ahol még távoli gőzösvonatok füstje gomolyog a láthatáron, ahol a búza már májusban sárga, ahonnan a gyapotszedő asszonyok énekét messziről meg lehet hallani a leengedett ablakon át.

A fővárost, Ankarát elkerüli majd, mert csak az idejét pazarolná, ha keresztülautózna rajta, nem érdeklik a sugárutak vagy az ipari negyedek. Nyílegyenesen délnek veszi inkább az irányt, Kappadókia szélét sűrölva, ott aztán lesz látnivaló, talán meg

is áll majd, hogy a kereszténység és iszlám egyik legvéresebb összecsapásának eme nevezetes földjén elidőzzön, s talán vesz majd egy kis imaszönyeget is ajándékba édesanyjának valamelyik kézművestől. Göremében megmássza majd az egyik sziklatemplomot, elbáméskodik egy homokhegy csúcsán, agya és szíve nagy fényképezőgéppé változik, amivel lelke mélyébe zárja a szinte holdbéli táj kietlen szépségét, s talán meg is alszik egy régi vájatban, a föld alatt, ahol ma már nem lakik senki, hisz nem siet: a találkozásnak meg annak az érzésnek, hogy otthon várják, olyan édes íze van, hogy napokig el fog csámcsogni rajta. Onnan már meg sem áll Anamurig, ahonnan csak huszonnyolc kilométerre fekszik a falu, ahol családja várja. A hegyoldalban először feltűnnek a fenyők – ritka ágú, hosszú levelű, ágas-bogas mediterrán fenyők –, és akkor már tudni fogja, hogy közel jár. Meg fogja érezni minden bizonnyal a gyermekkorából agyába vésődött sós víz szagát, még mielőtt a hágón átjutna, és igen, akkor a sárga-fehér-kék egyensúlya megbomlik egy csapásra, amint a gerincről lenézve túlsúlyba kerül a lábainál elterülő tenger azúrszíne. Leereszkedik a kanyargós úton az öbölbe, cédrusok és narancsfák közt, a római romok mellett, le a halászfaluba, ahol hirtelen véget ér majd az aszfalt, mert biztos nem változott semmi, nem változhatott semmi abban a faluban, hisz oda nem járnak turisták, a poros úton már elébe szaladnak a gyerekek, egyszerű, zibongó, maszatos gyerekek hada, és szülei nem esnek pánikba, mint Ausztriában, hanem mosolyognak majd feléje, gesztikulálva teára hívják, de ő elrobog mellettük, el a mintha a naplementét hálóval kihalászni akaró rozoga csónakok mellett, végig a bágyadt datolyapálmák mellett, és akkor...

Ekkor megszakadt a képzelgés, mivel Musztafa egyik jóbarátja, Hakan tűnt fel az utcán, és már messziről intett neki. Jössz? – kérdezte, amikor az ablak elé ért, és Musztafa válaszolt neki, hogy igen, öt perc, és lent vagyok. Ma formában érzem magam, hat gölt rúgok! – azzal nekiállt bepakolni táskájába sportfelszerelését. Cégük török és osztrák munkásai amatőr focibajnokságot rendeztek szombatonként egymás ellen, és az erőviszonyok kiegyensúlyozottak voltak, hol a törökök nyertek, hol az osztrákok. Ez utóbbiak fergeteges sörözéssel szokták megünnepelni győzelmüket, Musztafáék Mehmet éttermébe jártak teázni, vízipipázni, ketten voltak csak közülük, akik sört is ittak. Ám a kiegyensúlyozott erőviszonyoknak volt egy nagy hátránya. Mind-

egyik csapat különbnek érezte magát a másiknál, és nemcsak labdarúgás terén, a csipkelődések durvulásba csaptak át, a kemény ütközések szándékos szabálytalansággá fajultak, és innen csak egy lépésre volt az első olyan káromkodás, amely a fajbéli különbséget célozta meg. Ezt pedig rövidesen tettelegesség is követte, lökdösődés, pofozkodás, csupán a józanabb kollégáknak volt köszönhető, hogy a kakaskodókat szétválasztották, s nem született nagyobb baj. A gyűlölet parazsa azonban ott izzott mindkét fél szívében, s furcsamód ez volt a heti meccsek mozgatórugója, enélkül sokan elmaradoztak volna a délutáni labdajátéktól, unalmas sörözéssé vagy beszélgetéssé egyszerűsítve a szombat estéket. Aznap este is döntetlen eredmény született, így nem ünnepelt senki, Musztafa egyenesen hazament, lezuhanyozott, és boldogan mosolyogva gondolt arra, amire készült.

Vannak dolgok a világon, amelyeket kizárólag férfiak találtak ki férfiaknak, valószínűleg valamiféle gyermekkori frusztráció eredményeként, mert más magyarázat erre nincs. Ilyen a kisvasút, a katonásdi, a modellezés vízi és légi miniatűr távirányítós járművekkel, meg általában a nagy dolgok kisléptékű utánzása, minél élethűbben és precízebben. E betegséggel Musztafa is megfertőződött Bécsben, vagy helyesebben itt tört ki rajta egy ki tudja mióta lappangó szenvedély: nem pici mozgó járművekkel szokott játszani, mint a legtöbb férfi (ami igencsak drága mulatságnak bizonyult, mint ez egy-két ismerőse esetében kiderült), hanem háborúsdit. Ez volt a hobbija; hálószobája, ágyát leszámítva, összezsugorodott harctér volt, néhány négyzetméterbe több hektárnyi területet besűrített, és mindene volt: műanyag katonák, lovak, zöld posztóból dombok vonulatai, várak, ágyúk, sátrak és fegyverek. Hónapokba telt, míg mindezeket összegyűjtötte, játékboltokból, ószerről, játszótéri gyermekektől vásárolta össze arzenálját, és folyamatosan bővítette, hetente újabb katonával, fegyverrel gazdagította gyűjteményét, külön örömet szerzett neki az is, amikor a nehezebben beszerezhető dolgokat, például a zászlókat, létrákat saját maga ügyeskedte össze kartonból vagy fából. Egyetlen szépséghibája e harctérnek az volt, hogy az egyes alkotóelemek aránya nem illett egymáshoz. Az autósboltból vásárolt, valószínűleg török kamionszofőröknek kitalált, amulettként ablakba akasztható, arasznyi plüss-janicások simán zsebrevághatták volna a kis plasztik Ahmed pasa háromcentis arany sátrát, de Musztafa ezzel nem sokat tö-



rődött. Mindig török háborút játszott: a tizenhatodik-tizenhetedik századi oszmán terjeszkedés csatáit vívta újra és újra, a nagy európai hadjáratokat, a rigómezei és a mohácsi csatát, Nándorfehérvár és Eger ostromát, de mindig új megközelítésben, más és más taktikákat alkalmazva. Most épp a szentgotthárdi csatát szimulálta, a sorsdöntő, török szempontból talán a legnagyobb kudarccal végződött összecsapást.

Történelemkönyvekből, folyóiratokból szerzett ismereteit folyamatosan frissítette, így jól tudta, mit kellett és mit lehetett volna másképp csinálnia a török hadak élén álló Köprülü Ahmed pasának, hogy e kulcsfontosságú erődöt bevegye, és ezzel utat nyisson egy új fejezetnek a történelemben. Ő is a csataterre képzelte magát, gondolatban az 1664-ik év augusztusának első napjáig ugrott vissza az időben, a szpáhik és janicsárok közé, jobb kezében jatagánt markolva, ballal a pajzsot meg lova gyep-lőjét rángatva vágatott a domboldalon felfelé, a paták alól gyökerestül kitépett fűcsomók fröccsentek szét, izzadt haja lobogott a szélben. Szinte érezte az alvadt vér, a füstölgő tábortüzek és a lótrágya szagát, felkapaszkodott az egyik domb tetejére, körültekintett, és nem tetszett neki, amit látott. Keletre a Rába habos vize folydogált, mögötte Szentgotthárd templomának tornya, amin már félholdas zászló lebegett, de tőle északra, a sziklás gerinc tetején Schlösslberg vára büszkén trónolt a vidék felett, s bástyáján ott szemtelenkedett még a kétfejű sas egy zászlón, ami kopott volt ugyan, de akkora, hogy a szél is alig tudott belekapni. A zászlórúd mellett egy apró figura állt mozdulatlanul, talpig feketében, s ő is a csatát figyelte. Csakis egyvalaki lehetett, aki ilyen hidegvérrel tudta követni a drámai harcot: Montecucoli gróf, a Habsburgok naftalinos ingujjából kirángatott adu ásza, hivatásos hadvezér, aki korának minden jelentős háborújában részt vett, s akibe minden nemzeti nézeteltérést félretéve az egész keresztény Európa vetette bizalmát, hogy az ottomán terjeszkedést egyszer s mindenkorra állítsa meg Magyarországhatárainál. Mindeddig sikerrel, gondolta keserűen Musztafa a csata állását tekintve, majd megfordult, hogy Ahmed pasát megkeresse, s a lelkére beszéljen, ó pasa, nem jó a taktikád, tudom, hogy számtalanszor bejött már, bejött Mohácsnál, bejött Egernél, de itt hiába erőlteted a tüzéséget meg a faltörököt, ez a vár sziklából van, egy sziklaerdő közepén, nincs gyenge pontja, amin betörhetnénk. Ó pasa, próbáljuk meg a nyilasok zápora

alatt megmászni a falat, de nem a folyó felől, hanem hátulról, mert erre nem számítanak... Akkor miénk lenne a vár, előttünk tiszta út állna Bécsig, mit Bécsig, Prágáig, Velencéig, Párizsig... Mennyire más lett volna minden, fontolgatta Musztafa, ha akkor, ott sikerült volna betörni Schlösslbergbe, és utána bevenni Bécset is, mennyire mást tanulnának a mai gyerekek történelemórán, ha Európa egésze török uralom alá került volna... Talán nem születtek volna Napóleonok, Hitlerék és más zsarnokok, mennyi mindent kaphatott volna ez a földrész tőlünk! Koszos városainak utcáin talán ki sem tört volna a pestis, ha megszokták volna fürdőink használatát, lopni sem lopnának az emberek, s részegen sem fetrengene manapság senki az útszéli árokban... Nagyot sóhajtott, ágyba bújt, és nehéz szívvel hunyta le a szemét. Készült a holnapi napra. A csatamezőről mereven bámultak rá a pici műanyag hadsereg katonái.

Másnap este nagy esemény előtt állt az egész város, sőt, egész Ausztria. Európa-bajnoki selejtező futballmérkőzésre került sor Ausztria és Törökország válogatottja között. A csodálatos Ernst Happel Stadion dugig megtelt drukkerekkel. Musztafáék is ott ültek a lelátón, a török szurkolók félholdas zászlókat lengető tábora mellett, énekelve, kiabálva. Amikor a két csapat kijött az öltözőből, és felsorakozott a himnuszra, a feszültség mintha egy percre alábbhagyott volna, mindenki elcsendesedett, lélegzetvisszafojtva állt, várva a felcsendülő akkordokat, a meccs kezdetét. És itt, a hirtelen csendben Musztafa szeme káprázni kezdett, mintha láthatóvá váltak volna előtte az utolsó hangfoszlányok, amint lassan leülednek a fűre, az emberekre, a lelátókra. A pályát megvilágító négy óriási reflektor fénye vörösbe váltott, szívverése úgy kalapált fülében, mint az ágyúdörej, szaporán, mint a lódobogás, és lent a pályán mintha hálósobája makettjét látta volna, nem sportolók álltak már, hanem katonák, fegyveres katonák sorakoztak egymással szemben, egyik oldalon a Habsburgok serege, mulatságosan pompás felszerelésben, pikákkal és muskétákkal felfegyverkezve, a feketeruhás Montecuccolival az élen, aki fehér lovon ült, a túloldalon pedig Ahmed pasa nézett farkasszemet vele, szintén fehér lovon, mögötte az ágyúkkal, faltörőkkel és dárdákkal felszerelt oszmán sereg. Mindkét tábor csatajelre várt, izgatottan markolva fegyvereiket, szemükben vad elszántság keveredett páni félelemmel, a halálos csendet egy-egy ló nyerítése törte csak meg. A bíró sípszavára



egymásnak esett a két csapat, magasra repült a labda, Musztafa pedig megrázta fejét, megdörzsölte szemét, és visszatért álmódosításából, mosolyogva a két összecsapás hasonlatosságán, de ugyanakkor értetlenül is a képek élethű mivoltán, az imént mintha valóban harcteret látott volna futballpálya helyett. Nem is tudott a mérkőzésre figyelni, annyira furcsán érezte magát, igaz, a meccs is elég unalmas volt, gól nélküli döntetlennel ért véget, s ezzel láthatóan mindkét fél meg volt elégedve. A törökök örültek az idegenben szerzett pontnak, az osztrákok meg, gyengébb csapat lévén, ráadásul középhátvédjük sérülés miatt hiányzott a pályáról, annak, hogy nem kaptak gólt.

Másnap a munkahelyen fel sem merült a téma, egyik fél sem tartotta érdemesnek megemlíteni a tegnapi mérkőzést. A munkavezető reggel kiosztotta mindenkinek a feladatát, Musztafa, mint mindig, Güntherrel, egy szűkszavú osztrák sráccal került egy csapatba, a híres bécsi T-Center takarítását kellett aznap befejezni. Amíg a többi csapat az óriási üvegegyület belsejében nyüzsgött, ők ketten a külső falakat mosták le, már több mint két hete azon dolgoztak. Aznap a nyugati, a többi falhoz képest kisebb homlokzatot kellett letisztítani, s már korán nekiálltak. Félszavakból, mozdulatokból ismerték egymást, a török szeretett is osztrák társával dolgozni, s bár Musztafának jutott az aktívabb rész, mindig ő lógott a kötélén, s ő súrolt, Günther ügyesen kezelte a mobilállványt, minden anyagot előre elkészített, megkevert, leengedte neki, csak ki kellett nyúlnia, vagy ha az állványra erősített létrára felmászva kellett dolgozni, tudta, hogy Günther azt holtbiztosan előre lecövekelte. Függőleges sávokban dolgoztak, fentről lefelé, ebédszünetig az üvegfal több mint fele tiszta volt, úgy csillogott a napfényben, mint a gyémánt. Estig, a műszak végéig kész lett a másik fele is, összepakolták a munkaeszközöket, szétszedték az állványt. Akkor jött hozzájuk a munkavezető, megdicsérte őket, s közölte, hogy másnap kiszállásra kell menniük. Rátok bízom a munkát, kettőtökre, fiúk, nekem Bécsben kell maradnom, mondta a főnök, majd előhúzott egy tervrajzot. Ez itt a schlossbergi múzeum homlokzata, csak külső munka, szerintem három nap alatt megcsináljátok, de nem kell hazajönnötök péntekig. Ez valahol Graz mellett van, közel a magyar határhoz, nem tudom pontosan, vagy kétszáz kilométer az út, te vezetsz, bökött a törökre, a kék mikrobuszt viszitek, abba befér az állvány is. Amikor oda-

értek, itt egy telefonszám, minden meg van beszélve... Musztafa mintha ködön át hallotta volna a hangokat, egyetlen szóra tudott csak koncentrálni: Schlösslberg. Micsoda fintora a sorsnak, hogy pont az egykori csata színhelyén fog dolgozni, s látni fogja a bevehetetlen vár romjait teljes nagyságában. Megborzongott, Günther látta is rajta, hogy nem érzi túl jól magát, de csak annyit mondott, jó lesz, meglátod, holnap reggel nyolckor ugyanitt találkozunk, azzal indult is haza.

Még félig sötét volt, amikor reggel mindent beraktak a mikrobuszba, és elindultak. Viszonylag gyorsan sikerült Bécsen átvergődniük, fel az autópályára, és kilenckor már Grazban voltak. Itt egy kicsit eltévedtek, mert Schlösslberg nem szerepelt semmilyen útjelzőn, de rájöttek, hogy Magyarország fele kell menniük, így már sokkal egyszerűbb volt, fél óra múlva megérkeztek a kicsi településre, amit jóindulattal sem lehetett városnak nevezni. A vár messziről látszott már, majdnem baleseteztek, mert Musztafa annyira bámulta, hogy több ízben nem adott elsőbbséget, az osztrák morgott is miatta. És minél közelebb kerültek hozzá, annál érdekesebb volt. Habár tengerszint feletti magassága nem haladhatta meg a négyszáz métert, meglepően vad, sziklás volt a hegyhát, amire épült, és magányosan állt a lapos, erdővel borított dombok között, kanyargós aszfaltút vezetett fel a hatalmas kapuig, ahol több turistabusz is parkolt. Emberek nyüzsögtek a bejárat körül, messziről úgy néztek ki, mint apró bogarak. Ők is behúzták a mikrobuszt a parkolóba, nyújtózva kiszálltak, és a többiekkel együtt szájátva bámultak felfele; közvetlenül a vár aljából lélegzetállító volt a látvány.

Musztafa több tucat modern épületet látott és tisztított le az elmúlt két évben, javarészüik jellegtelen, akváriumszerű építészeti főrmedvény volt, kevésre tudott igazán visszaemlékezni. Ami viszont most magaslott szemei előtt, egyikre sem hasonlított, aki ezt kitalálta, megérdemelte a dicséretet. Úticéljuk, a múzeum, a várba volt beépítve, pontosabban arra rá. Ilyen tökéletes összhangot a patinás kőfalak és a falakból kiszökő acéloszlopokra erősített üvegfal között csak igazi nagy építész találhatott ki. A többmázsás kőtömbök, amiket rejtély, miképpen sikerült középkori módszerekkel felfalazni, három emelet magasságban nőttek ki a sziklából, szinte látni sem lehetett, hol ér véget a bérc, s honnan kezdődik az ember keze munkája, tökéletesen összeol-

vadtak. Fölöttük mintha a kőfal hirtelen átlátszóvá vált volna, a hatemeletes, lépcsőzetes tetejű múzeumpalota tornyosult, egyik sarkán egy bástyát utánzó kiszögellés, sötétebb üvegből, az épület belsejében, középen pedig, az átlátszó falon át, mert a belső falak is üvegből voltak, feltűnt az egykori igazi kőbástya romos fala, amit ötletes módon körülvettek a folyosók meg a lépcsők, a látogatók mozgó árnyai jól kivehetően látszottak bent, még így is, hogy a külső homlokzat meglehetősen piszkos volt. Musztafa percekig ácsorgott lecövekelt lábakkal, de az osztrák kolléga végül megunt a látványt, és magával húzta, hogy megkeressék a múzeumigazgatót.

Mire kipakoltak, a tetőre hordtak minden kelléket, és felszerelték a kilógatott állványokat, dél lett. Egyből nekiálltak dolgozni, bár Musztafa éhes volt, és nagyon szomjas is, de úgy gondolta, hogy hamarosan szünetet tartanak, s majd akkor iszik. Két, egymás fölé erősített állványról dolgoztak, hogy minél nagyobb felületet fogjanak be, a kettő közé létrát erősítettek. A fenti állványon Günther állt, és szép sorba készítette a vizesvödörket, tisztítószereket, köteleket és távkapcsolót. A török lemászott, magával vive szerszámait, s lenézett, a turisták fényképezőgépeinek automata vakui úgy szikráztak a völgyben, mint megannyi csillag. Lassan haladtak, a tűző nap gyöngyöző verejtéket csalt Musztafa homlokára, torkát marta a szomjúság. A legfelső emeleten irodák voltak, a déli szünet miatt szinte üresek; megszokta, hogy ne bámuljon be munka közben sehova, csak a dolgára koncentráljon. Az alatta levő szinten viszont már a múzeum termei voltak, és Musztafa szándékosan, bizsergő kíváncsiságának eleget téve, mintha lassítva mozgott volna, percekig elbambult a bent látottakon. Nem csoda, azon a szinten ugyanis a harcászati részleg kapott helyet, fegyverek, térképek, ruhák, életnagyságú szobrok és makettek gyűjteménye.

És akkor Musztafa meglátott valamit bent. Pont szemben vele, egy asztalon, török jatagán pihent egy bársonyos párnán, maroklatán zöldes színű, csillogó kövek sorakoztak, hajlott pengéjén visszaverődött a halvány neonfény. Mellette egy tépett félholdas zászló és egy éktelenül nagy, drágakővel díszített gyűrű hevert, egy pergamenlap társaságában. Közelebb hajlott, behunyorgott, megpróbálva legalább egy szót kiolvasni a kopott irományból, hátha török szöveget tartalmaz, de akkor megérezte, hogy vala-

mi nincs rendben. Kollégája fent nem láthatta, mi okból szünetel percek óta a munka ott lent, meggondolatlanul közelebb lépett a korláthoz, és kihajolt, hogy lenézzen. Az állvány megbillent, Günther kirúgott, egyenesen egy habos vízzel teli vödört talált el, ugyanabban a pillanatban a biztonsági karban próbált megkapaszkodni, ami kioldódott. Musztafa csak annyit érzett, hogy az alumínium létra, ami máskor oly biztonságos érzést adva felelt saját, lábain át levezetett gravitációs erejére, most már nem hatott vissza cipője talpára, hanem lassan, kimondhatatlanul lassan csúszni kezdett, nem támasztotta többé alulról semmi, aztán hirtelen az egész fellógatott tákolmány megdőlt és zuhant.

Hóhullám csapott át Musztafán. Érezte, hogy esés közben teste megfordul, és feje helyett lábai kerülnek egyre feljebb. Reflexszerűen övéhez kapott, ahova az imént a biztonsági kötelet csatolta, de keze csak levegőt markolt. Látta a lepottyant vödörből kicsorduló folyadékot, a fekete, sistingó szurkot, amelynek forró szele már megcsapta arcát, látta lerepülni a létrát, a göcsörtös fából összeeszkabált ostromlétrát, jobb keze nehéz, véres dárdat szorított keményen, miközben ordítva zuhant a semmibe, ő, Musztafa Ben Ali bég, a szultán kegyelméből anamuri vezír, az egykor Érsekújvárt védő gyaurok kegyetlen hóhéra, mindhalálig Allah hű szolgálója, és az villant az agyába, hogy harc közben milyen lehetetlen gondolatok jártak a fejében, furcsa, álomszerű, de döbbenetesen valóságosnak tűnő képek, ahol ő a jövőben élt, egy idegen országban, ahol olyan szekéren száguldozott, ami vasból volt, zörgött, füstölt, és nem húzták lovak, mégis haladt, ahol színesruhás emberek egy kerek fehér bőrdudát rugdostak egy nagy zöld mezőn, ami fölött éjszaka is négy fényes nap süttött, ahol az ostromlott vár fala nem kőből volt, hanem üvegből – hallj oda, micsoda képtelenség, átlátszó, sima üvegből, s úgy csillogott, mint a mesebeli kalifák palotái... Fejfel előre esve egy pillanatra összeszorította, majd tágra nyitotta a szemét, hátha vissza tud térni abba a csodálatos világba, de az üvegstély eltűnt, a képzelgés véget ért, és Musztafa már csak a valóságot látta, az egyre közelebb kerülő lenti csatateret, ahol a szpáhik és janicsárok fejveszetten menekültek a létra és a zuhanó test alól, hátra, a török tábor felé, ahol a sátrak közt apró tüzek pislákolnak, mint megannyi csillag, ahol az ágyúk meg a faltörők szépen felsorakozva csatajelre vártak, ő meg zuhant, zuhant, és alatta ott voltak a sziklák, meredek, hegyes sziklák.

FELLINGER KÁROLY versei

Kölcsön

A valóság egy nem várt üzenet, egy
fehér kendő lobogtatásával ér
fel, a valóság már csak ezért is
kimosható, vigyáznia kell hát, ő a
vadonatúj, automata mosógép lelkiismerete,
furdalja a kíváncsiság, szalvétát gyűjtöget,
majd elajándékozza fedetlenül és
önfeledten a mindig résen lévő
múltnak, amit itt még nem sikerült felparcelláznia
Istennek, aki mély vágyakat
dobál le a Taigetoszról.

Látogatási idő

Apám a türelmetlen rózsabokor,
tüskéi a belőle lógó csövek,
állok fölötte, nem merem magára
hagyni, hozzánőtt a nyikorgó vén
vaságyhoz, a kórházi köpenyem is szűk,
hallani, éppen szakad, akárcsak a
szívem, anyám könnyet árul, ahogy a
vénlányok petrezselymet a szüreti
mulatságon, mindig más-más ruhában
járul apám elé, egyszerűen még
tetszeni próbál, de otthon a szürke
szekrény már féltékenyen hazavárja.

Peremmozdulatok

Magam vagyok, nem találok a helyemet
sehol, mintha a parkoló foglalt volna,
így hát forgok megállás nélkül, hátha
felszabadul egy hely, akár egy kosár a
nagyáruházban, más szóval szóváltás van,
mint amikor ruhát váltok, és maga vagyok
a tükör, amit, ha bekövetkezik a
vég, bizony, akár a holtat, letakarnak.

Bárhogy

Apám elesett, és eltörött a jobb
combnyakcsontja, jó öt órával később
újságolta, most már pontosan tudja,
melyik lába nem fáj, ha mozdulnia kell.
Egyszer azt mondta nekem, a lényeg, hogy
az ember vágyjon a sorára, nem több,
talán ezért se szidja soha Istent,
Isten se emlegeti a nevét
hiába. Most reszketek, holnap műtik,
életveszélyes az állapota, nem
tudja, hol fekszik, mi történik vele.
Múlt héten nem tudott elmenni öccse
temetésére, mi lesz, ha mégis
találkoznak, és senki se látja őket.

Késő vallomás

Mikor apámat a mentő bevitte
a galántai kórházba, kinyílt
magától a bejárati ajtónk, majd
még kétszer, mesélte anyám zokogva.
Nem hittem neki, mindjárt kulcsra zártam,
de, mit ad Isten, a kulcs beletörött a
zárba. Apám, magától értetődően,
többször elhagyta a kulcscsomóját,
a saját magánéletét, hogy tűvé
tegye érte a bezártságot, elhagyta
néha magát is persze, talán úgy,
ahogy én e szövegemben őt, aki
viszont a fésűjét sose hagyta el,
pedig már alig volt hajkoronája.

Vendégek

Apám nem tudta megkülönböztetni
az éjszakát a nappaltól, nem tudta,
hányadikát írunk, milyen hónap van,
az évről nem is beszélve, mióta
csupán a gépek éltetik, valahogy
nekünk, a gyerekeinek is ez a
normális, pedig mi még nem szenvedünk
Alzheimer-kórban, de unokáink,
akiknek a helyén van az eszük, ők
még a szívükkel látnak, tudják, hogy a
mi szívünk egy kifogyófélben lévő
dzsemes üveg, amit már nem érdemes
elmosni, pláne újratölteni.

ZENTAI ETA

Pap nélkül

Mikor a fogság után először vett fel civil ruhát, furcsán érezte magát. Mintha az egyenruha határozott lelki és testi karaktert adott volna neki, ami most elveszett. Kicsit idegenül mozgott benne, akárcsak visszakapott életében. Hamar kiderült, hogy a családjától távol töltött évek nem pótolhatók. Asszonyának és a gyerekeknek saját emlékeik voltak a háborúról, hasonlóan fájdalmasak, mint az övéi, de ha felidéztek, külön nyelvet beszéltek, amit magyarázni kell a másíknak. Érzékenyséjük megkérgesedett, vagy sebezhetőbb lett, és ezek a pontok ritkán találkoztak. Asszonya törekeny báját, melyre sóvárogva gondolt fogsága idején, elfedték a szükségszerűen megjelent új tulajdonságok, határozott lett, kemény, olyan, aki megáll a saját lábán. Magának sem merte bevallani, elvesztek a régi ízek, a meghitt mozdulatok, a szavak, melyek azonnal elértek a másíkhöz. Szerelmes városa is, a szétlótt Budapest ismeretlen arcát mutatta.

Újra jártak a vonatok, elindult Gyálra a szüleikhez, remélte, hogy ott felleli azt, aminek nem tudott vagy nem mert nevet adni, de hiányzott az életéből. Az utazás még a háborús időket jelezte, marhavagonok helyettesítették a vasúti kocnikat. Először a falócára telepedett, de ahogy elhagyták Pestet, leült a kocsí padlójára, és a nyitott ajtón kilógatta a lábait. Megtehetette, egyedül volt a vagonban, a nyári meleget kellemesen enyhítette az arcába csapódó légvonat. Hazamegy. Az otthont most újra a régen elhagyott szülői ház jelentette, a barátságos, kis tanya, ahol reményei szerint senki és semmi nem változott. Szájában összefutott a nyál, most érik a málna. Eszébe jutott, hogy fiatal fiúként milyen kétségbeesett erőfeszítéssel igyekezett lerázni cipőjéről a tanyavilág porát. Öten voltak testvérek, de egyedül ő dédelgetett nagyratörő álmokat. Tanulni akart, messzebb látni az ekeszarvnál. Nem értette a szüleik, hogy képesek egész életüket három hold földre korlátozni. Pestre szökött, dolgozott, képezte magát, kertész lett, nyelvet tanult, Adyt olvasott, és maga is írni kezdett. Versei legalább olyan fontosak voltak, mint fel-felé ívelő sorsa.



Mikor megtalálta a szerelem, nem érte be akárkivel, a feltörekvő falusi fiú nem a saját környezetéből akart virágot szakítani. A lány, akire vágyott, egy polgári család egyetlen lánya, rózsza az ibolyák között. Megjelenése, úri modora, szépsége, illata elvarázsolt. Sok szerelmes, könyörgő verset írt hozzá, míg elnyerte szívét. Mikor először vitte le Gyálra, félt, hogy anyja, az egyszerű parasztasszony és az elkényeztetett úrilány nem találja meg a közös hangot. Félelme alaptalan volt, anyja érdes keze olyan simogatóan nyúlt a finom archoz, ami megérintette a lányt, ráhajolt, és megcsókolta. Akkor úgy szerette, hogy mindent megtett volna érte. Margit csak arra kérte, ne térdnadrágban jöjjön, ha megkéri a kezét. A fiúban a figyelmeztetésre feltámadt a góg, a leánykérés bricseszben zajlott.

Megszülettek a gyerekek, a sírós, érzékeny kis Jóska, a mindig nevető Zsuzsi, és egyik rövid, háborús eltávozásának gyümölcse, Zolika. Őt ismerte a legkevésbé, kutatta vonásait, de arcában saját kék szemei világítottak.

Megérkezett, nagyot nyújtózott, kicsit elgémberedett. Elindult azon a három kilométeres úton, ami a tanyájukig vezetett. Sokszor megtette ezt az utat gyerekként a nyakában lógó tarisznyával, amiben a könyvei voltak. Élvezte a csendes bandukolást, közben szeme beitta a táj békés szépségét. Úgy látszik, ezt a vidéket megkímélte a háború. A búza már szépen szemesedett. A parasztember tért magához először a sokkból. Ott nyújtózkodott a kopott kis híd is, ami pontosan megfelezte az utat. Alatta egy nevenincs patak folydogált, az alján csillogott némi víz. Megszaporázta lépteit, messziről már zöldellt a kiserdő, amin keresztül-vágyva már látja a házat.

Ott fehérlett a tűző napon, ahogy elképzelte. A földes úton időnként megbicsaklott lába a szekerek hagyta vályúban. A veteményes vidéken sárgállott a tökvirágtól, tele terméssel, apró zöldekkel, hamvas főznivalókkal, sárga, előregedett példányokkal. Furcsállta kicsit, mert anyja mindent beosztó, jó háziasszony, nála nem ment pocsékba semmi. Az udvaron pár tyúk kárált, de a szüleit nem látta sehhol. Lehajtott fejfel lépett be az alacsony ajtón. A konyha üres, talán a földeken vannak. Kifordult, hogy megkeresse őket. A málnás felől édes illat csapta meg, mentében lecsípett egy szemet. Puha, túlrett. Megállt, nézte a

bokrokat, ezt nem szedi senki? Elnézett a kukoricás felé, meglátta anyját, fakó, kék szoknyáját, ősz haját, háttal állt neki.

– Anya! – kiáltotta. Anyja megfordult, barna arcát mély árkok szabták át, haja, mely emlékei szerint mindig szoros kontyban ült a tarkóján, most egy hevenyészett copfban lógott a hátára. Sötét szemei felcsillantak.

– Jöjjön, kedves, segítsen! Hiába hívom őket – mutatott széles, szívélyes mozdulattal maga elé –, nem akarnak bejönni a házba.

Körülnézett, hogy kikről beszél, de csak a kukoricák álltak fészes vigyázban közel és távol.

– Anya, itt senki sincs.

– Dehogy nincs – méltatlankodott. – Ez a szegény aszszony a gyerekekkel. Lebombázták a házukat.

A férfi szívébe rémület kúszott. A rögbarna szemek idegenül néztek rá, azt a pillantást, amiért vonatra ült, nem találta bennük. Átkarolta anyja vállát, és gyengéd erőszakkal terelni kezdte a ház felé.

– Anya, Józsi vagyok – próbálkozott.

Anyja mintha elfeledkezett volna a családról, engedelmesen elindult mellette.

– Apa hol van?

Anyja megrezsent, mikor a ház közelébe értek, hirtelen kibújtt karjai közül, és elindult sietősen a ház mögé. Nehéz szívvel ballagott utána. A ház árnyékában szabálytalan, virágokkal borított, kis hantot talált, rajta egyszerű fejfa és egy bádoglepocska, amit anyja szoknyája csücskével kitartóan fényesíteni kezdett. Nem volt szükség arra, hogy lássa a feliratot, tudta, apja nyugszik ott.

Vajon mi történhetett? Nem tudott gondolkozni, teljesen megbénították a látottak. Anyja közben abbahagyta a tisztogatást, a sír végében leült, azt hitte, imádkozni fog. A teste előre-hátra hajladozott, közben motyogott. Közelhajolt, de csak két, állandóan visszatérő szót tudott elkapni: pap nélkül, pap nélkül. Ké-

sőbb furcsa, vinnogyó hangon sírni kezdett. Hozzálépett, hogy megnyugtassa, de egy, a háta mögül érkező hang megállította.

– Hagyd! – a szomszéd tanya gazdája intett neki. – Örülök, hogy látlak, Józsi – nyújtotta a kezét. – Ilyenkor hagyni kell, amíg megnyugszik.

– Mi történt velük? Itt nem voltak harcok.

– Nem voltak harcok, nem voltak katonák sem, csak a repülők húztak el felettünk, de nem bombáztak. Apád mindig kiszaladt, mikor meghallotta a gépek zúgását, hiába könyörgött anyád. Szerette nézni őket. Egyik nap a pilóta észrevette a bábámszodót, alacsonyra ereszkedett, és tüzet nyitott. Mire anyád kiszaladt, már nem élt. Egyedül temette el. Az volt a legszörnyűbb, hogy úgy kellett elkaparnia, mint egy kutyát, pap nélkül. Eleinte nem vettem észre rajta semmit, keményen dolgozott. Közben beteg lettem, két hétig nyomtam az ágyat, s mikor újra benéztem hozzá, már nem ismert meg. Gyakran átjövök, segítetek, néha egészen jól van, dolgozik a kertben, de a termés ott rohad leszedetlenül. Az asszony küld velem ebédet, néha megeszi, máskor a kukoricásban találom meg napok múlva.

– Van a faluban pap? – kérdezte izgatottan.

A szomszéd csak megvonta a vállát, majd hirtelen megértette.

– Azonnal befogok, gyere!

A pap rendes ember volt, felült velük a szekérré, és szótlánul kizörögtek a tanyára. Anyja még mindig a sír mellett kuporgott. Felsegítette. A pap elvégezte a szertartást, egyszerű szavakkal búcsúztatta el apját, és megszentelte a sírt. A férfi a ház falát támasztotta, elcsendesedett, gyerekként figyelő anyját nézte.

Mikor egyedül maradtak, kiültek a ház elé. Beszélt neki az unokákról, különösen a legkisebbéről, akit még nem is látott. Teliholdas, csillagos este volt az éjszakára készülődő természet halk neszeivel, távoli kutyaugatással. A férfi szívébe elégedettség költözött, mint a jól végzett munka után. Békességet adott, mikor az ismerős kéz rásimult az övére, boldogságot is.

– Hova valósi, kedves? – fordult hozzá barátságosan anyja, arca a holdfényben szívfájdítóan idegen volt.

BÍRÓ TÍMEA versei

Szívésség II.

menjeteK világgá
parancsolta apám
elkezdttük telepakolni
a bőröndöket
sírtunk
ma már tudjuk
hogy örömlünkben
az utcáról
kiabált haza minket
a bőröndökben megtört a csend
minden ajtónyikorgáskor
félénken és sírva könyörögnek
vegyük kézbe őket

színjáték

a rák színe a kék
pajzsmirigy vastagbél csont és vér
mindenhova beköltözik és
a nagymamám szeme egyre kékebb
csak a körülötte levő test lesz egyre fakóbb
fehérebb
a mellékhatások kirajzolják ruháiból
magzatpózbá önti testét a láz
mindenáron gyónni akar holott
már megint Isten tett rossz fát a tűzre
természetesen a földi angyalok vezekelnek
párnát polcol feje alá a halál
negyvenhárom kiló ha a szobában áll
a fürdőben negyvennégy
egyenetlen a talaj vagy túl sok
mindent söpörtünk a szőnyeg alá
negyvennégy
a fürdőben tényleg elhisszük
hogy még mindig van remény

Meszelés

Meszelní kéne,
Anya,
a falakat,
az ereket.
Mindent fertőtleníteni.
Lemosni a pohárról
a keserű szájfoltot.
Az ujjlenyomatokat
eltüntetni a falról,
amik kapaszkodás
közben kerültek oda,
tudod,
amikor a fejemet
verted a falba.
Ne sírj,
belepotyog
a bánat a festékbe,
a megbocsátás
beköltöztethető.
Csak meszeljünk már,
Anya.
Az ecsetet végighúzom
a melleden,
eltakarom a tumor
szürkületét a szív felett.

Vége van a nyárnak...

a szántóföldekről néztük hogy
költöznek el
erős szárnyaikkal új tájat
emeltek be a látóhatárba

összehúzta magán a pulóvert
a gombok összekoccantak
fázott pedig még kilátszott
a nyár alsószoknyája

nem törődött a lázzal
a cinege cipőjét szavaltuk
égnek szegezett háttal
megpakolt csigolyákkal

némán esett össze
talicskán tolták a kórházba
zsebemben barackmagok
koccantak egymáshoz

családok repültek melegebb égtájra
én meg a lábáról leesett papucsából
itattam meg a hosszú útra
képtelen cinegefiókákat

Ebek a pohárban

felszáll a buszra
testében kóbor kutyákat
visz haza
úgy szűkölnék
mintha vihar
készülődne a város
felett
szép lassan elfogy
belőle az ember
mire hazaér már
négy lábon mászik
a felesége alszik
vagy csak színleli
(felkönyököl benne
a számonkérés
de abortálja)

üres kutyatál
kiszáradt vizesedény
vékony ugatás
villog a vastag dunna
hófehér peremén
a reggeli józanság
sárga vizeletcsíkkal
készít el egy
akvarellfestményt
bűnszagú fény
melegíti a kutyaól
beláthatatlan részét

GALÁNTAI ZOLTÁN

A hangyák birodalma

„Rovarok – dörmögte Cavor –, rovarok!
És ezek hiszik, hogy én majd hason fogok
csúszkálni előttük – én, a gerinces állat, hason!”
(H. G. Wells: *Emberek a Holdban*)

Az első példányt Ogilvy fedezte fel az ideiglenesen felállított kutatószátor sarkában, nem messze a braziliai Sao Felixtől. Késő délután volt, és a feljegyzéseiből még azt is tudjuk, hogy fullasztó volt a hőség. Őt pedig napok óta leginkább az foglalkoztatta, hogy az expedíció különben is szűkössé eszközkészletéből egyre-másra tünedeztek el dolgok: egy csipesz, néhány gombostű, egy kis darab lepkehálóhoz való szövet: valójában csupa apróság. Az egyik mesztic málhahordozóra gyanakodott, de ez sosem igazolódott be. Ha akkor nem számlálja újra az élőüveget, akkor talán csak később bukkan rá erre a különös hangyára – nem mintha az sok mindent megváltoztatott volna.

Ma már senki sem gondolná azt, hogy a rovartan unalmas vagy éppen érdektelen, de ne feledjük, hogy az még más világ volt. Akkoriban az embereket még az amerikai Goddard professzor rakétakísérletei meg az orosz Ciolkovszkij álmodozásai tartották lázban, és még Wells is arról írt a Daily Chronicle vasárnapi mellékletében, hogy az ember egyszer majd „eljut a csillagokba”, bármennyire nincs értelme egy ilyen megfogalmazásnak. Egy regényében pedig arról, hogy miként döbben rá egy tudós, hogy a Holdon rovarszerű, értelmes lényekből álló társadalom él. Ogilvyt viszont nem érdekelte az ilyesmi. Nem, őt az ízeltlábúak, és azon belül is a hangyák érdekelték: a myrmecologia. Mindent ennek rendelt alá.

Miután visszatette a kloroformos üvegeket, alkalma volt alaposabban is szemügyre venni az újonnan talált példányt. Az Amazonas környéke a rovartan paradicsoma, tehát mindig számíthatunk meglepetésre, de ez így is nagyon különösnek tűnt. Úgyhogy szólt a társának, Greennek, aki addig a sátor előtt né-

hány rikító színű lepke preparálásával bíbelődött a gyorsan fogyatkozó fényben, és együtt gyorsan megállapították, hogy bár a rovar minden bizonnyal a formicidae családba tartozik, és a hevenyészve elvégzett vizsgálat szerint a belső szervei is normálisak, egyfelől majdnem tízszer akkora, mint a szokványos példányok. Másfelől pedig – és ez volt benne a legkülönösebb – a hátát a kitin felett mintha szürke fémpáncél borította volna, ami a boncolókésnek is ellenállt: még megkarcolniuk sem sikerült.

Nem, ez túlságosan valószínűtlen, mondta Green.

Ismerünk persze olyan állatokat, amelyek a természetben előforduló ásványi anyagokból készítenek maguknak védőpajzsot: gondoljunk csak a kagylók mészhéjára, de a fémmegmunkáláshoz meglehetősen speciális eszközökre: tűzre, kohóra meg hasonlókra van szükség. Eddig legalábbis így tudtuk, jegyezte meg Ogilvy, és mivel mindketten egyetértettek abban, hogy ez a felfedezés akár az egész hangyatant forradalmasítja, ezért még aznap: 1910. április 20-án, szerdán háromszáz szavas táviratot fogalmaztak meg a Királyi Rovartani Társulatnak, ami magába foglalta a felfedezés részleteit és néhány hevenyészett hipotézist arra nézve, hogy ez miként lehetséges. Közben abban is megállapodtak, hogy az első tanulmányt Ogilvy fogja jegyezni, míg Green lesz a társszerző. Elvégre Ogilvy vette észre azt a bizonyos példányt, amely élettelenül ugyan, de még mindig ott feküdt az összecukható tábori asztalon; a második tanulmánynál pedig fordított lesz a sorrend.

Aztán kibontottak egy üveg meglehetősen rossz helyi bort, melynek címkéjén az Amazonas „fantasztikus termőtalajáról” lehetett olvasni, amely „minden élet forrása”, és az este hátralévő részét lelkes tervezgetéssel töltötték. Négy nap volt hátra teleholdig. Elismert tudósként, tanszékvezető professzorként, ünnepelt monográfiák szerzőjeként meg a Rovartani Társaság elnökségi tagjai között látták magukat, nem pedig annak, akik voltak: két szegény és sikertelen kutatónak egy közepes angol egyetemről, akik még erre az expedícióra is alig tudták összekalapozni a pénzt. Mindenesetre Green, mivel ő volt a fiatalabb, másnap hajnalban begyalogolt a közeli Sao Felixbe, és rávett egy indiánt, hogy az haladéktalanul vigye el Oroximinába, a legközelebbi nagyvárosba a táviratukat. Mindezt a naplójából tudjuk,

amely valahogyan túlélte az ezt követő kataklizmát. Aztán viszont a társához, a világ akkor hallott róluk utoljára.

Hamarosan annál többet lehetett viszont hallani az új hangyafajról. Először csak a helyi brazil lapok számoltak be arról, hogy a „páncélos bogár hadserege” megrohanja az emberi településeket, és mindenkit megöl, aki nem menekül el idejében – de hát ilyesmit nem egy amazóniai hangyafaj csinál. Így pusztult el Ogilvy és Green táborával és Oroximinával együtt a többi környező település is. Ekkoriban a hangyák még nem boldogultak a nagyobb folyókkal, és ez látszólag bizakodásra adott okot. Később viszont annak is híre ment, hogy *„alagutat ástak a Parahyba medre alatt, amely azon a ponton szélesebb, mint a Temze a London Bridgenél”*, ahogy az angol nyelvű Macapá News fogalmazott; és annak is, hogy noha a szokványos hangyák napnyugta után köztudomásúan mozdulatlaná szoktak dermedni, ezek néha éjszaka támadnak, és olyan kifinomult stratégiákat követnek, akár egy hadvezér.

Emellett műveltek megmagyarázhatatlannak látszó dolgokat is. Ogilvy Stent nevű kollégájának köszönhetően, akinek valamivel keletebbre volt a tábora, és aki utóbb szintén odaveszett, kiderült például, hogy a holdfázisok nagyon is befolyásolják a mozgásukat. Stent arról számolt be, hogy a hangyák teleholdkor mindig nagyon aktívak voltak, de másnap éjszaka ismét normálisabban viselkedtek – már amennyire normálisnak lehet egyáltalán nevezni bármiféle viszonyítási pont nélkül az ilyen különös teremtmények magatartását.

Arra viszont sohasem sikerült fényt deríteni, hogy miként képesek feldolgozni a fémeket. Amikor Nilo Peçanha elnök végre utasítást adott a katonaság bevetésére, az tehetetlennek bizonyult – de hát mit is lehetett volna tenni a modern lőfegyverekkel egy ilyen ellenséggel szemben? Mint ahogy az égő olajjal sem mentek sokra. Egyrészt azért, mert addigra a hangyák túlságosan nagy területeket szálltak meg, másfelől azért, mert az első lángcsóvák hatására befűrték magukat a talajba, és csak akkor jöttek elő, amikor elmúlt a veszély. Szóval egyáltalán nem tűnt alaptalannak Holroyd brit biológus felvetése, aki a darwinizmus elkötelezett híveként azt hangoztatta, hogy a hangyák néhány éven belül *„ki fogják szorítani az embert a dél-amerikai*

kontinensről”. Majd pedig azzal folytatta, hogy „*de vajon miért állnának meg Dél-Amerikánál?*” Ugyanis ha változatlan ütemben terjeszkednek, akkor a capauranai vasútvonalat 1931-re, a tengerpartot pedig 1940 körül érik el, és „*legkésőbb 1950-ben Európa felfedezésére indulnak*”.

Ez végül nem történt meg, de nem azért, mert eredményre vezettek volna a hangyanyelv megfejtésére tett kísérletek. Freudenthal elért ugyan néhány érdekes részeredményt a holland gyarmatokon, ám máig sincs áttörés. Azt a hibát követtük el ugyanis, hogy emberi logikával próbáltunk megérteni valamit, ami egyáltalán nem emberi, és abból indultunk ki, hogy ugyanúgy fognak viselkedni, mint egy hozzánk hasonló hódító.

Ehelyett a Formigák, ahogy ekkoriban már nevezték őket, a vasbányáiról ismert Carajas elfoglalása után megtorpantak, és „*különös cikcakkokban*” futó földszáncok rendszerét építették ki védelemül. Aztán látszólag évekig nyugalom honolt: néhányan kíváncsiságból, kalandvágyból, vakmerőségüket bizonyítandó és a legkülönbözőbb új technikai megoldásokat kihasználva óriási kerekű automobillokkal vagy éppen mélytengeri nehézbűvár-öltözékre emlékeztető páncélokban próbáltak behatolni a hangyák sáncai mögé. Egyikük sem tért vissza. A tartomány felett nagy magasságban járőröző R-137-es katonai léghajó olykor mintha itt is, ott is fényeket látott volna felvillanni, de a szakértők nem tudtak megegyezni abban, hogy azok lumineszcens eredetűek voltak-e, vagy sem. Úgyhogy a hangyák problémája egy időre a perifériára szorult. Mivel nem tehattünk mást, tudomásul vettük, hogy az egykori Brazília nagyrészt ugyanúgy lakhatatlan az ember számára, mint a Sarkkörök. Arra is megpróbáltunk felkészülni, hogy akármikor megindulhatnak ellenünk. Voltak evakuációs terveink, továbbra is kísérleteztünk rovar-idegmérgekkel, noha a Formigákon nem mertük kipróbálni, nehogy felborítsuk a kényes „fegyverszűnetet”.

És igen, folytak rakétakísérletek is, és Ciolkovszkij nem sokkal a halála előtt még azt a meglehetősen fantasztikus ötletet is felvetette, hogy a csillagok közé kellene költöznünk legyőzhetetlen ellenségünk elől. Egy angol konferencia a lehető legnagyobb komolysággal megvizsgálta ennek lehetőségét, Wells pedig arról írt, hogy a Föld elhagyása ugyanolyan előrelépés lesz, mint ami-

kor a vízi élet elkezdte a szárazföldet meghódítani. Végső soron még a hasznunkra is válhat a hangyák támadása, hangoztatta, és jó néhányan egyetértettek vele.

Az viszont mindenkit váratlanul ért, amikor 1918. november 18-án arról érkezett jelentés, hogy Carajas körzetében valamilyen vulkán- vagy gázkitörésre került sor teleholdkor, éjszaka. A fény több száz mérföldről is látható volt, bár mindössze néhány másodpercig tartott.

Utána sokáig semmi, és csak később tűnt fel egy újságírónak, aki a szokásosnál bátrabb vagy meggondolatlanabb volt, és elmerészkedett egészen a hangyák által uralt terület határáig, hogy az összes Formiga mozdulatlanul fekszik a földön, noha nappal van. Sőt, nemcsak mozdulatlanul, hanem élet sincs bennük. Különböztetelten teljesen élnek és sértetlennek tűntek: úgy borították a talajt, mint valamiféle gigászi élőlény fémpikkelyei.

A nemzetközi összefogással, kapkodva felszerelt Holroyd-expedíció valósággal holdbéli tájakon haladt keresztül. Sehol egy fa, egy bokor, egy fűszál: csak a puszta föld meg a föld alá vezető rovarjáratok fekete nyílásai, és mindenütt rovartetemek. Mintha nem is létezett volna más életforma a Földön, írja Holroyd, aki arról is beszámol, hogy a hetekig tartó, gyötrelmes utazás során az expedíció résztvevői olykor a legvadabb találgatásokba bocsátkoztak. Hogy a Formigák valamiféle számunkra érthetetlen vallás hatására tömeges öngyilkosságot követtek el; hogy egy ismeretlen kórokozó végzett velük, vagy éppenséggel egy mérgező fémvegyület – és így tovább. Amikor megérkeztek, akkor viszont minden várakozásukra rácafolva Carajas gigantikus mesterséges kráterében egy legalább húsz yard átmérőjű fémcsövet találtak a földbe ásva. Ez is ugyanabból a sötét fém-ből készült, mint amiből az első, Ogilvy által megtalált példány fémpáncélja, és mindmáig ugyanúgy elképzelni sem tudjuk, hogy milyen technológiával.

Az viszont nem sokáig maradt kérdés, hogy mire szolgált. Ugyanis az expedíció nemcsak azt állapította meg, hogy majdnem fél mérföld mélyre nyúlik a felszín alá, hanem azt is, hogy a megfigyelt fényjelenség innét származott. Kilóttak belőle vala-

mit, és a már a helyszínen elvégzett, hevenyészett számításokból is kiderült, hogy pontosan a Hold felé.

Lavelle francia csillagász a Jávai Obszervatóriumban utólag átnézte az akkoriban készült megfigyeléseket. Rá is bukkant egy olyan jelenségre, amit minden bizonnyal a Formidák lövedékének becsapódása okozott mellékbolygónk felszínén. Csupán némi por szállt fel az Eratoszthenész kráter mellett, semmi több.

Mi pedig itt maradtunk lent, a Földön, és éjszakánként a Holdra tekintve azon tűnődünk, hogy most mi következik. Talán majd egy nap a Hold felszínén fogunk felvillanásokat megfigyelni? Talán a következő lépésben a Marsot vagy a Jupitert vesszük célba? Vagy sosem indulnak tovább? Természetesen nem is sejtjük a választ, és mindössze két dolog látszik biztosnak. Az egyik, hogy ha valaha visszatérnek, akkor végünk van. A másik pedig az, hogy nekünk odakint, a csillagok között immár semmi keresnivalónk.

Megjegyzések:

A szövegben szereplő dőlt betűs idézetek H. G. Wells A hangyák birodalma című novellájából származnak, amely értelemszerűen kiindulási pontomul is szolgált. Holroyd neve is ott fordul elő, Ogilvy és Stent viszont a Világok harcában szerepel csillagászként. Mindketten meghalnak, amikor az első marsi henger utasai halál-sugárral támadnak az emberekre. Ugyanitt olvashatunk a szintén csillagász Lavelle-ről, aki a Jávai Obszervatóriumban dolgozott – nem mellékesen ő számolt be a marsi hengerek útjának indulását kísérő fényjelenségről. És azért Eratoszthenész kráter, mert az 1920-as években a csillagász Henry Pickering „vándorló rovarcsordákat” vélt megfigyelni mellette.

FÖVÉNYI SÁNDOR versei

A Blahán

ülök a Blahán egy padon,
hallgatom, ahogy a villamos csilingel,
mint valami vén kocsmai kassza,
mikor blokkra köpi a mámor árát.

hátrébb kígyózik az éhség,
olcsó kölnit s alig-borostát
hord magán a magány, itt a Blahán,
hol lassan sátrat bont az áhítat.

ma még etet, itat, hideg szíveknek
gőzölgő teát, fogatlan szájnak levest,
és ahogy fényektől hígul az est,
tranzitboldogság zötyög a négyes-hatoson.

ezt láttam, míg vártalak a Blahán,
vágyam végigszaladt egy lány haján,
hátha te vagy, de csak karmos, rohadt fagy
ölelgetett a betonpadon.

Meddőség

Napok óta nem csinálok semmit,
csak fekszem az ágyban
a meddőség rángógörcsei között,
hajótöröttként néhány szóba kapaszkodom,
homlokomon verejtékhullámok,
sós íz a számban, fuldoklom,
párnámra vörös tengert köpök.

Álmodni kellene partjára egy házat,
pirostetőst, fehér falakkal,
forrást, amiből ihatnék, öreg almafákat,
kik kora tavasszal gyümölcsmeleget ígérnek,
pedig tudom, itt sosem lesz nyár,
mert a madarak is avarszerelémből születnek,
és hidegbarnák, akár a partmenti szelek.

Lehet, lázas vagyok,
már városokat látok e csöppnyi, alvadt szigeten,
utcák, terek neonfényeit,
tarka őszingek lobognak a szárítókötélen,
kezek, talán anyámé, ahogy kosárba szedi
a hátsódudvar fáradt színeit.

Kocsis Zoltán halála szomorú okot jelent Szócs Géza Bartók-filmtervének közléséhez, mely filmben Kocsisnak meghatározó szerepe lett volna.

Nagy Endre filmproducer, Surányi András rendező és Szócs Géza felkérésére Kocsis foglalkozott e filmtervvel, de egyre súlyosbodó betegsége nem tette lehetővé, hogy elkezdje a közös munkát. A filmterv így kéziratban maradt.

SZÓCS GÉZA CAFÉ MÉRIDA (egy Bartók-film munkacíme)

(Részlet)

Szinopszis, nem végleges

Bevezető: Kocsis Zoltán lehetséges részvételéről a Bartók-filmben.

a.) A film zenei anyagát illetően.

E film hitelességét, egész dramaturgiai és esztétikai üzenetegyüttesét mindenekelőtt a zenei mondanivaló érvényessége, hitelessége, minősége határozza meg.

Mivel teljes művek nem hangzanak el, csak részletek az egyes opusokból, e részletekből kell létrejönnie egy olyan zenei kompozíciónak, amelynek (Bartók-motívumokból, elemekből, részletekből építkezve) egy szuverén bartóki mű erejével kell hatnia.

Meggyőződésem, hogy nincs ma olyan zenei személyiség – sem komponista, sem előadó, vagy karmester, vagy zenetudós – aki e film zenei igazgatójának a feladatára alkalmasabb volna, mint Kocsis Zoltán. Kocsisnak a bartóki világgal kapcsolatos tudása, értelmezéseinek érvényessége egyedülálló.

Kocsira tehát mindenekelőtt mint zeneszerzőre, ezt kiégszítve: mint zenei főigazgatóra, meghatározó személyiségre van szükség a filmben. Nélküle csak egy átlagos Bartók-filmre van esély.

b.) Nem képzelhető el, hogy Kocsis ne vegyen részt az egyes Bartók-zongoraművek, ill. részletek előadójaként a filmben.

c.) Felmerül annak lehetősége is, hogy Kocsis játszhatná Bartók Bélát. Színészi múlttal, felkészültséggel, tapasztalattal, színpadi vagy játékfilmese rutinnal nem rendelkezik ugyan, de a filmben valójában nem Bartók Béla a főszereplő, hanem a bartóki zene. Különben is, Kocsis egész élete pódiumon, reflektorfényben, kamerák előtt zajlott, ami erősíti a feltevést, hogy meg tud felelni a Bartók-szerep kihívásainak. Ha van kedve hozzá. Egy próbát megér.

A filmben elhangzó zenék, kevés kivétellel, Bartók művei. Az előadók pedig – leszámítva a Benny Goodman- és Yehudi Menuhin-felvételeket – mindannyian mai magyar előadók, vagy (felvételtől) korábbi magyar zongora- vagy hegedűművészek.

Ez a szöveg dramaturgiailag még kidolgozatlan, de nem is akarja föltétlenül követni a cselekménybonyolítás kötelező sémáit. Amennyiben egy rendhagyó felépítésű film mellett döntünk, amely a zeneszerző búcsúját az élettől szürrealisztikus és költői látomás formájában kívánja megragadni, a képi és zenei erőt választva a megszokott narratívákkal szemben, ennek a koncepciónak ez a műleírás jelen állapotában megfelel.

Amennyiben mégis kívánatosnak tűnne a klasszikus cselekményfelépítés, jellemrajz és konfliktus-bonyolítás toposzait alkalmazni, két irányban lehetséges erőteljesebbé tenni a hagyományos értelemben vett dramaturgiai szálakat. Az egyik Bartók hontalanságából fakad: vágy a haza megtalálására. (Ami a teljes élet feltétele). Ezt a kiúttalan élethelyzetet egy erre kidolgozott történet-szöveg járhatná körül, Bartók reménytelennek bizonyuló

kísérleteire, nosztalgiáira, kudarcnak bizonyuló terveire, honvágyára, álmaira, helykeresésére, megoldáskeresésére koncentrálna.

A másik kidolgozható cselekményszál: a zeneszerző életében megadatott utolsó férfi–nő párharc részletezőbb ábrázolása, amelyben erotikus tudattartalmak, személyes emlékek, frusztrációk, illúziók, traumák és beteljesülések ötvöződnék szimbolikus elemekkel, visszautasításokkal, közeledéssel, konfliktusokkal, kibéküléssel, önátadással, héjja-nász-az-avaronnal.

A szereplők viszonylag nagy száma első olvasatra aggályosnak tűnhet. De ezek a figurák nincsenek tényleges viszonyban Bartókkal, és nem is föltétlenül hús-vér alakok: többnyire a zeneszerző életének egyszери, felbukkanó-el-tűnő statisztái, útitársak egy vasúti kocsiban.

A FILM HELYSZÍNEI:

1943. január 8., New York

1929. január vége, Moszkva

1945. szeptember 24., New York

Maros-part, Nagyszentmiklós határában, Bartók gyerekkorában vagy 1945-ben

1943. január 8., péntek délután. Emeleti helyiség – tkp. valamilyen belső terasz – New Yorkban, átmenet egy kocsmá, egy gyanús kávézó és egy apacstanya között, „a nyomor fantasztikus színeiben”. Lerongyolt tapéták, vakolat nélküli falak, rozszant bútorok, indokolatlan tárgyak – mint egy elzüllött régiségkereskedésben. Egy-két kártyaasztal is. Úgy néz ki, mint csavargók tanyája, akik a lopott holmikat ide hordják össze.

A pulton vízözön előtti pénztárgép.

A háttérben, két ablak közt, ajtó.

Ez a Café Mérida.

Távrolról világosság, fények, zűrzavaros kiáltozás, a világváros zaja.

BARTÓK nézelődve be. Megtetszik neki a hely. Egy-két dzsessz-muzsikus próbálgat, de diákok, ifjú zenészek is üldögélnek a teremben. Nem föltétlenül székeken. Sombrero, texasi kalap is fel-feltűnik, ahogy a háttérben cserélődnek a vendégek. Egy hórihorgas, ijesztő, kísértetszerű alak buherálgat egy lerobbant, ósállat-szerű villanyzongorát. Szigetelőszalag, csípőfogó, feszültségmérő. Ő Nikola Tesla, mint majd kiderül. Bartók a pult mellől figyel.

Az egyik fal teljesen sötét felület. Hirtelen, mint valami hallucináció, megjelenik ebben a sötétségben egy közeledő fehér gallér, meg két lóbálózó mandsetta. A sötét ruhában, fehér ingben érkező Tulaj az, akinek bőre színe tökéletesen beolvadt a fekete háttérbe.

TULAJ (*harmincas éveit végén járó, fiatalos néger férfi, HUCK*): Nos?

TESLA: Nem értem, Huck. Szólnia kellene. Minden csatlakozás működik.

TULAJ: Ez igazán jó hír, Mr. Tesla. De ha így van, miért nem szól?

TESLA: A franc se érti. Huckleberry, mi történt ezzel a zongorával?

TULAJ (*hallgat*).

TESLA: Titok?

TULAJ (*hallgat*).

TESLA: Annyi biztos, hogy áram, az van benne elegendő.

TULAJ: Még sok is?

TESLA: Mármost, hogy túl sok áram?

TULAJ: Nem fog rázni?

TESLA (*nevet*).

TULAJ: Mondok egy nevet. Houdini. Ismerős?

TESLA: Hogyne volna. Persze. A bűvész. Az öccse pedig, Leopold, ő röntgen-orvos. Végeztünk kísérleteket együtt, nem egyet, nem kettőt. Miért kérded Houdinit?

TULAJ (*nem válaszol*).

TESLA (*még egyszer-kétszer rácsap a billentyűkre, de a hangszer néma marad, a tulaj is ugyanígy jár*).

Bejön Mimi. Harmincas éveiben jár, kislányos, de nagyon magabiztos mozgású és fellépésű, feltűnően szép.

TESLA: Ez egy Nernst-Frankó-Halmágyi féle prototípus, egy vákuumcsöves elektrochord.

TULAJ: Eleinte jól működött.

TESLA (visszaül az asztalához. Három férfi ül mellette, Bartók felfigyel rá, hogy egymás közt magyarul beszélnek. [Tréfálkozásuknak olyan hangulata van, mintha mondjuk a Fricska együttes ülne az asztal mellett.] Végül, már kapatosan, énekelni kezdenek. Egy cigányprímás is odaóvakodik. Tesla elrémvedve figyeli a nekiszabadult cigánynótázást. Bartók hirtelen megszakítja a produkciót, kijavítja a dallamot ott, ahol hamis, és tisztán, oktatóan kiéneklei a szóban forgó részt.)

1. FÉRFI: ...nini, maga magyar? Ha megengedi... ez itt a bátyám, mi vagyunk a Puskás fiúk, Puskás egy és Puskás kettő. Ő pedig Bobula építész úr, aki igen jól házasodott. Mr. Tesláról bizonyára hallott. Olyan fizikai törvényeket ismer, amilyeneket senki más.

BARTÓK: Tesla feltaláló úr nevét sokat hallottam emlegetni. Horvátországi születésű, úgy emlékszem.

1. FÉRFI: Igen, ő onnan való... Mr. Tesla úr tulajdonképpen földink.

TESLA (szinte magának, bólogatva, eltöprengve): A hír igaz, én smiljani vagyok... az egy kicsike falu... ott születtem. Az Horvátországban van, de mi szerbek vagyunk. Apám pópa volt...

TULAJ: Az enyém csavargó...

TESLA: ...apám pópa volt, anyácskám egyszerű asszony. Írni sosem tanult meg...

TULAJ: Az enyém sem!

TESLA: ...de a szerb hőségeket kívülről tudta. (Oktatólag): A szerb hőseposzok több mint ezer sornál kezdődnek.

BARTÓK (félíg szavalva, félíg énekelve idéz egy szerb hősből).

TESLA (megrendülve): Te ezt honnan ismered?

BARTÓK: Én dolgozom fel a Millman Parry gyűjteményt a Columbián. Az több száz lemeznyi balkáni szerelmes dal és hősének.

TESLA: Te hol születted?

BARTÓK: Nem messze onnan, ahol te... akkor az ugyanaz az ország volt. Nagyszentmiklóson, amely két dologról nevezetes.

TESLA: Volt egy cicánk, az volt a neve, hogy Makcsa... vagy Macsak? Akkor kezdődött minden. Maestro, akkor te tudod, mi az a guzla...

BARTÓK: Tudom, mérnök úr. Most választottam ki a leg-szebb 75 délszláv dalt. Jövőre adjuk ki őket. *(Énekel, félig ének, félig beszéd-szerű recitatívó.)*

TESLA: Ezt is anyámtól hallottam utoljára. Nem vagyok csevegő alkat, de... Olyan különös dolgok esnek meg velem mostanában. Haláloamat érzem közeledni.

1. FÉRFI: Hogyhogy, Mr. Tesla?

TESLA: Azt hiszem, ezek haláloam előjelei.

BARTÓK: Igen, a halálnak vannak jelei.

TESLA: A napokban nálam járt lóháton egy jó barátom, Mark Twain...

TULAJ (döbbenten): Kicsoda?

BARTÓK: Az író?

TESLA: Igen-igen. Ismered?

BARTÓK: Olvasója vagyok. De hát ő...

TESLA (elmerülve): Panaszkodott, hogy semmi pénze. Nekem sincs sok, de másnap betettem száz dollárt egy borítékba, és odaadtam Kerrigannek...

1. FÉRFI: Kerrigannek?

TESLA: A boy a szállodából. Az a kis küldönc... Ráírtam a címet, South Fifth Avenue 35. A gyerek elment, majd azzal tért vissza, hogy az utca megszűnt, és Mark Twain több mint harminc éve meghalt. Értitek?

(Csend.)

TESLA: De tényleg ő volt az... Arra gondolok, hogy ha tényleg nem él már... de az biztos, hogy ő maga, Mark Twain volt, aki nálam járt, semmi kétség... akkor vajon nem arról van szó, hogy már én sem élek, csak nem vettem észre? Mít gondoltok?

(Csend.)

TESLA: De mire kell egy halottnak a pénz?

(Csend.)

TESLA: Ti magatok, ti éltek? Biztosak vagytok abban, hogy éltek?

BARTÓK: (eltöprengve) Hát lehet azt tudni...? Ki ismeri erre a választ... Swedenborg talán, esetleg ő...

TULAJ: Hogy élünk-e még vagy már kísértetek vagyunk?

TESLA: Pontosan, Huck.

TULAJ: Hát... én elég rosszul érzem magam, az biztos. Ráz a hideg, szédülök...

MIMI: Ne hozzak aszpirint?

TESLA: Itt valahogy minden más.

(Csend.)

TESLA (*félig-meddig tréfásan*): Na, indulok, ne várjam meg a kakasszót... (*Feláll, indulni készül, de végül csak egy italt hoz magának és visszaiül.*)

BOBULA TITUSZ: Ön, ha nem csalódom, Bartók Béla komponista. (*Feláll, meghajlik*) Bobula Titusz vagyok, engedelmével.

1. FÉRFI: Ő tervezi Tesla úr új tornyát Wardencluffe-ben.

TESLA: És közben fegyverrel üzletel Dél-Amerikában.

1. FÉRFI: Nincsenek nálad a vázlatok?

BOBULA (*mappát vesz elő, lapozgatja, fél másodpercekre láthatóvá válnak az ijesztő Wardencluffe-tervrajzok*).

BARTÓK: Ezek itt... átmenetek egy világítótorny, egy fűrőtorny és egy villamosszék között.

BOBULA (*megismétli iménti szavait*): Ön, ha nem csalódom, Bartók Béla, a zseniális komponista, világhírű zongoraművész és zenetudós. Amerika a lábainál hever.

BARTÓK (*ironikusan mosolyog*).

TESLA: Ormány! Doráti! Solti! Széll! Reiner!

BARTÓK (*bólogat és mosolyog*).

BOBULA: Ön nagyon értékes ember.

TULAJ: Nem tudhatjuk, hogy mennyit érünk. Kivétel volt Jim nagyapám, a szökött rabszolga, aki így beszélt: én gazdag vagyok, mert én az enyém vagyok, és nyolcszáz dollárt érek. Ugyanis mert azelőtt annyiért vásárolták meg. Amielőtt megszökött.

BARTÓK: Egyszer láttam Moszkvában egy kalapácsot...

BOBULA: Én is láttam...

BARTÓK: Bele volt öntve az acélba az ára, hogy 50 kopejka... egyszersmindenkorra. Örökre.

TULAJ: Vagyis?

BARTÓK: Arra gondoltam, hogy mibennünk is... az, ami bennünk örökkévaló... ami nem változik... miképp a kalapács ára... vagyis annyit érünk, amennyi belénk van öntve... Azzal mi lesz, amikor távoznak? Velünk távozik?

TULAJ: Mi? Az 50 kopejka?

BOBULA (az egyik vázlatot dedikálja Bartóknak a rajz hátoldalán. Egyszerre ír a két kezével. A ballal balról jobbra a mondat elejét írja, a másikkal a mondat végét, jobbról balra. A két betűsor a mondat közepén találkozik.)

TULAJ: Nem bírom tovább. Szörnyű, milyen fejföres kínoz. Muszáj átmennem a templomba. Mimi, foglalkozz a vendégekkel. (Ezt mondja, de még marad, mint ahogy Tesla is képtelen volt elmenni.)

MIMI: Fordítva. Ők foglalkozzanak velem.

TESLA: Mondtad, hogy két dologról nevezetes a szülőfalud.

BARTÓK: A szülővárosom? Igen. Az egyik, amiről híres, hogy ott született egy sarokra tőlünk Révai Miklós, egy kiváló költő. A helybeli csizmadia fia volt. Költők földje az, a szomszédban született Nikolaus Lenau is. Csatádon.

TESLA: Lenauról hallottunk, Révairól nem.

BARTÓK: Ő írta azt, hogy a magyar nemzet fiaként újra fog születni Homérosz...

TULAJ: Az ki?

BARTÓK: *Buda várában,
...itt írja Ulisszeszt*

Újra Homérosz az új Trója veszélye után.

TESLA: Ez jó. Új Trója, új Odüsszeusz, új Homérosz. Budapest.

BARTÓK: De nemcsak Homérosz, mások is nálunk születnek meg újra, Plátontól Euklidészig...

TESLA: A matematikus...?

BARTÓK: *E földön terem Euklides, szám titkait újra
Itt veti fel, s jobban méreti szeglet ivét.*

Értitek? Újra átgondolja a számok titkait, és jobb megoldásra jut. Hát ez pont így történt.

TESLA: Csak Bolyai János néven, ha nem csalódom.

BARTÓK: Igen, ezen a néven született újra.

TESLA: Mind megszületünk újra...

TULAJ: Mi is? (Nem tudni, a jelenlévőkre érti, vagy a négekre általában.)

BARTÓK: ...azért, hogy megoldjuk, amit nem tudtunk megoldani.

MIMI: Lehet, hogy én is újra vagyok születve? (Elgondolkodva elmegy.)

BARTÓK: Révai azt írja, hogy a lélek végtelen.

TESLA: És a másik?

BARTÓK: Mi másik?

TESLA: Mi a másik dolog, amiről híres a szülővárosod?

BARTÓK: [*Elmondja a nagyszentmiklósi kincs történetét. Látjuk a kincs legjellegzetesebb darabjait. Színes nyomokat mutat, amelyeket a zakója zsebéből keres elő.*]

TULAJ: No ennek az aljára biztosan nincs beleöntve, hogy 50 kopejka.

TESLA: Ahol ekkora kincset találtak, ott kell lennie másinak is. Nem próbáltál ázni arrafele?

BARTÓK: Nem.

TESLA: A pincétekben sem?

BARTÓK: Ott sem.

TESLA: Menjünk el oda ketten.

TULAJ: Én is jövök.

BARTÓK: Menjünk.

TESLA: Van egy műszerem, rögtön megtalálja az aranyat a földben. Gazdagok leszünk. Tudod, hogy egyszer majdnem megkaptam a Nobel-díjat?

BARTÓK: Majdnem?

TESLA: Aztán más kapta.

BARTÓK: Megérdemelte?

TESLA (*ugyanazzal a mosollyal válaszol, mint Bartók arra az állításra, hogy Amerika a lábainál hever*).

TULAJ (*távozik, hétrét görnyedve, rángatózó arccal. Motyogásából csak annyi vehető ki*): ...a kincs...

RÓNAI-BALÁZS ZOLTÁN floridai verses útinaplója

Yacht Club, naplemente

A kikötő,
ahol a hajók hófehérek,
része a tájnak,
úgy válik el tőle.
A Yacht Club,
a hófehér hajói mellett
könnyed eleganciában ölel egy kék medencét.
Tagjai lezser délutáni öltözékben
üdvözlik egymást: péntek este
összejönnek itt, mosolyognak,
benn a különteremben,
kinn a fedett teraszon és
a medence parti asztaloknál,
nem kevésbé az origóban,
a csillogó bárpult körül, csevegnek.
Zsong a lég. Gyerekek csobbannak,
viháncolnak és mosolyognak szintén.
Ím, mi is. Alkalomhoz illő,
délutáni öltözékben, mosolygunk, csevegünk,
igyekszünk oldottak lenni,
annak ellenére, hogy csak az első
húvös mojitót szürcsölgetjük,
kései lunchünkre várva.
Igazság szerint az égnek
ugyancsak az alkalomhoz illő,
egyszerű, kék ruháját illet volna felöltenie,
és úgy mosolyognia, ám ma

ártalmatlan, ám komoly, nagy,
kékesszürke fellegeket aggat magára,
a láthatárig érnek nyugaton.
Alkony közeleg, de ezen a tájon
annyi a fény, hogy szinte észre sem venni.
Hárman most felállunk az asztalunktól,
lássuk, a kikötő milyen,
sétálni a gyep s a víz határán, jachtokat csodálni,
ámulunk. Ámulunk, mert a szépség
ámulatot kelt.
Milyen kár, szól egyikünk, szól másikunk, milyen kár,
hogy az ég felhős ma, így nem lesz naplemente!
Pedig az gyönyörű itt, ahogy fellángol Miami
a túloldalt, és vörösbe borul a víz!
Ó, nem baj, szól egyikünk, szól másikunk, ez így is megkapó!
Ezt mondjuk, mert így igaz, és mert az Istenre
haragudni lehet, de értelme nincs.
S lám ekkor, közvetlen a messzi felhőkarcolók felett
a felhők szétválnak kicsit, vízszintesen, ívben,
szem-formában, igen,
és a résben feltűnik a bordó napkorong.
Pont akkora naplemente,
hogy a klubot lefedje. Szép, varázslatos.
Aztán a felhők változásba fognak,
a felső szemhéj leereszkedik,
majd újra fel:
távoztában a nap
visszakacsint a Yacht Club tagjaira.

Egy kis barna gyík

Az egyik street-en, vagy road-on,
amit mi csak a Pálmasonak hívunk –
és ahol nyúlánk és kecses fák himbálják
lágyan és lassan lombjaik a magasban,
mint szolgálatkész núbiai hoszteszek
zörgő, zöld Tina Turner-parókákban –,
a Pálmason egy villa-előkert
napverte kőpárkányára ült,
minap, hogy arra jártunk,
egy kis, barna gyík.

Az eset jelentéktelen.
Fakó fahéjszín, ujjnyi létezése épp csak
fészbuk-posztnyi reveláció.
Kicsiny fején például korántsem
éreződtek a százmillió évek
tyrannoszaurusz-koponyai.
Megálltunk megbámulni őt, és visszanéztek
az apró, csillogó borsszemek ránk.
Lágy bőrű, finom hasán a lüktetés
a kővel, a kerti virágok színeivel, szagával,
a rengeteg fénnel tűnt egyként valónak.
Néztük, egy percig talán,
és egyszerre megnőtt a perc, egy pillanatra.
Épp csak érzékelhetőn,
mint árnyalatnyi hangulat, olyan, ami átsuhan
az emberen, de nem megfogható:
a szinkronitás sejtelme a lélegzetünkben.

CĂTĂLIN MIHULEAC

Egy bolsevik úriember kalandjai

LAKATOS MIHÁLY fordítása

(részlet)

Jon Scutelnicu elvtárs, a Román Kommunista Párt propaganda gépezetének elismert nagykutyája, igen tisztelettudóan viselkedett azokkal az elvtársnőkkel, akik szíveskedtek futó kalandokba bocsátkozni vele. Igazi marxista-leninista úriemberként romantikus virágcsokrokkal ajándékozta meg őket, de néha ezeknél pragmatikusabb termékekkel is, mint például: befőttes üvegbe „csomagolt” instant kávéval, két-három kínai disznóhús-konzervvel, máskor egy-egy vég ruhácskának való selyemmel vagy exportról visszadobott prémés csizmacskákkal, mert hát a tél az nem tréfadolog errefelé. Távozáskor, ugyancsak igazi marxista-leninista úriember módjára, soha nem mulasztotta el az éjjeliszekrényen felejtteni az éppen csak megbontott doboz Kentet. Füstölni rengeteget füstölt, mint egy kohászati üzem égve felejtett kohója. Teljesítménye a vajdahunyadi kombinátban is tiszteletet ébresztett volna.

Ion Scutelnicu elvtárs, a nagy fejes, aki már akkor elszörnyedést váltott ki az emberből, ha zokniját, mely minden bizonnyal Románia és a szocialista tábor legszürkébb zoknija volt, megpillantotta, soha nem tett volna rosszat, még a legkisebbet sem azoknak az elvtársnőknek, akik szíveskedtek futó kalandokba bocsátkozni vele. Sőt, segítette őket, ugyanis a másik RKP-ban, az egyetlen párt farzsebeként működő „Relációk Korrupció Paternalizmus”-ban is nagymenőnek számított. Amikor tehetette, és ő mindig tehetette, hol tolvajlétrát tartott az elvtársnők szakmai előmeneteléhez, hol egy-két, a megfelelő helyen elejtett jó szóval aprócska lakáshoz juttatta őket az állami lakásalapból, esetleg kieszközölt egy rábólintást valamely baráti szocialista országba tervezett kiruccanásukhoz... Finom úriember volt, szó se róla.

Ennek ellenére aktivista karrierje kezdetén előfordult, hogy némely elvtársnővel bárdolatlanabban viselkedett, mert hát a jó

modort sem a derült égből kapja az ember, hanem az évek folyamán ülepedik rá a jellemére, rétegesen, mint a guanó.

Egyszer egy minden tekintetben rugalmas kisasszony keresztelte az útját, gesztenyevörös göndörhajával, mely óhatatlanul szépséges és termékeny őszeinket idézte fel benne. A lány, angoltanár-nő, mivel egy perspektíva nélküli faluba ingázott és városi lányként mégiscsak valami aszfalthoz közelebb állásra áhítozott, az ő szíves közbenjárásában reménykedve szíveskedett kalandba bocsátkozni vele. Istenem, neki is megvoltak a maga ábrándjai és számításai...

Azt elmondhatjuk, hogy a csodálatos hajzatú kisasszony terve megfelelően indult, ám miközben egygyé olvadtak a kanapén, anélkül, hogy a férfi lenyűgöző szürke zoknijait a ruhapiramis csúcsára dobta volna, a lány magáról elfeledkezve, teljesen ostoba és nem odaillő módon azt kezdte sikítózni:

– Oh, szeress, tégy a magadévá! Love me Johnny, love me, Johnny! Oh, my God!

Scutelnicu egy szempillantás alatt talpon volt, igaz, olyan hatalmas erekióval, hogy a Párt piros zászlaját gond nélkül fel lehetett volna húzni rá, s mellette, ha szorosan is, de a haza trikolórja is elfért volna. Öblös hangja árammal telítette sűrű testszőrzetét:

– Miféle Johnny, elvtársnő, miféle Johnny?! Valami Johnnyt rejtegetsz az ágy alatt vagy a spájzban a tudtom nélkül?! És ez a „God”, akit említettél, az meg kicsoda, valami magas beosztású elvtárs? Mert amilyen műveletlen vagyok, még nem hallottam róla...S visszakézből habozás nélkül képen törölte a kézfejjével, mellyel minden további nélkül hasznos munkát végezhetett volna az ország bármely építőtelepén, de evezőként még a folyami szállítmányozásban is.

Az álmodozásából brutálisan felriasztott elvtársnő visítósból suttogóvá szelídült hangon valami olyasmit nyögdecselt, hogy ő csak becézgetni akarta, hiszen ilyenkor ez szokás, a „Johnny” pedig nem egyéb, mint „Ion” angolul, és mi rossz van abban, ha az ember hangot ad érzelmeinek, amikor azok valóságosak, és nem megjátszottak? Izzadságmázzal fedett, rézszerű arca közben egy újabb réteggel vastagodott, a könnyekével. Csak fojtottan zokogott, nehogy még jobban felbosszantsa a férfiaságtól duzzadó elvtársat.

– Számítalan megfelelő módja van annak, hogy a szocialista Románia valamely állampolgárát becézésben részesítsük, ha az a szándékunk, hogy bizonyos, amúgy dicséretes érzelmeknek hangot adjunk. Effektíve léteznek ilyenek. És nem úgy, hogy olyan beceneveket hablatyolunk összevissza, melyek a tőkés világ erkölcsi rothadására emlékeztetnek. Mert mit jelentsenek az olyan sületlenségek, hogy a Toadert „Teddy”-nek mondjuk, a Nicolaet „Nicky”-nek, és tessék, a Iont „Johnny”-nak?! A Tudorica, a Nicu vagy a Nelu már nem is jók?! Sértik a kényes ízlésedet?! Igencsak elítélendő viselkedésről tettél tanúbizonyságot, elvtársnő! Talán a mi román neveink már rosszul csengenek a füledben?!

S noha erekciója azt mutatta, hogy még szívesen tett-vett volna a kis lakásban, Ion Scutelnicu rövid úton a kagylóhoz ment, s hideg vizet lötykölt az arcába. Aztán rágyújtott egy Kentre, a dobozt az éjjeliszekrényre dobta, s kiviharzott az ajtón. Már igen vágyott a kinti friss levegőre, a kommunizmus felvillanyozó ózonjára.

A lány pedig ottmaradt, hogy kedvére kizokogja magát, és folytassa az angol nyelv tanítását az Isten háta mögötti, porlepte falucska gyerekeinek. Teljesen maga alá került. Csak ő tudta, milyen nehézségek árán sikerült lakáskulcsot szereznie ebbe a gyászos külsejű panelházba a Május 1 út 55. szám alatt, hogy illendő módon szerethesse Scutelnicu nagykutyát, abban a reményben, hogy így az ő aprócska vágyai is teljesülhetnek egyszer. Egy régi egyetemi évfolyamtársnőjét vette rá, hogy adja kölcsön a kulcsát, aki csak nagy istenkedések után állt rá a dologra, viszont cserében egy kövér és egészséges tyúkot kért, olyat, amilyent csak a román falu képes a kebelében előállítani.

Reggel, amikor el akarta rendezni az ügyet a kolléganőjével, kénytelen volt megállapítani, hogy a tyúk szárnyakat növesztett, és disszidált a hűtőszekrényből. Vagy megsemmisült szegényében az ő szerelmi kalandjának a csődje láttán, vagy Scutelnicu elvtárs, akitől nem állt messze a gyújtószenvedély, vitte magával.

Aranyásók

JOHN GREY versei
SOHÁR PÁL fordításában

Tündérmeséből (Out of the Fairytale)

Alig alszik el a kislány a tündérmese közben,
máris zajra ébred.

A mesekönyv is reszketve felriad.
Dulakodás hallatszik lentről.

A herceg megelegelte a csókokat,
és most ököltre kelt.

A hercegkisasszony megpróbál lábra állni,
tapogatja törött fogát.

Úgy látszik, hiába
ölték meg a sárkányt.

És a szörnyet is.
Az a vigyorgó, veszélyes alak

sosem döntött fel poharat,
kőhintésnyire sem emelte fel a hangját.

A kislány fél tovább lapozni a könyvet,
hátha a koporsóban fekvő Szépség,

a gonosz királynő akarata szerint,
valóban halott.

És mi van akkor, ha az előző fejezetben
a gonosz királynő Hamupipőke volt?

Aranyásók (Prospectors)

Még ködös szellem a reggel,
de ők már kitántorognak a sátorból,
kezükben ásó és csákány,
és kávé az öreg bádogbögrében,

felveszik álmaik fonalát
azon a poros kis rögön
– melyet csak keselyűk kedvelnének –,
faragják a köveket,

gödrot ásnek a kemény földben.
Megpróbálnak helytállni a hőségben,
mely harminc fölé emelkedik tíz után,
s negyven lesz dél körül.

Nincs más rajtuk, csak gatyá és izzadság.
Vörös izmaik fénylenek. Fáj a derekuk.
Karjuk kegyelemért sikolt.
De senki sem adja fel!

Olyan ez, mint pókerben
a kezdők szerencséje,
apró arany csillan a földben,
amott ezüsttörmelék,

de a főnyeremény,
mely a fejekben van elásva,
a földből egyszercsak életre kel.
Mindenki utálja a munkát.



E fura üzemet
káromkodások működtetik.
Estére berúgnak,

egymásnak esnek, de a fájó
sebekért nincs örök harag.

Sosem lesznek gazdagok,
szegényen is együtt maradnak.

Vallják: a valódi kudarc az,
ha magad vallasz kudarcot.

Apacs hadviselés (Apache Warfare)

Mary nagyon büszke a megnövekedett turistaforgalomra,
a színes nyakláncára, főleg a belefoglalt türkizkövekre;
cholla-gyümölcs meg fekete berkenye,
törjük a csirikahua nyelvet,
könnyen eltévedünk útvesztőiben.

Mint háborúban a vesztes felek, úgy díszítjük fel az üzletet:
szétszórt madártollak, laza kendők, a Rio Verde
sarában pácolt csizmák, egy megrepedt,
de még használható nyílvevő,
pokróc s egy szarvasbőr festmény.

Télen jó a bevétel, nyáron gyér a forgalom.
Népi táncot lejtünk az alkalmi wikiup* körül.
Tradicionalisat, de a harci kurjantások csak neszek.
Vannak gyerekek, akik azt hiszik, hogy mi igaziak vagyunk.
De a mieink másként vélekednek.



Amy, az elfelejtett liberális (Visiting Amy, the Forgotten Liberal)

A falon egy
kifakult plakát hirdeti:
mentsd meg ezt
vagy azt a gyereket!
Szemedben
rövid esszé:
régi álmok sikere.
Két kezem
enyhe hulláma
simogat
mint ismerőst,
ujjaimmal
némán tolom el
egy meghiúsult
repülés tollait.

A halottak városa (City of the Dead)

Hegyén-hátán fekszenek halottaink.
Búzlík tőlük a város.
Ha nem lennének a varjak és a sakálok,
a szomszédom még most is ott
rohadna a rózsabokrok között.
Most már csak a csontjai
trágyázzák a jövő év virágait.

Már nincs hova
eltemetni őket.
A rokonság is – akik gyászolnák
a holtakat – megfogyatkozott.
Üresek a
betöltetlen helyek.

Ezért újabb hasáb áll
a népszámláló kérdőíven.
Nem csak arra kíváncsiak,
hányan élnek a háztartásban,
hanem arra is,
hány halottuk van.

A világ egy katakomba.
Nekünk, akik még élünk,
át kell lépnünk a holttesteken,

s várunk arra, rohadjon el a hús,
hogy helyet kapjunk
az étteremben
vagy a moziban.

Feleségem betegágyban fekszik.
Az orvos szerint csak hat hónapja van.
Halottak évében
ez akár az örökkévalósággal is felér.

Szabadság (Liberty)

Mi az, hogy szabadság –
akkora, mint egy ország,
vagy valami apró és tömör, mint egy borsó?
Igazi vagy képzeletbeli?
Ismerek én valakit, aki ott él,
vagy az egy lakatlan, rideg hely?

Óránként harang kondul a templomtoronyban.
És sétálok a tengerparti homokos ösvényen.
Kék ég, ezt szeretem,
de a szürke sem zavar.
Nem börtönben élek.

A járdák nem síkosak.
A levegőt jólesik tüdőre szívni.
Nem egy magas párkány szélén állok.
A föld nem engem kerülget.
Próbálok kitalálni,
az életemben
mi zavar.
Tegnap mutatták a televízióban.
Kikapcsoltam.

Szabadság, szabadság, szabadság.
Igyekszem nem ismételni magam,
de egyes szavak olyan jól hangzanak,
hogy nem tudok ellenállni nekik,
annyira befogadóak,
be tudnék költözni, és élni bennük.

Szabadság –
jó, legyen egy borsószem,
képzeletbeli,
ott magam is idegen vagyok.

De próbálj csak kilakoltatni.
Ha mersz.

John Grey Ausztráliában született. Novellát, verset, színdarabot ír. Zenész. A hetvenes évek végétől az Egyesült Államokban, Providence-ben (Rhode Island) lakik. Több mint tizenkétezer verse többek között a *Weird Tale*, *Christian Science Monitor*, *Greensboro Poetry Review*, *Poem*, *Angi*, *Poet Lore* című lapokban és folyóiratokban, valamint antológiákban jelent meg. Színdarabjait Los Angeles-ben és New York-ban, az off-off Broadway-n játszották. Rövid vers kategóriában 1999-ben Rysling-díjat kapott.

A nemötvenhatos ötvenhatos

BOLDOG ZOLTÁN tárcája

*Ő vigyorogva a szemembe röhögött:
nézz ki az ablakon, a rácsok között,
mutass rá bármelyik járókelőre,
s maholnap itt szárad előtted a bőre,
mert lefogatom, s tanúkat állítok,
mígnem egy kötélén kalimpálni fog,
mert én vagyok az Úr, s nem az a Vén ott fenn, –
s én csöndesen mondtam: Hiszek egy Istenben!*

Kijártam az egyetemet, elvégeztem a történelem szakot, szemináriumot látogattam a levéltárat vezető kiváló történésznél, 2016-ig mégsem hallottam Lénárd Ödön piarista szerzetes tanárról. *Hiszekegy* című verse is ismeretlen maradt előttem, amelyből a fenti részlet és az alul is olvasható strófák származnak.

*Meg se hallott, úgy darálta tovább:
hiába vártok bármilyen csodát,
nem exhumál majd a jövőendő század,
nem neveznek el rólatok utcákat,
a fejlődés bennünk ért el a csúcsára.
Ti meg maradtok az élet lomtára.
Miért is jönne egy új emberalak? –
ítélni eleveneket és holtakat!*

Lénárd Ödön volt az utolsó egyházi foglya a kommunista diktatúrának, akít összesen háromszor ítélték el koncepciók perben. 1948-ban hat évet kapott, az iskolák államosítása ellen tiltakozott. 1953-ban amnesztiával szabadult. 1961-ben hét és fél évet kapott, de az 1963-as amnesztia következtében újra kiengedték. 1966-ban ismét a hatalom látókörébe került, korábbi büntetéseit összeadták, s így 19 év fogságot várt rá.

*Erre dühöngve rohangált fel, s alá:
még a börtönöd is én teszem pokollá!
Mert mennyben, földön mindent én csinállok,
éntőlem függ életed, haláloed!
Tudod, hányat vittem már le a pincébe?
Golyót tarkójába, s vinnyoghat a féрге!
Hiszel hatalmamban poklon, földön, égen? –
Csak a menny és a föld Teremtőjében!*

Tanár volt, Szegeden pedagógusként és igazgatóhelyettesként is dolgozott, de 1948 után nem taníthatott, mert nem esküdött fel sem Rákosi Mátyás, sem Kádár János diktatúrájára. Így aztán biciklis futárként, majd vízóra-leolvasóként dolgozott. Az ő személye a példa arra, hogy 1956 nem a forradalom évében kezdődött, és nem is ért véget november 4-ével.

*Rám meredt, és eltorzult a szája:
a te fajtádat: a diliház várja.
Mert aki nem lát bennünk nagyszerűt,
az vagy hülye, vagy elvetemült!
Nem vergődök vele; a helyére teszem:
az elektrosokk majd segít ezeken.
Ti csörgősipkát kaptok, én meg nevetek, –
s én rámosolyogtam: hiszem a Szentlelket!*

Lénárd Ödön fogsága idején börtönverseket írt. Alkotott, gondolkodott, tanított, akár Faludy György vagy Gérecz Attila. Közben százezres tömeg hagyta el az országot, ő belső emigrációba vonult. Példát mutatott abban, hogyan lehet életben tartani a forradalmat, miként lehet rabként, mégis szabad emberként élni a hazában. „Ezerkilencszázötvenhatot az egész irodalom, az egész sajtó, a zene, festészet, a művészet, a tudomány, a politika elárulta. [...] Egy év múlva már úgy éltek, mintha semmi sem történt volna” – írja Hamvas Béla. Lénárd Ödön úgy volt hűséges 56-hoz, hogy nem volt a klasszikus értelemben vett 56-os hős.

*Most már az öklétől döngött az asztal:
csak az marad meg, ki szolgálni akar!
S veled még beszélni sem lehet semmiről,
az ember bezárt ajtókon dörömböl.
Hát meg fogsz rohadni a börtön fenekén,*

*s jóddal kenjük ki a helyed, te kelevény!
Vagy nem hiszed, hogy veled még ezt is lehet? –
Csak hogy Krisztus meghalt, s eltemettetett!*

Az anekdoták szerint 1977-ben VI. Pál pápa előtt a Vatikánba látogató Kádár János nagyképűen bizonygatta: Magyarországon vallásszabadság van. Ekkor az egyházfő szembesítette azzal, hogy Lénárd Ödön piarista szerzetes még börtönben van. Kádár elsápadt, és hazatérve kikelt magából, ordítozott, végül utasítást adott a paptanár szabadon bocsátására.

*Dúlt-fújt, fujtatott: hát nem hiszel nekem?
Akár a pápát is ide cepelem!
Sokba kerül? De ha nekem megéri,
Mihály arkangyal tán előlem megvédi?
Leütve elhozza egy diplomata-kocsi,
s vajon a hívekből marad egy maroknyi?
Mit hiszel? Az árnyak elébe ki vághat? –
Egy katolikus Anyaszentegyházat!*

A szabadon bocsátott piaristát 1991-ben a Legfelsőbb Bíróság ártatlannak mondta ki, a korábbi ítéleteket megsemmisítette. Lénárd életrajzi drámája 2001-ben jelent meg, verseit 2003-ban öt kötetben adták ki, köztük a most egészében, mozaikszerűen idézett *Hiszekegy* cíművel egyetemben.

*Hol elsápadt, hol vérbe borult arca:
nem gondoltál még a sétaudvarra?
Hol fél méterre a bakancsod alatt
csontvázak feküsznek hason és hanyatt.
A bilincs is rajtuk: ezen egyedül,
ott a nő karja férjére feszül;
így fültok majd ti mind a sárba ott! –
De Ő halottaiból feltámadott!*

„Elrejtőzni és hallgatni, napszámos munkát vállalni, és fogakat összeszorítani, és nem lázadni, vagyis igenis lázadni, és nem engedni, és átkozott és bősziült görcsben élni, és nem engedni. Hol van ma az a név, börtönökön kívül, amely nem ragad a mocsoktól?” – kérdezi Hamvas Béla. Lénárd Ödön lehet az egyik válasz.

*Most aztán higgadt lett, hidegen nyugodt:
 amit nem hiszel, majd magad is megtudod!
 Mert elszámolnom, s most nyisd ki a füled,
 a csupasz bőröddel sem kell senkinek!
 Nemcsak őrséggel veszlek körös-körül,
 de gyűlöllek is feneketlenül,
 és szétmorzsollak, akár hiszed, akár nem –
 s én hiszem az örök életet, Ámen!*

Kijártam az egyetemet, elvégeztem a történelem szakot, szemináriumot látogattam a levéltárat vezető kiváló történésznél, mégis évről évre vannak új ötvenhatosaim. S egyre több az olyan, akinek 56 nem néhány hetet jelentett, hanem egy egész életet, életformát.



Francesco di Giorgio Martini (1439–1501) festménye

Kortalan, lápi mese

LAIK ESZTER tárcája

Talán furcsán hangzik, ha azt mondom: rájöttem a napokban, milyen fantasztikusan jó regény a *Tüskevár*. Ha azt mondom, milyen jó 56-os regény, tán még furcsábban hat. Hogy egyáltalán miként jutott eszembe úja elővenni a tízéveskori kötelezőt, prózai oka van: betegségből lábadozván szeretem a gyerekekkel kényeztetni magam, mint valami aranyló húsleves illatával. Visszagyerekekedem, és a mesekönyves polcon kezdek matatni. Habár a *Tüskevár* a kezdet kezdetétől a felnőtt polcon pihen, hiszen kortalan és időtlen mese.

A *Tüskevár* a legszebb beavatódási történet, amit Európában megírhattak, örökéletű mítosz. A történetet mindenki ismeri: egy városi legényke a nyári szünetre a nagybátyjához utazik a Kis-Balatonhoz (az akkor még érintetlenségében csodás vidékre), és kiköltözik az öreg pákászhoz, Matulához, a lápvidéken felállított kunyhójába. Idővel csatlakozik hozzájuk a fiú barátja is. A *Tüskevár*ba úgy sűrűsödik bele az irodalom minden archaikus toposza, hogy észre sem vesszük: a barátság, a gyermekség és szülőség, a szerelem, a természet és az ember egymásra utaltsága, de mindenekelőtt a fiatal és a vén megunthatatlanul izgalmas kapcsolata. Ez az a viszony, amelyben továbbhagyományozódik az életről szóló ősi tudás. Ezt a barlangokban formálódó, őserdők mélyén izzó, a pusztán kergesedő emberi kapcsolatot keltette életre Fekete a vizekkel, nádasokkal tarkított lápi világban, ahol az öreg Matula nem másra tanítja a fiúkat, mint élni. Látszólag horgászni, rákászni, fát vágni, tüzet rakni, nádat gyűjteni, lőni, madarat megfigyelni, de az ősi létfenntartó gyakorlatok közepette Tutajos sokkal univerzálisabb felismerésekre jut.

Hogy rájöjjön mindarra, ami a felnőttiségéhez majd nélkülözhetetlen tudás lesz, éppen az öreg Matula Gergelyre van szüksége, aki finoman szólva is „unortodox” módszerekkel vezeti be a fiúkat a talpon maradás titkaiba. Fekete István öregjében hemingwayi figurát alkotott, de titokzatosságában még felül is múlja Santiagót: valójában semmit nem tudunk múltjáról, csupán a jelene harmóniája sugárzik, amelynek hatására úgy hisszük: Matula öröktől fogva az volt, aki most, vénebb magánál az időnél is. Az

iskolában bonyolult magyarázatokkal veszik körbe az embert, otthon a szülők örök kétségekkel vegyes aggodalommal, ez a vén mindentudó pedig csak leteszi a markából a terepre a magonc fiúkat, mint a pelyhes madárfiókákat, hogy aztán menjenek, és ismerkedjenek a világgal. Persze törvényszerűen jönnek a sérülések, ügyetlenkedések, a fiús virtuskodások, amelyeket az öreg egy bölintással vagy szemhunyorítással tudomásul vesz, és ha kell, helyre rántja a ficamot, kihúzza a gödörbe pottyant áldozatot, finoman lenyomja a célzásra emelt puskacsövet, vagy kivieszi a kézből a horgászbotot, és hozzá helyette a rákászhálót.

Ahogy utánaolvastam a regény keletkezésének, megtorpantam azon, hogy Fekete István 1956-ban kezdte írni. Az író 1946-ban került feketelistára bolsevizmuskritikái miatt, megjárta az ÁVÓ-t, összeverték, és valószínűleg igaz a legenda is, hogy a verés után egyszerűen kilökték az útra a fekete autóból, és a János kórház közelében talált rá valaki, aki hazasesgítette. A teljes elhallgatástól és az éhezéstől mezőgazdasági képzettsége mentette meg: gazdatiszti és vadász múltját számos agrártankönyvben, oktatófilmben, na meg felejtethetlen regényben kamatoztatta. A halászatról például 1955-ben jelentetett meg egy művet. Hogy az '56-os forradalom napjaiban merre járt, mit csinált a betiltott – és éppen 56 éves – író, nem találtam adalékokat, de fia, István a forradalomban való részvétele miatt akkor emigrált Kanadába, majd az Egyesült Államokba. Lánya már hét évvel azelőtt elhagyta az országot.

Ott maradt hát magára az öregkor küszöbén Fekete István, egy eltiport forradalommal a háta mögött, kirepült, azaz kimentekülte gyerekekkel. És ekkor ül le megírni a *Tűskevárt*. „Feketének azért adatott meg az a kegyelem, amellyel átélte az állatok, madarak, a tárgyak, az egyszerű lények belső életét, mert valóban egy volt velük, egy közös matériából, és szellemiségből gyúrták az örök műhelyben őket” – írta róla Dénes Zsófia. Fekete pontosan érezhette 1956 végén, valahogy a földi forgatag fölébe lebegve, hogy maga az élet úgysem pusztítható el. Ahogy Hemingway fogalmaz: „...az ember nem arra született, hogy legyőzzék... Az embert el lehet pusztítani, de nem lehet legyőzni.” Es megtanítatja az öreg Matulával a fiúkat, hogy a tüskés mocsárba nem jó szándálban betrappolni, hogy ha látni akarják a nádas titkait, be kell gázolni a sűrűjébe, hogy ha közeleg a vihar, tudni kell időben kikötni a csónakkal, hogy a vén varjú ismeri a puskát, és hogyan kell elbánni az óriási harcásával, amely száz méter zsinórt ránt le magával a víz alá. A fiúk megtanulják legyőzni a félelmeiket és a gyengeségeiket, és megértenek valamit abból, minek az aprócska részei ők a nádas végtelen sűrűjében.

Képzeltbeli játékok – egy szoba tartozékai

VARGA MELINDA tárcája

A szomszédok

Egy ideje meteoérzékeny vagyok. Ki gondolta volna, hogy egyszer engem is maga alá gyűr ez a fura kór? Néhány éve gyanakodva néztem azokra az ismerőseimre, akik frontátvonulásra panaszkodva ágyba bújtak délután. El sem tudtam képzelni, hogy délután ágyba lehet bújni. Aludni a nappal kellős közepén! Nahát, micsoda időfecsérlés, lajhárság az ilyen!

Mi, hogy migrén??? Na, persze. Minek egy kis fejfájásnak ekkora feneket keríteni, a kényelmes és lusta ember naprakész ürügye egy kis délutáni durmolásra, semmi más.

A migrén valami úri nyavalyatörés, a köszvény rokona, a huszadik századi írók előszeretettel használták regényeikben – igen, megvan már, innen ismerős. Az úri kisasszonyoknak szokott ilyen „betegségük” lenni. Amíg saját bőrömön nem tapasztaltam, szentül meg voltam róla győződve, hogy ez holmi írói fikció, s aki azt állítja, migrénje van, túloz, kényeskedik. Ezt a migrénes nyavalyát az utóbbi időben mintha én is elkaptam volna valahonnan – biztos túl élénk a fantáziám, valamelyik regényből ragadhatott rám, nem lett volna szabad ennyire azonosulnom a szereplővel.

Elég egy kis hidegfront-átvonulás, és máris kész katasztrófa az életem. Minden betervezett napirendi pont felborul, semmi sem működik terv szerinti, még a kávéscsupor is kicsusszan az ember kezéből, persze csakis akkor, amikor tele van a serkentő nedűvel, ami aztán kakaó barnára festi a falat, a konyhacsempén meg úgy mutat a sok apró porcelándarab társaságában, mint egy absztrakt festmény. Mély letargia költözik a jókedv helyébe, koponyádban sok-sok kis

apró törpe kalapál, nem hagyja abba, bármit is csináljon az ember. A vérnyomás mélyrepülést, a szívverés magasugrást gyakorol. Na, de sebj, egy kis délutáni szieszta, fél órácska, s nyoma sem lesz ennek a fránya migrénnek. Vízsintesbe helyezem magam a kanapén. Máris jobb. Becsukom a szemem. Aztán majd, ha elmúlt, felébredek, egy jó erős fekete után írni fogok, a vázlat megvan, csak ki kell ügyesen gömbölyíteni a mondatokat, úgy, hogy kiérjenek a lapszélig, semmiképp se legyen vers belőlük, bár az még így migrénesen is menne... A polcról fogok írni – határozom el végre, nem, nem az ablakról, arról majd legközelebb. Előbb jöjjön a könyvespolc, hiszen az teszi lakályossá a szobát, az ágy és a tükör után – amelyekről korábban már szoltam – kétségtelen, ő a legfontosabb. Míg ezen morfondírozom, már-már álomba szenderülve, s már kevésbé migrénesen, oltári nagy lármára riadok fel. Csitt-csatt-zsipp-zsupp, piff-puff. Hát ez remek! Péntekéknél újra áll a bál!

Az asszony paprikás kedvében van. Józsi újfent megülte magát a lájbitépetőben, a hanghordozásából ítélve hosszúra nyúlt a szombat délutáni kiruccanás, tagolni már nemigen tudja a mondatokat, s a zörejekből, melyek a plafonon átszüremlenek, előkerülhetett a nyújtófa is a sufnyiból. Családon belüli erőszak esete forog fenn, de mégsem kap senki a telefonja után, hogy rendőrt hívjon a csúnya Marcsira, hogy ne egyengesse ilyen kegyetlenül a nyújtófával férjeura hátát. Szegény Józsi az erős szilvapálinkától minden erejét elvesztette, csak túri a sok ütletet. Marcsi legalább harminc kilóval többet nyom a latban, Józsinak józanon sem lenne semmi esélye, nemhogy pityókásan.

A migrénemnek nem tesz jót ez a csetepaté, de hát nincs mit tenni, túrni kell, egyhamar úgysem hagyják abba, az alvásnak is annyi, jöhet a fekete. A lakásom plafonja csak nyög nagyokat, amikor a szék, a Biblia vagy valamilyen vaskosabb könyv tompa puffanással a földre ér, s onnan sejtem, hogy Józsinak mikor sikerül elugornia előle, hogy a borospoharak felszisszennek az üveges szekrényemben, amikor Józsi térdkalácsa az ágy lábát megcsókolja. Majdnem olyan, mint egy kisebb földregés.

A családi perpatvar másfél óra után elül.

Közben Elena újfent kiengedte az ikerpárt a folyosóra a bátyjkkal együtt, aki addig hecceli, bosszantja a két kislányt, amíg

valamelyik el nem sírja magát. Eddig ő volt a kiskirály, most osztoznia kell ezzel a két síró-bőgő masinával mindenen, ráadásul a leckecsinálásban is zavarják, most legalább bosszút állhat rajtuk. A kis bosszú is bosszú, naná, hogy kap az alkalmon, hogy az anyjuk a vacsorafőzéssel van elfoglalva, se lát, se hall a krumplihámozástól, répavakarástól, hagymadinszteléstől.

Az angyalarcú Mateika nagyokat csíp valamelyik hugica se-lyem bőrébe. Kilesek résnyre az ajtón, észrevesz, tudja, hogy nem köpöm be az anyjának, kajánul rám vigyorog.

Visszadőlök a kanapéra, olvasni próbálok, bár hasogat továbbra is a fejem. Csoszogásra leszek figyelmes. Ő, ez nem lehet más, csak Rozi néni, az örökmozgó, mindent tudó-látó öregasszony papucs, ritmikusan be-becsosszan a kislányok elkeseredett bömbölés-áriájába, és Elena sipákoló szitkaiba, aki időközben abbahagyta a vacsorakészítést, s ránézett végre a gyerekekre. Rozi néni pályát tévesztett, egy oknyomozó riporter, egy háborús tudósító veszett el benne. Nincs a száz lakást számláló tömbháznak olyan aprócska kis sarka, ahová az ő érzékeny füle el nem hallana, éles sasszeme el nem látna. Bizony még a legvas-tagabb, többszörösen szigetelt falon is képes átlátni. Legutóbb például tudta, hogy én pontosan egy óra és 12 perckor érkeztem haza a taxival a városból, és a kulcsomat hosszasan kerestem a tömbház előtt, elküldve melegebb égtájra a női táska rejtelseit, s hogy a kulcs mindig a legelső bugyorban van.

– Buli volt az éjszaka, kisasszony, he? – vigyorogott sokatmondón reggel, miközben a másnaposság nyomait kereste az arcomon. Arra is képes, hogy a macskajajos szarkalábakból a szem körül felmérje, hány sört ivott meg az ember, és a lábizom ruganyosságából kikövetkezteti, táncolt-e vagy sem az éjszaka.

Nem válaszolok semmit, csak bólintok, mint a székely ember, ha valamivel egyetért, s nincs kedve társalogni. Közönyösségéből semmit sem vesz észre, folytatja:

Kell egy kis szórakozás, mert amíg fiatal az ember, addig kell élje az életét. Amikor ő is fiatal volt, ajaj, hogy az milyen régen volt már. De akkor bezzeg nem volt ennyi lehetőség meg internet. De azért egyedül nem jó... Férjhez nem akar menni, nincs

valaki már a láthatáron, talán a tegnap esti buliban már akadt is udvarló? – jön a kérdések áradata.

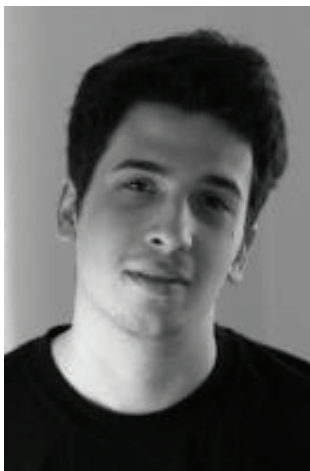
Hiszen, látom-e, Elenának is már három szép gyermeke van, és hát milyen szép a család, mindig a család a legfontosabb.

Szép is, valóban az. Ioan Spanyolországban kőműves, nem jön haza csak az ünnepekre, aztán Elena szépsége napról napra csak hervad és hervad, pedig amikor ideköltöztem, és az ikrek még nem voltak, egész csinos, jókedvű fiatalasszony volt. Fülig ért szája folyton, amikor esténként a blokk előtt várta haza Ioant a délutáni műszakból.

Amióta Ioan elment, gyakran hallani éjszaka, hogy hüppög a fal, mintha sírás, kétségbeesett nyöszörgés szüremle ne át, pedig az ikrek már rég alszanak...

És akkor nem szóltam még a kis Mozartról. Nemrég bérelte ki a velem szemben lévő lakrészt, messze van a fránya konzervatórium, s hát itthon is gyakorolni kell azt a pár szonátát. Különben is, ennyi népművelés nem árt ezeknek a póriás külvárosiaknak. Ha meg néha két hanggal magasabbat fog, sebaj, ezek úgysem értik, botfülű az összes, azt hiszik, hogy valami atonális kortárs zene. A kis Mozart hétvégenként néhány kollégát is megvendégel, ilyenkor kisebb kamarazenei művek előadására kerül sor. Esténként meg a műzsák látogatják, rendszerint szopránok, és ámor-áriákat gyakorolnak egész hajnalig, bizonyára Szenvedélyes éj lesz a mű címe. Ha néha műzsaválság esete forog fenn, a muzsikus kollégák jönnek vigasztalni vérző szívű társukat, több láda sör társaságában, s hallgatják pirkadatig a különféle rock- és metálmelódiákat. Rozi néni múltkor rájuk hívta a rendőrt. A fiatalok röhögve dobták össze a büntetés árát, az őröt megvendégtették egy Unicummal, s megkérdezték, bérletet váltsanak-e. Mert míg Mozart új csajt nem talál, ez már csak így lesz minden este.

A szobám tartozékai, a szomszédok – a változatosság gyönyörködtet jegyében – mindig más és más történnel lepik meg egyébként unalmas, monoton délutánjaimat, éjszakáimat, beköltöznek a nappaliba, és azon kapom magam, mintha nem is egyedül, tizedmagammal élnék ebben a lakásban.



Fotó: Szurdi Panni

Milyen ambíciói vannak egy magyar szakos fiatal költőnek, akinek az R25 és az idei *Szép versek* antológiában is helyet kaptak művei, milyen hatások érik a legfiatalabb irodalom képviselőit – többek között erre is választ kaptunk **BIRÓ KRISZTIÁN**tól, akit **B. ZETAS PÉTER** kérdezett.

Elég pocscék FISZ-tag vagyok

Tizennyolc éves korod óta, pontosabban 2012-től publikálsz különböző folyóiratokban. Ha jól számolom, a felsőfokú tanulmányaid kezdésének éve ez. Az egyetemi közeg motivált az írásban? Egyáltalán, hogyan kerültél kapcsolatba azzal a fajta irodalommal, amely nemcsak terápiaírásként aposztrofálható?

Nem biztos, hogy kapcsolatban vagyok azzal az irodalommal, amely nemcsak terápiaírásként aposztrofálható. Azt jól tudod, hogy 2012-ben ballagtam a miskolci Földesből, de nem mentem egyből egyetemre. Egy évet hagytam ki a kettő között, akkor foglalkoztam a legtöbbet a szövegekkel, és ekkor ismerkedtem meg a Szöveggyárral, majd próbálkoztam folyóiratokban megjelenni. Sűrű időszak volt, az első egyetemi félévemet már a Gömbhalmaz tagjaként kezdtem.

Az ELTE falai nincsenek telefirkálva kortárs szépirodalommal, és ez nem feltétlenül baj. Az egyetem sokat ad, ha sokat akarsz tőle, de még egy magyar szakot is el lehet végezni úgy, hogy öt élő költőt sem tudsz felsorolni.

Tagja vagy a JAK-nak, a FISZ-nek is, több fiatal alkotó hozzád hasonlóan csatlakozik mindkét szervezethez. Mit gondolsz, miben tér el a kettő, mi az előnyük és hátrányuk egymáshoz képest?

Elég pocsék FISZ-tag vagyok. Nem lettem még igazán aktív része a közösségnek, így nem tudok pontos választ adni a kérdésre. Jóval több JAK-programban vettem részt eddig, de érdemi különbséget nem látok a két szervezet – vagy akár kiadó – között. Örülök, amikor egészségesen rivalizálnak, és örülök, amikor együtt állnak ki egy-egy ügyért. Mindkét hely fontos, és remélem, hogy megmaradnak.

Beválogattak az R25 antológiába is. Hogyan tekintesz pályatársaidra, akikkel együtt szerepelsz a kötetben? Van-e közös metszéspont a költészetetekben, véleményed szerint kikre érdemes odafigyelni közülük?

Valószínűleg mindenkinek más lenne az a huszonöt szerző, akit beválogatna ebbe az antológiába, én sem pontosan ezeket a szövegeket emeltem volna ki.

Az R25 Áfra János névsora, gyűjteménye, és ezt sokan még mindig nem voltak képesek feldolgozni. Mivel a 25 év alatti versírók könyve ez, őszintén remélem, hogy nincs túl sok hasonlóság. Vannak trendek, nyilván, vétünk ugyanolyan hibákat, de alapvetően sokszínűnek érzem az antológiát. A projekt előtt is próbáltam figyelni mindenkire – ezentúl sem csak erre a huszonégy költőre fogok –, hogy ki érdemes rá, azt még korai lenne megmondani.

Aktív tagja vagy a Szöveggyárnak, amely a Műút folyóirat kezdeményezése. Hogyan kerültél kapcsolatba a folyóirattal és annak nyári irodalmi táborával?

Hivatalosan már nem vagyok szöveggyáros. Volt egy vércsere, és ismét a középiskolásokról szól a tábor, fontos volt, hogy a nálunk fiatalabbak is megkapják ugyanazt a lehetőséget, amelynek mi a sikereinket köszönhetjük. Már két éve tehát egyfajta lézenegő ritterként megyek oda. A nosztalgiazás mellett azért próbálok segíteni a műhelymunkát és biztatni a pályakezdőket.

Egyébként régi szöveggyáros is csak félig-meddig vagyok. 2012-ben, a második tábor után hallottam az egészről, Zemplényi Attilától. Berakott egy csoportba, csupa ismeretlen ember közé az interneten. Néhányukkal szinte azonnal megismerkedtem, de a helyemet igazából csak egy évvel később, a gyárban találtam meg.

Hogyan írható le a működése? Van-e olyan speciális oldala, amelyet más műhely nem tudna nyújtani?

Négy napra összezárják a legfiatalabb korosztály tizenvalahány vers- és prózáíróját, ami önmagában véve nagy dolog. Én például itt ismertem meg a legjobb barátaimat. Emellett a tábor két legfontosabb eleme – szerintem – a kéziratfal és a helyszín maga. A beküldött szövegeket a szervezők kiragasztják egymás mellé, a lapokat pedig telefirkáljuk véleménnyel. Mindez Miskolcon, a bezárt gyárak területén, konkrétan rozsdán történik, szóval jöjjünk bárhonnan is, mindannyiunkra ugyanaz a piszok ragad. A meghívott előadók egy része kreatív feladatokat hoz, munka folyik, olykor egyénileg, olykor csapatban, de ugyanolyan hasznosak a szárazabb előadások is.

A korábbi évek egyik Szöveggyár-táborából nőtt ki a Gömbhalmaz irodalmi kör, amelynek te is tagja voltál. Azért a múlt idő, mert nemrégiben megszűnt. Mondhatjuk azt, hogy az egyik legkiemelkedőbb csoportosulás a Telepcsoport óta, hiszen tagjai szinte egytől egyig a fiatal költőgeneráció meghatározó tagjai, akik a nagyobb irodalmi szervezetekhez tartoznak, nívós folyóiratokban publikálnak stb. Mi volt az oka a Gömbhalmaz megszűnésének?

Még a megszűnéshez is kellene valamennyi aktivitás, és jelenleg nem vagyunk aktívak. Nincs ebben az állapotban semmi meglepő. A Gömbhalmaz csak akkor volt, amikor együtt műhelyeztünk, mindannyian, együtt pofoztuk a szövegeinket. Az a műhely jelenleg nem üzemel – és hiába tanultunk egymástól rengeteget, hiába van még mindig ott sok kéz egy-egy versen –, ha most újra csinálnánk felolvasásokat Gömbhalmazként, az nem lenne hiteles.

Nem lobogtattunk a csoportosulás mögött semmilyen ideológiát, nem is tehattük volna, a Szöveggyár hozott össze bennünket, máshogy írtunk, és barátok lettünk. Egység talán sosem volt, vitáztunk, könnyen ugrottunk egymás torkának, klikkesedtünk, aztán újra és újra összeborultunk. Én éppen ezt szerettem benne a legjobban, és talán ezért is alakult így.

Én egyáltalán nem tervezek ilyesmit, a többiek nevében pedig nem tudok beszélni.

Az idei, 2016-os Szép versek antológiában te is helyet kaptál, s dedikáltál is a 87. Ünnepi Könyvhéten. Hogyan érintett mindez?

Nyilván egy nagyon nagy álmom teljesült, amikor megkaptam a levelet, hogy a *Csendes környék* belekerült. Sokat ugráltam örömben, de a tény miatt még nem gondolom jobbnak a verset. A dedikálást pedig úgy éltem át, ahogy általában az első alkalmakat: izgultam, pánikoltam, és jólesett. Főleg én írtam alá a többiekkel a saját példányomat, de még sokáig emlékezni fogok rá.

Készül már a debütököteted? Ha igen, mit árulsz el róla?

Nagyjából három éve írom az első kötetemet, a terv azóta nem sokat változott. Óvatosan haladok, a korosztályomból már sokan jelentkeztek könyvvel, nekem még kell egy kis idő. Mindig azt mondom, hogy nem akarom elsietni, de ha lenne elég szövegem, már valószínűleg elsiettem volna. A koncepcióról egyelőre nem szeretnék beszélni, az újabb szövegeimből nagyjából körvonalazódik az, hogy mi a célom. Sokat dolgozom, hamarosan kész leszek az első változattal, kiadóm még nincs.

Azoknak, akik még nem kerültek közelebbi viszonyba a költészetteddel, mit mondanál, mi jellemző rá?

Nem tudnám jellemezni a saját költészetemet, talán nem is az én dolgom.

Hogyan szoktál írni? Van bevált módszered, esetleg rituálé, ha fogalmazhatunk ekképpen?

Általában mindig mondogatok magamban egy-egy sort, akár hónapokig ugyanazt, megtanulok élni vele. Amikor leülök írni, a fejemben nagyjából már kész van a vers, de a szöszölés időszakában olyan, mintha megőrülnék. Folyamatosan járkálok a füzetemmel, dobolok a tollal, nem igazán lehet mit kezdeni velem. Ez többnyire két-három napig tart, utána szoktam kikérni a többiek véleményét.

Úgy tudom, egy éve volt egy nehéz időszakod, amely az egészségi állapotodra is hatással volt. Ez idő alatt nem is publikáltál. Sikerült ihletet kovácsolnod a megpróbáltatásokból?

A következő Hévíz-számból kiderül.

Mit tartasz az eddigi legnagyobb sikerednek?

Az elmúlt évemet. Jelenleg olyan emberek között vagyok, akik között szeretnék.

Az ELTE magyar szakán tanulsz. Megfogalmazódott már benned, hogyan tovább, vannak-e szerkesztői ambícióid?

Vannak, a legszívesebben talán egy folyóiratnál lennék szerkesztő. Amikor megkérdezik tőlem, hogy mit akarok kezdeni az életemmel, általában ezt is válaszolom. Ebben biztosan közrejátszik az, hogy olyan példákat láttam magam előtt, mint Szálinger Balázs és kabai lóránt. Nyilván nemcsak nekem vannak ilyen terveim, ezért szerencse is kell hozzá, majd kiderül.

A vers belső létezés

A versolvasás közelebb visz minket önmagunkhoz, a vers maga a belső létezés, hiszen olyan mélyrétegeket mozgat meg bennünk, amelyekre legfeljebb a hozzá legközelebb álló művészet, a zene képes. Ezt a gondolatot bontja ki **BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN** *Az irgalom ellipszise* (Irodalmi Jelen Könyvek – Kalligram Kiadó, 2016) című, legújabb verseskötetének *Nyitott szemmel* című verse:



*ha a vers csak belső létezés
társadalmi ténye és tárgya
bódító tömény realitás
nézzétek el a költőnek
hogy az álom utcáin
nyitott szemmel jár*

Manapság ámokfutásnak számít verseket olvasni, a versolvasó ember legalább olyan örült, mint a költő, mégis akadnak csodabogarak, a társadalom szempontjából haszontalan, deviáns, fura szerzetek, akik ennek a szenvedélynek élnek.

A vers ugyanis veszélyes intellektuális drog, szellemi szenvedély, amelyre rá lehet szokni, beépül a mindennapjainkba, képesek leszünk költeményekben látni a világot, a ködös őszi fák között metaforákra lelünk, a női cipők kopogásában jambusok és daktilusok váltakozását fedezzük fel, sőt, az is előfordulhat, ha sok időt töltünk az Isteni színháték társaságában, hogy tercinában kérjük a boltban a kenyeret. A vers könyvesboltokba, antikváriumokba kerget minket, hogy újabb és újabb adagot vásároljunk belőle, megbájolja az ujjainkat, hogy a google keresőjébe is csak költészeti tartalmak kulcsszavait pötyögjük be. Mániákus versolvasókká válhatunk akár egyetlen jó poéma befogadása után.

Orbán János Dénes így fogalmaz erről Böszörményi Zoltán *Majorana a tér tenyerén* című verseskötetéről szóló esszéjében: „Költészetmentes emberi létezés nem lehetséges”. Gondoljunk

csak bele, milyen dallamtalan, egysíkú, szürke-szikár vegetálás a versnélküli élet; milyen létezés az, amelyben csak a felszínt vagyunk képesek megismerni; milyen látás az, amely csak a körvonalakat mutatja meg, a telt formát elrejtí a szem elől.

Az imádság is vers, ekképp a vers is imádság, a költemények modern imák, a szavaknak – közhely, de igaz – mágikus erejük van, képesek befolyásolni a létezésünket, a létet magát is. A mondóka, a gyerekdal is vers, a gyerekszáj alkotta metaforák, hasonlatok, jelzők, fura nevek és képzettársítások versek a javából, nemhiába szokták az előrelátó szülők mindezeket feljegyezni. Bizony, az ember létre eszmélése, önmaga megismerése már hátulgömbölös korában verssel kezdődik.

Minden jó költemény érzelmi rezonancia, elsősorban az érzelmeinkre hat, először sosem az elmében, a racionalitásban vet magának ágyat a poéma. Távolságtartással nem tudjuk megélni a jó verseket, ezért is gyakran hiábavaló okoskodás a verselemzés, s távolítja el a kisdíákokat az irodalomtól. Hangzatos és elmés teóriákkal megvizsgálhatjuk ugyan, hogy formailag mennyire kompetens, nyelvilag mennyire kifejező, tematikailag elég releváns-e egy mű, de ez a művelet nem visz közelebb a vers lényegéhez.

A jó költemény elsősorban érzéki tapasztalatot szül, nem véletlenül lesz libabőrös a hátunk tőle. Böszörményi Zoltán versei nem egyestés olvasmányok, költőnk szívesen él a meghökkentés eszközével, gyakran borzongunk bele, és tesszük félre a kötetet, mert nem vagyunk képesek csak két-három művet megemészteni egyszerre.

Néhány olyan költői képet emelek ki az új kötet verseiből, amelyek kétségtelenül ilyen hatást váltanak ki az olvasóból:

„az érzet elemeire bontva / lehet benyomás / de az úrnyi csilagtalanság / még nem magány” (Magány); *„A part homokján eleven Isten jár”* (Barbadosi reggel); *„szíved gravitációs ereje / meggörbíti a téridőt”* (Az univerzum peremén); *„A tó partján kivirágzik, / levelet hajt a közöny”* (Közöny); *„Nem ellenséggel, / hanem önmagával / vívott csatákban / sérül meg az ember”* (Ritardando); *„az érintés / bőrödön / kirügyeznek”* (Rügyek); *„mint parázsló cigarettacsikket / eltapos / az unatkozó idő”*



(Sors); „*A gondolat néma energia*” (A gondolat dialektikája); „*A vak térben / kézen állva jár a lábatlan idő*” (Lábatlan idő).

„*Hogy szép a vers, azt itt nem az ész állapítja meg, hanem az idegrendszer – a hátgerinc, a szépség egyetlen hiteles fokmérője*” – írja Weöres Sándor a Jékely költészetéről szóló esszéjében. Úgy gondolom, nagy költőelődünk megállapítását nemcsak Jékely Zoltán, hanem bármely klasszikus vagy jelenkori költő versére is alkalmazhatjuk.

A költő legújabb kötete a Weöres-féle mércével mérve szép verseket tartalmaz, a nagy költőelőd fokmérője a fentebb kiragadott versrészleteket vizsgálva bizonyosan működik, de tetszés szerint bármelyik verset görcső alá vehetnénk, hasonló lenne a végeredmény.

Az új kötetben – mint általában Böszörményi korábbi verseskönyveiben is – a metafizikus-gondolati líra jelenléte meghatározó, a költő sajátos stílusjegyei közé tartozik a filozófiai irányzatokra, fogalmakra, nagy gondolkodók alapműveire való építkezés.

Az ilyen képsorok az olvasót egy másféle gondolkodásmód és versolvasói attitűd felé mozdítják el. Lírikusunk olyan, mára már kiüresedett fogalmakat tölt meg újra tartalommal, értelmez át, ráz fel csipkerózsika-álmukból, mint a magány, az Isten, a hit, a remény, az idő, a tér, a végtelen, a pillanat, a fény, a semmi, a vágy. Az eltávolodás, a racionális, hűvös szemlélődés és a bensőséges, finom, néha szenvedélyes, indulatos attitűd változik ezekben a versekben, a metafizika és személyesség jól megkevert koktéjja a legújabb, válogatott és új verseket tartalmazó kötet: *Az irgalom ellipszise*.

Ha egyetlen jelzővel kellene visszaadnom a kötet elolvasása utáni első benyomásomat, az a *mély* lenne. Emellett szól a kötetborítót illusztráló Rézsegh Botond sötétlilas, szürke-fekete árnyalatokkal játszó grafikája is, a csíkszeredai képzőművészen hasonló érzések kavarghattak, mint bennem, amikor megrajzolta a könyv fedőlapjára szánt impozáns, minimalista alkotását.

A borító a cím után a második legfontosabb dolog egy új verseskötet esetében: *Az irgalom ellipszise* képzőművészeti illusztráció szempontjából is telitalálat – ahogy a korábbi könyvek

igényes borítógrafikái, az új lírakönyv is felkelti az olvasó érdeklődést. Ha levesszük a könyvespolcra, már nehéz megválnunk tőle. A logikus, koherens, néhol minimalizmusra emlékeztető nyelvi építkezés, az erős képi, már-már filmszerű hatások azokat is zavarba hozzák, akik netán nem ismerik behatóan a hamvasi filozófiát, nem olvasták Thomas Mann *Halál Velencében* című kisregényét, Hermann Hesse *Pusztai farkasát*, Walt Withman verseit, Spinoza, Descartes, Sartre, Heidegger, Szókratész, Plátón főművei kapcsán csak halvány emlékek derengenek a gimnáziumi filozófia- és irodalomórák kötelező olvasmányaiból.

Nem kell föltétlenül bölcsésznek lenni ahhoz, hogy ezeket a költeményeket be tudjuk fogadni, a szövegek több interpretációs síkot nyitnak meg az olvasás során, többfajta olvasót meg tudnak szólítani. Ha filológiai tanulmányok szükségesek egy vers megértéséhez, akkor a Weöres Sándor-i mérce nem működik, a hátgerincünkön nem citeráznak végig a sorok, s nem leszünk libabőrösek a mondanivalótól.

A költészet nem lehet kiváltságos, arisztokratikus, csak egy bizonyos értelmiségi réteget megcélzó művészet, ha valamely költő ebbe a csapdába esik bele, úgy verseit csak a szakmának, a költőtársaknak, a kritikusoknak és néhány lelkes, kortárs irodalomra szakosodott filológusnak írja. A jó líra több szövetet hord magán, és mindig emberfüggő, hogy miként értelmezzük.

Az irgalom ellipszisét olvasván Martin Heidegger *Lét és idő* című főműve, a fenomenológia és az egzisztencializmus, a lét, a létező, az én, az egyn, az Isten, a semmi, a téridő, mint filozófiai fogalmak, valamint a magárahagyatottságunk, törekenységünk, az állandó szeretetre, odafigyelésre éhes énünk egyaránt eszünkbe juthat, és mindezek nem zárják ki egymást. Jó példa erre a kötet egyik legemblematicusabb verse – amelyben a téridő fogalma és az anyag kap hangsúlyos szerepet –, a *Lábatlan idő*. Egyébként a fentiek igazak a korábbi metafizikus Böszörményi-versekre is, olyan motívumrendszerről van szó, amely ennek a költészetnek mondhatni védjegyévé vált az évek során.

*A vers attól vers,
ha valami ellenszenveset
vagyunk kénytelenek
megszeretni benne.*

Ezért olvasnak olyan kevesen verset.

De az imák is versek, vigyázz!

– írja Vörös István *Mitől vers egy vers?* című művében. A költő gondolatain régóta töprengek, s jelen írás tárgyához, a Böszörményi-lírához több okból is kapcsolódik.

Ez a költészet ugyanis az aforizmaszerű, egy-egy filozófiai gondolatot felvillantó *Címjavaslatoktól*, az *Aranyvillamoson át* (*harmadik szakasz*) – amelyben már megjelenik a talján atomfizikus alakmás, Ettore Majorana –, a nagyon személyes, bensőséges hangon szóló *Szerelem illata* szonettkoszorúig és az ugyancsak kiemelkedő szerelmi költeményeket tartalmazó *Majorana helyzetjelentése a tökéletes boldogságról* versein át, a metafizikai problémákra épülő *A semmi bőre*, a közéleti-társadalmi verseket is felvonultató *Katedrális az örök télnék*, a létösszegző, számvető *Majorana a tér tenyerén* vagy a mostani válogatásban is helyet kapó *Lábatlan idő* és végül a mostani, *Az irgalom ellipszise* című kötetig tele van olyan versekkel, amelyekben a szó jó értelmében kissé kényelmetlenül érezzük magunkat, kimozdítanak a komfortzónákból, meglepetésszerűek. Tükörverseknek is nevezhetjük ezeket a költeményeket, hiszen folyamatosan önmagunkkal szembesítenek, az emberi létre, a létezés univerzumára irányítják a figyelmet, a világ idegenségére, a pillanat szépségének törekenységére, az időtér megismételhetetlenségére keresnek és találnak választ. Nyugtalanság és rezignált, gyönyörű, szemlélődés, szabadságvágy, magány és beteljesülés váltakozik bennük. Zavarba ejtenek, szembesítenek önmagunkkal, ezért elsőre ellenszenvesek is lehetnek, ugyanakkor felcsigáznak, nem hagynak nyugodni minket, arra készítenek, hogy a sorokat magunkban továbbírjuk.

Az irgalom ellipszise több szempontból is különleges könyv, kötet a kötetben, hiszen tartalmazza Böszörményi Zoltán korábbi könyvének, a *Lábatlan idő*nek a verseit is, a ciklusok között is van átfedés, a *Még vannak reggelek* – amely mindkét kötetet nyitja – a *Sárga füstoszlop a nyár*, *A némaság határán* ciklusok mindkét könyvben szerepelnek, utóbbiban új versekkel kiegészülve tágitják az olvasás horizontját.

A címek külön-külön más dimenziót, interpretációs mezőt tárnak az olvasó elé. A *Lábatlan idő* – s annak címadó verse külön-

nősképp – gondolati, metafizikus lírát sejtet, és egyfajta válaszköte-tete a Majorana-verseket lezáró, létösszegző szándékú *Majorana a tér tenyerén* című könyvnek. Mindkét kötet kulcsmotívuma az időtér megismételhetetlensége, a véges idő, a magányos én, az én helye a létezésben, s mindez erős sartré-i, heideggeri utalásrend-szerrel jelenítődik meg, illetve egészül ki. Az új kötet egyik idevágó verse, az *Egy másik én énekel* ezt a perspektívát a Hermann Hesse *Pusztai farkasában* is megjelenő én-problematikával, személységünk különböző rétegeivel gazdagítja.

Az egzisztencialista filozófiai irányzat költészetbe csempészése a Böszörményi-líra egyik újdonságértéke. Nem véletlenül ismét-lődő motívum mindkét, illetve mindhárom kötetben a semmi, a végesség felé irányuló lét, a létezés, a létező, az Isten, a szubjek-tum, a szabadság, mint filozófiai fogalmak. Az *irgalom ellipszisét* vagy *Lábatlan időt* akár Sartre vagy Heidegger is írhatta volna. A fogalmak univerzális jellegüknél fogva egy jó műfordítás segítsé-gével a német vagy a francia nyelvterület jelenkori filozófiai mű-helyeiben bizonyára nagy sikernek örvendenének.

Érdemes megemlítenünk ezeknek a verseknek néhány „elő-képét” is, amelyek a korábbi kötetekben kapnak helyet, mint a **Majorana világerzete** („*Ez a szabadság és a szárnyalás: / a manipulált én világerzete. / Virágot világra rak az én fele, / a másik fele barna szárnyú sás.*”) vagy a **Majorana kitekint** („*guggolok itt a semmi eresze alatt / ebben az egyre táguló tér-ben / melyet egy időnek nevezett erő / tart kezében / s azon szórakozik / mennyire elveszett vagyok / ha kitekintek a vi-lágűrbe / s helyemet keresem benne / azt az egyre halványuló pontot / melynek nincs tömegvonzása / gravitációs hatása / és elszomorít azzal / hogy minden előrejelzés nélkül / egyszer csak végérvényesen / eltűnik a szemem előtt*”) című költemények.

Az új kötetből több más vers mellett *A vers nem lett osztály-harcos* hexameterben megírt alábbi szakaszát mindenképpen érdemes kiemelni:

*tér ágyán fekszik a teremtő semmi az álom
ködbe vezetett a sekély éj vére lobog ma elébed
és hínár ring benne erek mosolyán libeg hozzád
ezzel fűzd magad ódon egekhez emeld szemed énrám*

*bár elodázza a vágy minden kellékét tapad izmod
húrján értő félelem állj fel vélem a bércre
s képzeld hogy a ma erejét ismét magad éled*

De jó példa a szabadáramlású költemény, a Sors is:

*a mindenség kulcsát
tartod kezedben
merész terveket
szövögetsz a nyárnak
a lét elszabadult
folyója sodor magával
ha moccan a tavasz
ebből a hordalékból építkezel
új jövőt képzelsz
madaraknak raksz fészket
bércet igézel
futkosol fűhöz fához
ügyeket intézel családnak
ismerősnek jó barátnak
mígnem egy utcasarkon
cipője orrával
mint parázsló cigarettacsikket
eltapos
az unatkozó idő*

Kiemelhető még az **Arlequin, Az univerzum peremén, Ontológia**, a Hesse Pusztai farkasa ihlette **Egy másik én éneke**, **Az egész fenomenológiája, Lételemélet, Spinoza, Örökkévalóság**, a hamvasi filozófiára építkező **Mágikus recept**, a **De omni re scibili** („Minél kitartóbban nézzük a semmit, / annál inkább megvilágosodik / létünk értelme”) vagy a **Lábadózás** („alvadt vér az éj / a csillagok / téridőben felejtett fénykupolák / a vágy portikuszai / piros csíkok az emlékezet retináján / nem látszik az öröm az ég arcán”) is.

Böszörményi nem véletlenül emeli be az új kötetbe a korábbi, *Lábatlan idő* című könyve verseit, hiszen a nála már ismert filozófiai paradigmákra, fogalmakra építkezve bontja ki a másikat, ugyancsak fontos metafizikai fogalmat, az Istent, az istenhit kérdését.

Ebben a kötetben hangsúlyos szerepet kapnak továbbá az olyan jelentékeny problémákat taglaló társadalmi-közéleti versek, mint a ***Mindenütt a pénz, A vers nem lett osztályharcos, Megmaradni, Válságvers, Erdő, mező, Arad csillagvárában Damjanich hallgat, Sorok kétezertizenöt első napján, A történelem folyosóin.***

Így *Az irgalom ellipszise* nem csupán válasz-kötet a *Majorana a tér tenyerén* címűre, hanem annak egyfajta továbbgondolása is.

A kötet alapjában véve négy tematikai síkot bont ki: olvashatók benne metafizikus-gondolati, istenes, társadalmi-közéleti és szerelmi költemények. Ezen kategóriák azonban inkább kiegészítik egymást, mintsem elhatárolódnának, külön csoportokat alkotnának. A ***Mindenható*** című költeményben az egzisztencia, a változó téridő és az isten egyaránt helyet kap, akárcsak az ***Az Úr fura rögeszméjében*** vagy az ***Örökkévalóság*** című versben.

A téridő állandóan változik, a költő mégis arra tesz kísérletet, hogy a pillanat jelenvalóságát valamiképp rögzítse, és megtalálja a pillangószárnyú szépséget, „a számócaillatú lényeket”. Ezt teszi a ***Másféle nyár*** című versében, a ***Helyzetképben*** és a ***Pesti képben***.

Az új kötet másik fontos vonulata a költészet szükségyszerűségével, a vers 21. századi szerepével foglalkozó művek sora. Ezek olvasása közben rádöbbenünk, hogy izgalmas intellektuális játékkal van dolgunk: több kötet verseinek párbeszéde körvonalazódik.

A *Katedrális az örök télnek* kötet nyitóverse, a *Sorsunk délibábjá* indítja ezt az intellektuális dialógust, majd a *Majorana a tér tenyerén* első költeménye, a *Majorana panasza* folytatja, hogy aztán *Az irgalom ellipszisében* kiteljesedjen *A vers nem lett osztályharcos* című költeménnyel, hogy csak a legemblematikusabb versdarabok szövetét fűzzük össze, de más idevágó költeményeket is lehetne említeni. A József Attila-i utalásra építő vers ironikus és fájdalmas ars poeticát fogalmaz meg: manapság a vers nem változtat meg semmit, nem csinál forradalmat, nem szegül ellen az igazságtalanságnak, kóc és csepű a szó, amely lepereg az emberről. A *Majorana panaszában* a költészet láрма, szélfújta kürt, a vers a hatalom kezébe került, s ki pénzért veti a szót, asztalán fehér kenyér, dicsőség, hatalom – véresen aktuális gondolatok tárulnak elénk.

A fentebb is említett *A vers nem lett osztályharcos* még éle-
sebben fogalmaz, itt már a kenyeret felették, a kását megfőzték,
a vers mégcsak a hatalom szócsöve sem, senki nem éhes a szóra,
bár mindenki kívánja titkon a kimondhatatlan, a feltörő öröm
ízét, a pillanatot, amikor nem kell megalkudni senkivel és sem-
mivel, és hazudni sem szükséges.

Az ismétlődő költői kérdés: „*vers / látod a jövőt?*” apokaliptikus
üzenet hordoz, a verszárlat nyitott, a költő nem válaszolja meg a
kérdést, az olvasóra bízta. A *Válságvers* hasonlóan ironikus hang-
vétélű, a költészetet mint a piacgazdaság egyik szereplőjét láttatja:

*A költő válságban van,
az üres égre szavakat lehel.
Szolipszista énje
kamrát épít a dalban,
létérzéssel tölti fel.
Üzen az adóhivatalnak,
gondolatait ne terheljék,
cserébe majd elhallgatja
aggodalmaikat, félelmét.*

A Paul Celannak emléket állító *Sötét fényben* pedig már fekete
sorok és kormos fellegek, sötéten fénylő szavak tűnnek elénk.

Ugyanakkor a vers metafizikája kapcsán olvashatunk derűvel
teli sorokat is, s ezekben a művekben a vers mintha imaként,
szakrális szöveggént jelenne meg. A *Halandónak Isten nem
írt soha ily meghatóan* című költeményben a költő az Istennel
folytat párbeszédet, úgy is értelmezhető, mint modern ima:

*Szöveget másol íróasztalomra a napfény.
Naponta, tudatosan,
hátha egyszer végképp megfejtem szavait.
Halandónak Isten nem írt soha ily meghatóan.*

Az *Amit Phaidrosz nem kérdezett meg Szókratészről* című
versben fonódik össze legintenzívebben istenhit, írás és metafi-
zika, mintha mindhárom egy tőről fakadna. (Böszörményi köl-
tészében egyébként nem ritka az antik gondolkodókra való
utalás, több versében is visszaköszön Platón, Szókratész, Ariszto-

telész.) Az említett szöveg a költészet szerepét az örökkévalóság, a mindenség fényében vizsgálja, s ha a vers osztályharcos nem is, a múltunk tükre, egy kor lenyomata lehet, és amit idő és tér nem tud megmenteni, amit halandó nem tud felfogni, arra a költemény képes, továbblendít egy másik korbá, halhatatlanná teheti a téridőt, a pillanatról szobrot gyúr egy másik kor emberének.

Az irgalom ellipszise több költőelődnek és szellemi mesternek állít emléket, idézi meg, örökíti tovább őket a költemények által. A *Mágikus recept*ben – amely modern imaként is értelmezhető – Hamvas Béla esszéi, regényei, különösen a *Karnevál* és a *Scientia Sacra* köszönnek vissza. A méltatlanul háttérbe szorított író, filozófus, esztéta hasonlóképp látja az Isten filozófiai fogalmát, mint Böszörményi, vagy mint az egzisztencialista filozófusok, nem megfoghatóan, elérhetetlen entitásként érzékelteti, hanem a létezés elemi részeként.

A transzcendentális tehát nem választható el az embertől, a földi létezésétől, magában az emberi létben gyökerezik. Heidegger a következőképp fogalmaz *Lét és idő* című művében: „*Létező mindaz, amiről beszélünk, amit gondolunk, amihez valahogyan viszonyulunk, létező az is, ami és ahogyan mi vagyunk*”. Hamvas Béla *Scientia Sacra* művében írja: „*Isten nem rejtély. Rejtély az, hogy van valami Istenen kívül. Isten a nyilvánvaló láthatatlan. A misztérium nem Isten, hanem a világ, ahogy nem a szellem a misztérium, hanem a természet, nem a lélek, hanem a test. Isten megismerése nem nehéz.*”

Böszörményi *Mágikus recept*je azonban nem pusztán filozófiai megállapítás, tételmondat, amellyel vitába lehetne szállni vagy szentenciaként fölfogni, és belenyugodni az igazságába. Bár a fentebb említettek beépülnek a versbe, a költemény személyes hangon szól olvasójához, egyfajta kitárulkozás, ima, gyónás, beszélgetés az Istennel, amelyben az irónia is szerepet kap.

*A szellemtelenséghez is kell némi intelligencia,
a mindent tagadás elegáns gesztusa nemcsak allűr
par excellence, hanem magatartásforma,
amikor a képzelet aktív fele elzárkózik
a képzelet henyélő felétől, majd nyugodtan
rábizza az egészet az utóbbira.*

A vegetálás, a szellemi elsatnyulás, a gonoszkodó intrika a szellem új melegágya, „a teljes elmélyülés a semmibe a történelemformáló energia”. A lírai én monomániás, aki eszeveszetten vágyik az életre, még akkor is, ha az emberi létezés kész tragikomédia, s a valóságot mint valami ínycsészt kóstolgatja, miközben jóbarátként mellé térdepel a téridő, vagyis a végesség, a semmibe vetettség érzése.

A vers egyik erénye, ahogy a költő továbbgondolja a Hamvasnál is föllelhető maszk-motívumot („Minden maszk én vagyok” – *Karnevál*). A maszk levetése a teljes lemeztelenítés, a hübrisztől, az egoizmustól, földi kicsinyességektől való megszabadulás, az önmagunkhoz, ezzel együtt az istenihez való út szimbólumaként jelenik meg.

Érdeemes megjegyezni, hogy a maszk ugyanakkor az ókori színjátékok egyik fontos kelléke, nélküle a színész nem lép a színre. Az ember is így fődí el személyiségének sebezhetőbb pontjait, maszkot viselünk mindannyian, hiszen ezek hiányában sokkal sérülékenyebbek, törékenyebbek vagyunk. Az önmagunkhoz, ezzel együtt az Istenhez, a transzcendenshez való belső utunk az álarcok felismerésével, majd levetésével kezdődik.

Az Isten nem vallási bizniszekben, kétségbeesett imákban – amelyet csak szorult helyzetben, végső elkeseredésükben mormolunk felé – keresendő, az ilyen út hamis és álságos. A vers záróstrófája sokatmondó, címmagyarázó, a mágikus recept jó útravaló az olvasónak az istenközelség felé és a földi lét elviselhetőségére is:

*Nevelgetem majd magamban a szenvedélyt,
nőjön nagyra a kis szentem, azt álmodom.
(Lidércek, démonok, fantazmák az egyszemélyes
mitológiában. Ami velünk történik, nem is igaz.
Álmainkat csak a minket követő generációk értik meg.
Mi tulajdonképpen nekik álmodunk.)
Az élethez csak szenvedélyt kell még élni,
s készen a mágikus recept. (Az örült a normális
emberek egyik fajtája, ki látott már mentálisan
egészségest hazudni. Nem megváltoztatni kell
a világot, hanem lehazudni. Őn csak tudja!)
Az indulat, a görcsös ragaszkodás a mindenség
kohéziója; és a monománia.*

Az *irgalom ellipszisében* nemcsak Hamvást, hanem több klasszikus magyar költőt idéz meg, gondol tovább a szerző. A *vers nem lett osztályharcosban* József Attilára utal, az *És mindenütt a pénz* pedig Ady Endre *Harc a Nagyúrral* című versét idézve tart tükröt korunk társadalma elé egy kapitalista, elidegenedett világban.

A kötet legmarkánsabb közéleti-filozofikus verse az *Isteni színjátékot* hívja segítségül, ebben a színjátékban azonban még arra sincs esély, hogy felhagyjunk minden reménnyel, itt még a pokol kapuit is bezárták. A költő Dantéhoz hasonlóan Vergiliust hívja társául, hogy kémleljék együtt az égboltot, fejtsék meg, hogy Arisztotelész óta ment-e előbbre a világ, vagy csupán ismétli magát a történelem, örvényben kavargogva ugyanazt követjük, mint elődeink, a megrendelő szája íze szerint a történelmet is átírják, a levéltárakat meghamisítják, semmi új a nap alatt. A pénz viszont mindenek felett áll, trónol az emberiség fölött, mint valami zeuszi hatalmasság a virtuális és valós ablakból vigyorog ránk, lépni sem tudunk nélküle, a verslábát is bekebelezi. A vers a társadalomkritika fonala mellett történelmet és filozófiatörténetet idéz, Vergilius a költővel tart, szemléli a történéseket, mint egy modernkori Isteni színjátékban, és végül Nietzsche *Így szólott Zarathustra* parafrázisához juttat el. Az ismétlődő motívum önmagáért beszél, a költő nem véletlenül zárja ezzel a verset: „és mindenütt a pénz”.

A kötet társadalmi-közéleti versei közül, amelyek a magyarság, az identitástudat kérdését tárgyalják, a *Megmaradni* című verset ajánlanám még az olvasók figyelmébe, de az *Arad csillagvárában Damjanich hallgat* és a Lászlóffy Aladár-mottóval indító *A történelem folyosóin* hasonlóan jelentős és költői leleményekben gazdag versek. Akárcsak a költészettel foglalkozó versfolyamnak, ennek is vannak párversei az előző Böszörményi-kötetektől: az *Aradi anziksz*, *Karodba borult ég*, *Magyar ballada*, *Márai ébresztése*, *Megtaláltalak*, *Majorana Kölcheyt idézi*, *Majorana Kolozsvárra látogat*, *Majorana karácsonya Barbadoson*.

Böszörményi költészetének erénye, hogy azokhoz a fogalmakhoz is hozzá mer nyúlni, amelyek más költők számára ingoványos terepnek bizonyulnak, hiszen könnyen átcsúszhatnak érzelmes, giccses, patetikus versképekbe az olyan szavak hasz-

nálatakor, mint a *haza* vagy a *magyarság*. A költő azonban nagy műgonddal munkálja meg műhelyében ezeket a fogalmakat, s végre úgy olvashatunk hazafias verseket, hogy nem csöpögnek a pátosztól, de gazdagok intertextusokban, a költői hagyományok továbbbéltetésében.

A szerelmi líra ugyancsak fontos szelete ennek a verseskötetnek, ezúttal azonban nem Majorana maszkja mögül szólalnak meg ezek a mély érzésekről, szenvedélyről, erotikáról szóló költemények, s némiképp el is térnek a korábban művelt szerelmi témájú költészettől.

Az új kötetben gyakran találkozik egymással a filozófiai és az érzelmi sík.

Fontos kiemelni a *Szerelem Velencében* című költeményt, amely Thomas Mann *Halál Velencében* című regényére utal. A szerző beemel a versbe a regényből néhány fontos passzust, arra keresi a választ, mi a szépség, a szerelem, hogyan kapcsolódik mindez az anyaghoz, a mindenséghez, az íráshoz, ami – akár csak a szerelem – önkívület.

A szerelmi líra másik fölöttébb izgalmas darabja a *Csak kezek, és lábak, és fejek...* Ez a vers a kötet legszenzuálisabb költeménye, s szorosan kapcsolódik Walt Withman lírájához.

Az *irgalom ellipszise* azonban nemcsak tartalmi szempontból, hanem formai megoldások tekintetében is az eddigi Böszörményi-kötetek legszínesebb, legtöbb meglepetést szerző verseskönyve, amelybe a szabadverstől a hexameterig számos formai bravúrt épít be a költő.

ZEMPLÉNI HUGÓ



„Valóságos detektív munka, ahogyan a kivételesebb sorsú dedikált Radnóti-kötetek nyomába ered a kutató.” – **BÍRÓ-BALOGH TAMÁS** *Könyvvvel üzenek néked – Radnóti Miklós dedikációi* című kötetéről **TARJÁN TAMÁS** írt.

„Miklós nem adott el annyi könyvet!”

Alapvetően a hűség határozza meg Bíró-Balogh Tamás mindennapi énjét és szakmai habitusát. A hűség – mint a kitartás, állandóság, érzelmi elköteleződés, lankadatlan érdeklődés, pihenőnapot alig ismerő, a jótékony izgatottsáig aktív tevékenykedés összegződése. A – többek között – Déry-díjas kutató, aki 1975-ben született Gyomán, hűséges az útra bocsátó ország-részhez, és hűséges felsőfokú alma materéhez, a szegedi univerzitáshoz, egyben Szeged városához – a Radnóti-téma némiképp véletlenszerű választásával és tudatos vállalásával is, a Szegedi Fıatalok Mővészeti Kollégiumára emlékezve és emlékeztetve. Hűséges mestereihez, mindenekelőtt Karinthy Frigyesről írt diplomadolgozata témavezetőjéhez, Ilia Mihályhoz, valamint a számára rengeteg inspirációt nyújtó Lengyel Andrásához (hozzá, úgy tűnik, irodalomszemléleti és stíláriis rokonulás is fűzi). Ne maradjon ki Kosztolányi Dezsőről készült PhD-disszertációjának konzultánsa, Olasz Sándor sem. Természetesen az indulás kihatott a későbbiekre: a Karinthy- és a Kosztolányi-életmű mindenkor számíthat a körültekintő, az ún. kis tények filológıája iránt ugyancsak fogékony, koncepciózus és vitázni szerető famulusra. Köszönetnyilvánításának terjedelmes táblája is hűség-dokumentum, Radnóti Miklósnétól a Radnóti-monográfus Ferencz Győzön át sokakig. (A hazai dedikáció-kutatás mindinkább éledező diszciplínájában rangos hely illeti meg az egykor a szegedi egyetemen oktató Kovács Sándor Ivánt, akinek ereje sajnos nem engedte, hogy e mő létrejöttét nyomon kövesse.)

Amit Bíró-Balogh egyszer a fejébe vesz, azt megvalósítja. A Radnóti-dedikációk összegyőjtése esetében még a tervről telefonon értesített, kérdezett Radnótiné várakozására is alaposan rácfolt. Fanni néni az addig felbővárolt kétszáz tételt sem akarta elhinni, mondván: „Az nem lehet! Miklós nem adott el

annyi könyvet!” Valóban nem (s ez szomorú irodalomszociológiai adalék az 1944-ben oly korán bevégződött pályához, illetve a II. világháború előtti, alatti kor a művészetpártolás terén mutatott, például a József Attila-i sorsban hasonlóképp megnyilvánuló passzivitásáról), ám a könyvtári vizsgálódások sokasága, a könyvaukciók éber követése, a baráti segítség, céhtársak és idegenek szolidaritása, nemegyszer pedig a véletlen a kutató kezére játszott. Így az Athenaeum Kiadó Szépmíves sorozatában közzétett gyűjtemény hatszáztizennégy regisztrált, részben fotómásolattal bemutatott, adatolt és jegyzetelt tétele (s ez a szám minden valószínűség szerint még növekedhet) a Radnóti-recepció egy speciális forrásaként vonulhat be a szakirodalomba.

A sorszámozott, listázott dedikáció-törzsanyagot a szerző több kisebb tanulmánnyal öleli körül. Kitér Radnóti eléggé puritánnak mondható dedikációs szokásaira, szép kézírásának a grafológia tudománya szerint pozitív szellemi, lelki vonásokról árulkodó voltára, a dedikált művek (saját kötetek, antológiák stb.) átadásának, (nemegyszer jócskán utóidejű) elküldésének, ajándékozásának Radnótinál megfigyelhető szokásaira és véletlenjeire. Mindezt egy Radnóti-monográfiára elegendő tudás birtokában. A dedikációk címzettjeinek, kilétének meghatározása, úgymond, jobbára nem tartozott a nehéz tennivalók közé – mégsem volt gyerekjáték akár csak a róluk szóló lexikális fejezet összeállítása. Ebben a névsorban nem kevés a ma már legfeljebb marginálisan számon tartott irodalmi (vagy éppenséggel nem irodalmi) szereplő. A kortársak olykor megbicsakló emlékezetére, a szakírók egyszer-egyszer félresikló megállapításaira, a különféle adattárakra csupán kritikával lehetett építeni. Érdekes, hogy Bíró-Balogh épp azok egyikével-másikával bánik mostohan dióhéj-életrajzuk megírásakor, akiknek Radnóti sok dedikációja kedveskedett. Ha „Radnóti legközelebbi barátja” valóban Ortutay Gyula volt – és szegedi egyetemi társától kilenc dedikációval büszkélkedhetett –, kevés róla mindössze két kurta sorocska. Sajnos tévedés azt hinni, hogy Ortutay – majdnem négy évtizeddel halála után, és kevéssel terjedelmes naplójának kiadása után – közismert lenne akár iskolateremtő néprajztudósként, akár igencsak bírálható közéleti személyiségként. Ám ha netán az is, az arányok mellett szólnának, hogy noha például Pinterits Tibor nyomdaigazgatótól (egy dedikáció) nem kell sajnálnunk tizennégy sort (máshonnan nem egykönnyen értesülnénk, ki volt ő), de a neves(ebb)ek néhány szintén megérdemelte volna a kissé bővebb biográfiát.

A könyv beharangozása s máris örvendetesen gazdag visszhangja avatott „dedikáció-sztárokat” a beírások-kézjegyek mezőnyében. Ilyen például a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma XV. kiad-

ványán látható rájegyzés, amelyen még egy aláírás ott áll: „Szerb Antalnak / őszinte tisztelettel és *nemi* félelemmel... / Radnóti Miklós / és / Buday György / 1935. május 24.”. Bíró-Balogh ennek (*nemi* félelem?!) és még további nyitott kérdéseknek, dedikáció-történeti rébuszoknak a megfejtését az olvasótól, a kollégáktól, a jövőtől reméli, kéri. A hasonló ingyencégek persze szükségképp ritkák, mégis örömmel észleljük: a sokszor ismétlődő dedikációs formulák egyvégtében sem untatnak, sőt olvasásukkor-szemlélésükkor felvesznek egy belső akusztikus-vizuális ritmust, amelynek sajátságos képisége és zenéje körkörösén dobogtatja az ajánlással-kézzjeggyel ékes köteteket, írásműveket, ugyanakkor megeleveníti a tegnapelőtti, tegnapi múlt legkülönfélébb szereplőit, s legfőképpen – egyedi hangzásban – a Radnóti-életutat.

Bevezetőjében Bíró-Balogh általánosságban szól a dedikáció műfajáról, a dedikációk rendszerezhetőségéről, a belőlük nyerhető információkról. Mivel jelen kiadvány nem készítette másra, dedikáció-tipológiáját eléggé szűkre fogta: „Megformáltságuk alapján megkülönböztethetünk gesztusértékű, illetve leíró-sűrítő típust. Az elsőre az egyszerűség és bizonyos sablonok használata jellemző. A második mindig egyénit, és nincs belőle két egyforma”. Minimáltéziként ez helytálló, sőt elképzelhető, hogy minden további változat elhelyezhető a gesztus- és a leíró dedikációban. A dedikáció-kutatás viszont, tágabb tudományzakként, kiterjeszkedik egyéb dedikációfajtákra is. Köztük a más-más időpontokban többször dedikált egyazon kötetekre, vagy előbb X, majd Y személynek dedikált műre stb. (A Radnóti-dedikációk között is akadnak „unikumok”.) S kiterjeszkedik (de hiszen Bíró-Balogh is találkozik ide sorolható esettel: 275. tétel: *Drága Tininek*) az életmű-gyarpító bejegyzésekre: amikor a dedikáció önálló műalkotás, noha szövege esetleg még a kritikai kiadásokba sem kerül be (vagy csupán késve, változott formában). Nagy költők példáját említhetnénk (Weöres Sándorét, másokét), mégis a szűkebb körben becsült, sokoldalú Takács Tibor gyakorlatát idézzük meg (azért is, mert Szegednek mindhalálig, 2014-ig hűséges szülőtte volt; és mert radikálisan következetes). A magas életkort megért Takács minden dedikált könyvébe egyedi, alkalmi epigrammatikus verset írt. Mindenkinek mást. Ajándékozó és ajándékozott kapcsolatához illőt, magát a kötetet jellemzőt. Bizonyára a személyes emlékezés melege szól belőlem, amikor atyai barátom, a hozzám hasonlóan T. T. monogramú poéta egyik dedikációját citálom itt (nem egy esztendőben, de majdnem ugyanazon az „oroszlános” nyári napon születünk, s a közös ünnepet szívesen ültük meg együtt, whiskys pohárral a kézben). *Isten molnára* (2003) című kötete portré-négy sorosokat és számvetés-, valamint emlékezésverseket tartalmaz. Ebben – a hosszabb dedikálás prózai, baráti szavai mellett – a következő röpkpe

önvallomását, önportré-négysorosát őrzöm: „A rakományom nem lehet teher, / viszem naponta színültig telt zsákom, / és leteszem, ha már pihenni kell, / s kioldozom, ha lesz feloldozásom”. Hasonló, de eltérő kézírásos bejegyzések százai, talán ezrei társulnak Takács kinyomtatott terméséhez. A személyestől elemelkedő tanulság mindebből: a dedikáció általában olyan szekunder-tercier kisműfaj, amely primer szépirodalmi szöveget ugyancsak rejthet magában.

Valóságos detektívmunka, ahogyan a kivételesebb sorsú dedikált Radnóti-kötetek nyomába ered a kutató. Mennyi érdekes vagy talányos eset! *Általában* nem nehéz kideríteni a címzett személyét? Mégis előfordul, hogy valakinek, aki dedikált Radnóti-művet birtokolt, megkerül pontos címe (utca, házszám, emelet, ajtó – még az is, hová néztek a lakás ablakai), a dedikált példány megöröklődött valakire –, de hogy eredetileg ki kapta a kötetet, egyelőre titok. A Radnóti dedikálta könyvet tulajdonolók közül szerencsére néhányan az élők sorában vannak ma is, segítségére lehetnek Bíró-Balogh-nak. Élők és eltávozottak... – a dedikációk egymásra olvasása kialakít egy olyan viszonyrendet, amelyet ebben az összefüggésben, asszociációs átpillantásban soha nem gondolnánk végig – csakis a dedikációk sugalmazására.

Az Athenaeum, a *Szépmíves* újdonsága – szakmai erényei mellett – könyvtárgyként szép is, míves is. Szellős tipográfiájának betűfokozatai kifejezik az adatok hierarchikus viszonyát, illusztrációs anyaga jó minőségű, bár főképp sokszor látott fényképeket reprodukál. Szeplőt, elírást alig lelünk. Ugyanazon könyvborítók fényképének egymáshoz közeli elhelyezése a helykitöltés kényszeréből eredő szépséghiba. A 17. oldalon a dr. Zolnai Bélának szóló dedikáció, alatta a Sík Sándort ábrázoló fotó közlése (aláíráások nélkül) elsőre azt a látszatot kelti, hogy Zolnaival nézünk szembe. Az oldalpár másik fele oszlatja el az esetleges tévedést.

A *Könyvvel üzenek néked* a Radnóti-kutatás becses új adaléka, Bíró-Balogh Tamás irodalomtörténeti kvalitásainak újabb bizonyossága, s a talán segédtudománynak tekinthető dedikáció-kutatás híradása önnön, mind fontosabb felségterületéről.



„A háborús tapasztalat egyik formája az elhallgatás, a könyv filmszerű epizodikussága is ezt a nyomot hordozza.” – **SIRBIK ATTILA** *St. Euphemia* című regényéről **DOMINKA EDE HARALD** írt.

A délszláv háború eufémia nélkül

Hogy a történelemben a dolgok mozgásban vannak, generációm Kádár János halálával tapasztalhatta meg először. Anno a történelemórán a világháborúk távolinak, valószerűtlennek, megfoghatatlannak tündek, mintha a történelem utáni, *Jelenések könyve* említette ezeréves békében édegéltünk volna. Majd amikor '90-ben a németek az országhatár örökkévalóságának hitét is feloszlatták, a rákövetkező évben a délszláv térség kezdődő önállósodási törekvései már kevésbé leptek meg – a szubverzív háború annál inkább.

Amíg tartott, a környezetemben élők csupán a hírekből átszüremkedő aggodalmakat élték meg; valójában igen keveset tudtunk arról, mi folyik odaát. Sirbik Attila, az újvidéki Symposion főszerkesztőjének első, *St. Euphemia* című regényéből kiderül, hogy valójában az ott élő, érettségi előtt álló nemzedék sem értette a fejük fölött kavargó vihart, mely alaposan összekuszálta az életüket. Ahogy Remarque fogalmazza meg: „*Látom, hogy népeket uszítanak egymás ellen, és azok némán, tudatlanul, ostobán, engedelmesen és ártatlanul ölik egymást.*” Ezt dolgozza fel a 2015-ös Margó-díjra jelölt regény, amely először filmnek indult, majd több mint hússzoros átírással találta meg a kimondhatóság megfelelő módját. Hiszen a háborúban nehéz megszólalni, Bori Imre szavaival: „*a dolgozószobák csendjét a zajos hétköznapi létkérdések zaja szorította ki*”.

Ez a kordokumentum azt is megmutatja, hogy a háború árnyékában élni valójában a háború szerves része, ahol átstrukturálódik a világ: a pénzen kívül inflálódik az erkölcs, a család, a

filozófiai kategóriák, a munka világa, a mindennapi élet viszonyrendszere. Ha a főbb események mellett azt is a háború részének tekintjük, hogy az addig békésen éledgelő emberek életét miként borítják fel a politikai konfliktusok, és ha ezzel együtt gondoljuk teljesnek a történelmet, akkor a *St. Euphemia* történelmi regénynek minősül, a hátszágban élőkre gyakorolt hatása miatt pedig háborús regény. A történet már az első mondatdal datálható: a háború harmadik évében kezdődik, tehát 1994-ben járunk. Néhány pontra lokalizálható: Szabadkán, a Travnička 24-ben él a főhős. Rovinj, Casale 13., a nagyanyai ház a nyaralások helyszíne, vagy Pécs, ahová tanulni szökök a behívó elől.

A háborús tapasztalat egyik formája az elhallgatás, a könyv filmszerű epizodikussága is ezt a nyomot hordozza. A vajdasági fiatal magyar írók e traumatikus okból jellemzően rövid-prózában szólalnak meg. A zaklatott, fragmentált epizódfüzér a sokszori átírás során csiszolódhatott egységes szöveggé, amit a „szeress, ne háborúzz” személyes átélése szelídített tovább a kimondhatóság felé – tisztes távolban, Budapesten. Itt, a fölengedésben árad szét hosszabb prózanyelvvé az ugyancsak Újvidékről jött Balázs Attila *Kinek Észak, kinek Dél* című írása is.

Sirbik könyvének mottója még teljesül: „*De mikor eljő a teljesség, a rész szerint való eltöröltetik*” (1Kor 13, 10). A külsőségként megmaradt töredezettség az egyik narrációs eszközre, a szókészletre is jellemző. A családi életet is szétziláló háborúban utagyerekké züllő fiatalok nyelvi regiszterével szembesülünk szépítés nélkül. Ezzel a szerző hű marad a Vajdaság egyik apafigurája, Szenteleky Kornél által kiemelt esztétikai alaptörvényhez: „igazi mát adjon az író”. De érvényes lehet a Gogolhoz kötődő szkáz-technika is, mely a szóbeliség nyelvi jegyeit igyekszik imitálni. Utóbbi rokonságot mutat a kortárs szerb írók stilisztikai sajátosságával, a beszélt nyelvhez idomuló írással, amit már Vuk Stefanović Karadžić – a szerb Kazinczy – megkövetelt. A dialógusok is csupán vesszővel elválasztott egységek egy mondaton belül: „*mit lélegzel ekkorákat, nem lélegzek, hát hallom, dehogynem lélegzel, csak az lélegzik ekkorákat, aki be van szarva, tán be vagy szarva fejlnni a létrán, nem vagyok beszarva.*”

Az eddigi dichotómiák – a kimondhatatlan kimondása, a fragmentáltság ellenére összeálló egység – mellett több hasonló

kettősség uralja ezt a könyvet. Az elbeszélő szülei két különböző extremitást képviselnek, amíg anyja a vallásban mélyed el, apja inkább a nudizmusban. De már a könyvborítón, az előtérben látható, vízi hullának vélt alak és a háttér temploma közt is feszültség érezhető. E képhez hozzátehetjük, hogy a legenda szerint megpróbáltatásai ellenére Szent Euphemiát nem hagyta el az Úr. A 3–4. század fordulóján élt tizenéves Diocletianus császár keresztényüldözésekor lett vértanú, ám a válogatott kínzásokra ítélt fiatalra rátekintett Isten, szenvedés nélkül szólította magához. Egy változat szerint kalandos úton Rovinj partjánál egy halászfű húzta partra a szarkofágot. Így fogadta védőszentjévé a város Euphemiát.

A két fiúra vonatkozó szövegrészlet szerint: „*s írom életem első regényét, két víz alatt élő fiúról, akik egy elveszett város lakói*”. Elképzelhető, hogy ezek alapján a hátsójával az ég felé forduló, villoni figura jelképezi az elbeszélőt, aki hiába járt hittanra, gyülekezetbe, az Isten szó kiüresedett számára. Csak arra ügyel gondosan, hogy a halálos bünt el ne kövesse. A misére járó többi embertől „liftezik valami émelygés” a gyomrában. A fent és a lent konfliktusa ez: a templomban, a lélek, a szellem otthonában szexlapot rejteget a pulóvere alatt. És mégis, a felfelbukkanó hit, az epizódok előtti Biblia-mottók mögött mind a vallásosság bűvőpatkjai.

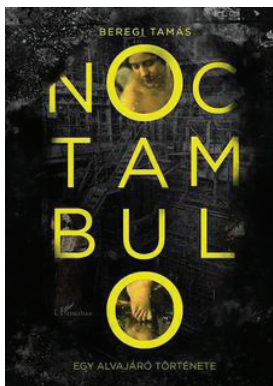
Az egyik epizód mottója így szól: „*Nem tudjátok, hogy Isten temploma vagytok, s az Isten Lelke lakik bennetek?*” (1Kor 3, 16). Ebben a történetben az elbeszélőnek hittanra kell járnia, ezt a Manuella iránti szerelme jelentősen megkönnyíti. A női név jelentése: Isten legyen velünk, a vágy szimbóluma is lehet, amiről az elbeszélő sem tud világosan nyilatkozni, hiszen a fejében lévő kép is ilyen zavaros („erotika Szűz Mária képével keveredve”). A felszínen tehát polémiát látunk: a narrátor-főszereplő a megpróbáltatásokkal nyíltan nem keresi Istent, mint Szent Euphemia, ám mindkettejük útja a feloldozáshoz vezet.

Sirbik Attila regényétől a provokatív jelzőt nehéz lenne elvitatni. A szöveg körülbástyázza magát témájához kapcsolódó művekkel, melyekben sorra felbukkannak az ábrázolt szubkultúra jellemző vonásai. Említi például az idegengyűlöletről szóló *Romper Stomper* című filmet; vagy a meztelenség ábrázolása

miatt meghökkentő, D. H. Lawrence regénye alapján készült Ken Russell-játékfilmet, a *Szerelmes asszonyokat*. A szereplők Magyarország első gangsterrap-bandájának zenéjét hallgatják, a Mega Sound Systemet, ismerik az amerikai radikális hiphopot, a Public Enemyt, illetve a generációs elidegenedettség miatt megszólaló The Rise and Fall of Ziggy Stardust and the Spiders from Mars David Bowie-albumot.

Az indulat azért ébred fel az elbeszélőben és társaiban, mert a háború elkorcsosulást okozott az emberek mentalitásában, és ezt a tizennyolc évesek nem képesek rendezni magukban. A traumák feldolgozása a regényben felnővők számára is lehetetlen marad. Ennek sarkpontja kezdetben az apa, majd a saját behívójának lehetősége. A vajdasági kulturális térből időközben kilépő, áttelepült író és a hasonlóan cselekvő elbeszélő beszédmódja önmagában még nem lenne kuriózum. Ami talán a legérdekesebb, hogy a könyv végén megszólal egy másik narrátor, az otthon maradt barát, Jenki, a háborút belülről megélő, talán a másik figura a könyvborítóról. Így a *St. Euphemia* a vajdasági irodalom két tendenciájának hibridizáló kísérleteként fogható fel. Az íróhoz illő szóval ez maga a symposion, az identitásmegőrző törekvés, mely összefogni igyekszik szellemileg a szétzilált, részben emigrációra kényszerített, több tűz közé keveredett vajdasági magyarságot – híd a veszprémi *EX Symposion* és a vajdasági *Symposion* köre szerveződő irodalmi élet között.

Sirbik Attila: *St. Euphemia*. Forum–Magvető, 2015.



Hiánypótló nagyregény **BEREGI TAMÁS** tollából a tizenkét éven át írt *Noctambulo – Egy alvajáró története*. A hangulatosan mesélő prózát a regényírás nagyjainak szellemisége lengi át, ugyanakkor antiutópisztikus társadalomfilozófiai hang ember és természet viszonyáról. – Az izgalmas kalandok hőseinek nyomába **JUHÁSZ KRISTÓF** szegődött.

Az ipari forradalom neogótikus meséje

A könyv megjelenéséről, tartalmáról és a szerzőről az Irodalmi Jelen nyáron közölte az MTI cikkét, a debütálás óta más fórumokon pár recenzió is született már. Feltűnő a kritikákban kapcsolódási pontként vagy irodalomtörténeti előzményként emlegetett szerzők széles skálája: Oscar Wilde, J. Verne, H. P. Lovecraft, E. A. Poe, Bram Stoker, D. A. F. de Sade márki. Szerb Antalt Garaczi László említi. Jókaihoz talán én kapcsolom először, egyrészt *A jövő század regénye*, másrészt a két írói szerep rokonsága miatt.

Felszínesen szemlélve Beregi Tamás teljesen hagyományos elbeszélői hangot használ, narrátora, Jonathan, pikareszk főhős, szerencsétlen, esendő, ám elvágódó, és főleg kíváncsi, vagyis a tökéletes „olvasói karakter”. Vele aztán izgalmas, rejtélyes, hátborzongató, erotikus és végzetes kalandok esnek meg előbb a viktoriánus Londonban, majd a Skót-felföldön, mi meg lubickolhatunk abban a biztos tudatban, hogy végre mesét olvasunk – és még ez a szint is magába foglalja a kalandregénytől a gótikus rémregényig terjedő spektrumot, az utóbbi zsánerhez tartozó műveknél jóval komolyabb mitológiai megalapozottsággal (a kelta mítoszok gyakori hőse, a *kelpie* talán először bukkan föl a hazai szépirodalomban). A figyelmes olvasó azonban az otthonos elbeszélői hang mögött meghallja a szerző gyilkos iróniáját, segélykiáltását, vagy épp csalódott, de a lehetőségeken még töprengő filozofálását.

moralizáló óriásaira, Gogolra, Dosztojevszkijre, Tolsztojra. Hol a pátosz több, hol az irónia, kortól függően. És az orosz nagyok mai követői, Viktor Pelevin vagy Vlagyimir Szorokin – utóbbi narratív technikája ugyan „posztmodernebb”, képzeletbeli vitapartnerem most mondhatná, hogy ennyi erővel emeljem be Ottlikot és Hamvas Bélát is, kitérve a fejlődésregény, kalandregény, beavatásregény összefüggéseire, de ahhoz egész tanulmány szükségeltetne, el kell fogadni, hogy most nagyobb vonalakban „maszatolok” – éppúgy kevernek iróniát és morált, misztifikálnak és mitologizálnak, űznek stílári játékokat az olvasóval, mint Beregi Tamás (Umberto Eco és H. L. Borges neve is megemlíthető itt, és akit „maszatolásom” megrémiszt, annak ajánlom figyelmébe Bárány Tibor *Szépirodalom vs. lektúr* című, a Holmi folyóirat 2011. februári számában közölt tanulmányát).

Bereginél a viktoriánus London ópiumszagú, alvilági kéjbarlangjai, foszfor mérgeiben ázó, internáló táborokra emlékeztető gyártelepei és abszinttól fűtött dandy-szalonjai, valamint a Skótfelföld idilli tájai, a legendás lények lépteitől visszhangzó ősvadon, a teremtett természet tündéri csodavilága nem egy adott történelmi korra való rálátás, és nem is egy szerzői fantáziavilág átélhetősége miatt ilyen pontosan megrajzolt miliók. De azt sem mondhatjuk, hogy az ipari forradalom természetrombolásának ábrázolása direkt allegória napjainkra. Beregi nem allegorizál, hanem egy folyamatra utal a cselekmény mögötti gondolatmenetben, összekapcsolva azt a két kultúrkorszakot, amit stílári-san összekötött: az ipari forradalom korát és napjainkat.

A *Noctambulo* lapjain újra és újra találkozunk technikai újdonságokon (laterna magica, praxinoszkóp, felfújható gumi cserepes virágok) és a természet egyre atomizáltabb fölfedezésén (mikro-makroszópák, makro-mikroszópák) örvendező, – eleinte – komikusnál komikusabb figurákkal. Közben nem szabadulhatunk a gondolattól: visszanézve itt kezdődött az, hogy a szűz földeket feltörő, természetet leigázó nagy fehér kisisten hamis mítoszától megrészegült emberiség napjainkra felperzselte az eget. Mindent megmértünk, mindent feldolgoztunk, mindent fölfedeztünk, mindent szétcincáltunk a legutolsó antianyag-részecskéig. És eljutottunk mindannak végére, ami a viktoriánus korban, az ipari forradalomban – eszmei szinten a felvilágosodáskor – kezdődött.

Döbbenetes jelenet, mikor Jonathan elmeorvoshoz megy. Az orvos kicsit furcsán viselkedik ugyan, de olyan meggyőzően citálja hosszú sorokon át a diagnózist (többek között praesensphobia, zoofrotterizmus, necropedoexcrementosado fetiszizmus), hogy hősünk csak bólogat, mígnem belép az igazi doktor, és rendreutasítja ápolóját, aki téveszméje szerint saját orvosának adja ki magát a többi páciens előtt. Majd az igazi doktor ugyanabban a stílusban, ugyanazokkal a kimerítő magyarázatokkal traktálja hősünket, mint az elmebeteg.

A jelenet dermesztő, de Beregi olyan szeretettel formálja karaktereit, hogy ha úgy olvassuk, mint egy klasszikus, félreértéses helyzetkomikummal operáló bohózatot, önfelédten kacaghatunk. Természetesen a könyv nem valami ökofetiszta pamflet, tehát nemcsak a technika és tudomány úttörőit figurázza ki, hanem a kulturált, nagyvilági értelmiséget és az egyszerű vidékieket is, mint Jakob bácsit, a skót piócásembert, aki dudaszóval szórakoztatja vére szomszédos házikedvenceit.

Humor és borzalom, idill és rettegés. A szörnyűségeket feledve utaznak, vagy épp fejvesztve menekülnek hőseink – különös szerelmespár, örömlány és dandy –, de nem futhatnak el a végzet elől, nincs végső idill, nincs végső menedék. Legalábbis a látható világ síkján nincsen. Az utolsó lapokon álomvilágba lépünk. Olyan álomvilágba, ami elől menekülünk, amitől félünk, de amire vágyunk is. Két hősünk sorsa szinte népmesei fordulattal zárul le.

A *Noctambulo* sokféleképpen olvasható – és nézegethető, egyes epizódokhoz kapcsolódó, korabeli ábrákkal –, és mindegyik olvasata ugyanúgy érvényes.

Beregi Tamás: *Noctambulo* – Egy alvajáró története. L'Harmattan Kiadó. 2016.

„Minden során, minden szaván érződik, hogy átélt, megszenvedett és igaz.” – **ORISEK MÁRTA** *Pünkösöd felé, pünkösöd után* című könyvét **BÁRDOS JÓZSEF** mutatja be.



*Pünkösöd felé,
pünkösöd után*

Negyedszázadig érlelt vallásos versek

Véletlen szerencse folytán került hozzám Orisek Márta *Pünkösöd felé, pünkösöd után* című verseskötete. Véletlen, mert a könyvterjesztés mai viszonyai között egyáltalán nem természetes (pedig annak kellene lennie!), hogy egy nagykőrösi költő művét legelőször a helyi könyvesbolt kirakatában lehessen látni. És szerencse is kellett ehhez, mert sok rossz tapasztalat után nem szoktam kézbe venni vallási témájú lírát. Legtöbbjükre hamis ájtatosság, primitív rímjelgetés, rossz vagy semmilyen verszene jellemző. Az efféle témaválasztás ma Magyarországon legtöbbször a legrosszabb, színvonalatlan alkalmisággal jár együtt, amelynek célja a tehetségtelenség, a dilettantizmus elfedése.

Orisek Márta könyve nem ilyen. Minden során, minden szaván érződik, hogy átélt, megszenvedett és igaz. Először rövid pillanatképeivel fogja meg az embert. Az ilyenekkel:

Vigasz

*Csendes vigaszt keresek, égen túlit,
amíg az idő hétrét múlik,
kinek árnyak közt nincs hatalma,
fényt vonhat szívére: héját az alma.*

Summa

*Belső napunk fénye titkok titka:
élet.
Létünk Istenre tárt kalitka.
Lélek.*

Szívesen szemezgetnék még a költőnő eredeti, szép képeiből. Mert ahogy elmélyed az ember a kötetben, úgy lesz egyre inkább foglya világának. Mint minden fogságnak, ennek is vannak árnyoldalai.

Az egyik, hogy a kötet 25 év termését fogja össze utólag, egységes, lelki úttá. Ettől ez a sokszínű, sokszálú költészet látszólag egysíkúvá szegényül. Holott az isteni béke és csönd keresése mellett megbújnak benne a társra találásnak, a gyermekek adta örömmek, a hívő bizalmas játékának gyümölcsei is. Kevesebbet ígér, mint amit ad. Vajon így rátalál-e minden lehetséges befogódójára ez a könyv?

A másik probléma kicsit a saját magánügyem is. Minden XX. századi kitérő és formarombolás után hiszek abban, hogy az igazi vers egyszerre őszinte szó és mives szerkezet, egyszerre halálosan komoly dolog és játék. Hogy a nemrég bennünket itt hagyott Esterházy Pétert idézzem: Kosztolányi a „*bátyánk*”. S van-e játékosabb és komolyabb az ő költészeténél? Van-e igazabb, mint a *Száz sor a testi szenvedésről* vagy a *Hajnali részegség*? S mégis, csupa rímbravúr. Tanuljunk tőle. Mert szép, ahogyan Orisek Mártát elragadja Pegazosz. De az igazi költő megzabolazza szárnyas lovát. Hiszen a költészet talán 80%-ban ihlet, de 20%-ban mégiscsak munka. És a vers mindenképp játék és zene. Ahogy Kosztolányi mondja az *Esti Kornél énekében*:

*ó, hős, kit a halál-arc
rémétől elföd egy víg
álarc,
ó, jó zene a hörgő
kínokra egy kalandor
csörgő,
mely zsongít, úgy csitít el,
tréfázva mímel
s a jajra csap a legszebb
rímmelel.*

*Jóságod
rengve öblöget,
mint édes magzatot,
elaltat, lágyan költöget,
lebegtet köldökmadzagot.
Kihunynak oltalmad mélyén
vakító, neon-hideg napok, sötét,
örök közelben szíveddel hallgatok.*

„Orisek Márta kötete zarándoklat az égbe” – írja bevezetőjében a költőnőtárs, Iancu Laura. „Különleges, istenáldotta tehetséget köszönthet e kötet olvasója” – teszi hozzá utószavában Deme Tamás, a költészet és filozófia értő kutatója. Igazuk van. Reménykedjünk, hogy ez az első kötetével kissé későn jelentkező költőnő a megtalált jó úton jár továbbra is. A verseskönyvet jó szívvel ajánlhatom hívőknek és hitetleneknek, mindenkinek, aki szereti az igényes lírát.

Orisek Márta, Pünkösd felé, pünkösd után. Budapest, Szent István Társulat, 2016.



„A szöveg átlényegül a főszereplő összetett személyiségének köszönhetően, így valóban egy rovarkutató akkurátus, minden részletre kiterjedő figyelmével fürkészhajjúk a világot.”
 – **GÉCZI JÁNOS** *Kívül* című könyvéről
KADLÓT NIKOLETT írt.

A bogaras bogarász

Géczi János legutóbbi regénye ködös-borús, szeles őszi vagy téli estékre való, amikor egyébként is otthon marad az ember, s szándékosan ráveszi magát a lassításra, pihenésre – fókuszál. Ez a lélekállapot szükséges ahhoz, hogy a *Kívül* komfortos olvasmány legyen. A könyv ugyanis elmélyült figyelmet követel olvasójától. Ha van idő, s megvan a kellő helyzet: izgalmas, posztmodern kísérletnek lehetünk szemlélői. Több nézőpontból is értelmezhetjük, izlelgethetjük a szöveget, tekinthetünk rá hosszú szövegfutamokban gazdag naplóként, különleges emléktárként, de akár úgy is, mintha egy magányos, bogaras bogarász – mert főhősünk valóban rovarkutató! – elméjébe költőznénk be egy időre, pontosan három hétre, mert ennyi időt jegyeznek az egyes fejezetrészek.

A kilenc részre tagolt történet tekinthető összefüggőnek is, de az egyes fejezetek önmagukban is megállnak – saját címet viselnek, s egy-egy epizódot bontanak ki nem várt részletességgel, kihangsúlyozva egyes pillanatokot vagy jelentéktelennek tűnő apróságokat. A kötet felütése, bevezetője adja a keretet, az ezt követő fejezetek egyes jeleneteket nagyítanak ki később, s szönek köréjük sűrű, sok esetben igencsak szürreális történettakarót. Ezekon egyébként hamar átsiklik az olvasói szem. Így történhet meg, hogy hosszú oldalakon keresztül, mozdulatról mozdulatra elemezhetjük egy bádognakana megszólaltatásának metodikáját, elmélázhatunk a szürke összes – ötvennél sokkal több – árnyalatán, vagy a főhőssel együtt kutathatjuk egy különös, ismeretlen forrásból érkező hang eredetét.

„A hajnali szürkület ébreszt. Szürkéje enciklopédikus módon magába fogad minden lehetséges szürkét, együtt található benne az összes elképzelhető szürke színárnyalata, a galambszürke, az antracitszürke, a hamuszürke, a gyapotszürke, az agyag- és kotuszsürke, a gémszürke, a hályogszürke, a marhaszürke, a farkasszürke, a puliszürke, a falkaszürke, a meleg szürke, a sárgaszürke, a ciánszürke, az arcszürke, a hullaszürke, gnómszürke, baseballszerű, részegszürke, citromszürke, éjszürke, és ugyancsak megtalálható benne az aranyszürke, a páraszürke, a ködszürke, a kőrisszürke, a kopott szürke, a drappszerű, a por-szürke, a vasszürke, az ólomszürke, az egérszürke, az osztrigaszerű, a borsos szürke és a gyöngyszürke is. Az összegyűjthető szürkéket tartalmazó hajnal a múzeumi portást és költőt, a fejhallgatóval hallgatott zene szakfanderébe bújó, hexameterekkel és tercinákkal bajlódó kapus szemének szürkéjét ugyancsak megidézi, persze túl azon, hogy az áporodott bor- és szennyszagát is, amelyet úgy visel magán, hordozza szájában, teste hajlataiban és ruhája redőiben, hogy kiviláglik, ennek segítségével képes a valóságot képlekeny nyelvel, az érzékeltnek megfelelőbb módon ragadni meg, mondja is, ahogy savanyú szagába szimatolok, s áthajol a pultján, kilehelve magából a savanya párákat, a legszebb versek éppen a másnaposan írt versek, amikor kába a fej, az összefüggésekre mégis érzékeny a zavaros elme, jobbak, mint a szétrohányzott, a hasisos avagy a marihuánás költemények, kimutathatóan jobbak, mint a vallási avagy a szerelmi, illetve az egyéb eksztázisban írottak.”

A *Kívül* címével ellentétben belülről teszi a fókuszpontot. A szöveg átlényegül a főszereplő összetett személyiségének köszönhetően, így valóban egy rovarkutató akkurátus, minden részletre kiterjedő figyelmével fürkészhetjük a világot. Pontosabban a *Micromalthidaek*, azaz a szűzbogarak lázas kutatójának pár napját, meglesve őt munka közben, vele együtt sétálva az utcán, vagy intim pillanataiban.

„Keresem a házat, amely előtt az utca a felismerhető vízszintestől az észrevehető lejtőbe fordul át, ahol naponta egyszer az alkonyat is megbotlik, nemcsak a csoszogó, járókerettel araszoló koldus, és ha még itt nem is, de ott már érzékelhető a hűlni képtelen, a talaj felett rezgő meleg levegő, amelyen át-vágvá sosem lehet egymagában a járókelő, mert könyökök és cipősarkak, izzadt tenyerek és nedves hónaljok állják az útját, nem beszélve a szörcsögés, krákogás, harákolás és kiabált szó irdatlan halmáról, amely rázúdul, magával sodorja, és akaratát elrabolva kezdi magával vinni, mintha folyóár ragadná el,

vagy metsző szélvész, amelynek ereje szüntelen, lanyhulatlanul mutatkozik meg.”

Ez a szövegbeli belső utazás az olvasó asszociatív és szövegdolgozó képességét jócskán próbára teszi, a képgazdag, oldalakon át áramló – Hrabal kisregényeit idéző –, jelentéssűrítő összetett mondatok mind fokozatosan nyernek értelmet, s főképp utólag. Még párbeszédre is csak az utolsó fejezetben kerül sor, de akkor aztán még az ajtó is megszólal.

A történetépítkezés fontos módszere, hogy egyes képek vagy mondatok akár többször is megismétlődnek a regényben, s mint újra a szemünk elé kerülő kirakósdarabkák, segítenek a végére teljessé, összefüggővé tenni a képet. Ez a kép azonban nyugtalan, tulajdonképpen valóság és álom határmezsgyéjén lavíroz, miközben a legváltozatosabb érzelmi hullámvasutat járjuk be: undor, erotika, közöny, szenvedély vagy kíváncsiság villanásszerűen váltják egymást.

„Miféle esztelenség eltervezni a jelen normális lezajlásához azt a múltat, amelyben akként élem az elmúlt időt, hogy nem érzekelem, miként fog alkalomadtán tovahaladni, miként lesz módja múlttá alakulni, miközben kigyullad, s mégsem ég porig a szomszédom lakóháza, nem hamvad el benne sem ő, a lakóépület vén lakója, sem az eb, amelynek porával kívánta elvegyíteni porát az öngyilkosságát és elégését megtervező s kivitelezéséhez épphogy kezdő öreg uraság, mivel a múlt, kétségtelen, előjátssza, hogy az egyetlen társát elveszejtő vénember megtébolyodik s kenderkötélre függeszti magát, a hőség-től szétvetődő ablaküvegen kiömlő füstre pedig tűzoltók hada indul meg, s oltja el sikeresen a lángolást, amely emiatt nem tudja a múltat megsemmisíteni, és hagyja, hogy bevégződjön, és ezzel együtt menten jelenné váljon, amelyben áthaladok, áttörök a báméskodó, pongyolába és pizsamába öltözött polgárokból egybeálló tömegben, lejövök a lépcsősoron, figyelem, hogy figyelnek-e, amikor a kulcsomat zsebemből előhalászva tökörésem a szálláshelyem kapujában, majd zaklatott állapotra hivatkozva bort, bort, bort kívánok, számos vizespohárral, nagyon sokat, bőséggel inni.”

Tényleg egy elme játéka ez, s csak az olvasón múlik, belemegy-e, vagy kívülmarad. Ha vállalkozik a kalandra: jutalmul frappáns, kedélyes csattanót találhat a könyv végén.

BÁTORLIGETI MÁRIA

Miért van (még mindig) író–olvasó találkozó?

Az író–olvasó találkozó (elegánsabb elnevezéssel szerzői felolvasóest) régi, kulturális rituáléból fejlődött ki. Az idők folyamán sokszínű formában jelent meg, de tartalmi része szívsósan túlélte korokat, irodalmi divathullámokat.

„Pedig az írók nagy része nyűgnek tartja, s az olvasóközönség sincs mindig egyszerű helyzetben, hiszen szolgálania meg kell hajtania egy idegen olvasási ritmus előtt.”* Nem kérhetik az írók lassúbb vagy gyorsabb olvasásra, valamint azt sem, hogy a számukra unalmas részeket ugorja át, esetleg tartson rövid szünetet, hogy legyen idő a hallottak befogadására, netalán némi agyi emésztésre is. Nem lehet közben kimenni a konyhába néhány falatért, és végképp nem illik félbeszakítani a művel történő ismerkedést, ha az nem tetszik.

De akadhat másféle körülmény is, például, ha a felolvasó szerző túl halkán beszél, és nincs kéznél mikrofon, vagy monoton a beszédstílus, netalán kellemetlenül érces, esetleg üveges csengetésű, pösze a hang vagy ledarált a szöveg. Marad a mű, ami kárpotolhat. „Egy csalódott publikum számára az egyetlen vigasz az lehet, hogy maga az előadó még kevésbé tudja értékelni saját előadását.”*

Szerencsére a legtöbb felolvasóesten a közönség minőségi kapcsolódásnak lehet részese.

A jó előadók tudnak olyan mértékben lenyűgözőek lenni, mint az alkotásaik, képesek önmagukkal ragadni a közönségüket. Ők a legnépszerűbbek, az olvasók kedvencei, akiknek neve parvenü körökben is gyakran fel-felhangzik, jelezvén a kulturális tájékozottságot. Ők azok, akiknek művei után kapkodnak a kiadók, mert népszerűségüknél fogva kelendőek, és általában az alkotásaik is kimagaslóan jók. Előfordul viszont, hogy kifejezetten

magas irodalmi igényvel született könyvek szerzőit kisebb számú, szakmabeliekből vagy barátokból összeverbuvált közönség hallgatja meg. Korunk Szabolcska Mihályai viszont telt ház előtt olvasnak fel, mivel alkotásaik dallamosan fülbemászóak, egyszerűek, emlékkönyv-szagúak.

Az sem titok, hogy nemcsak a könyv népszerűsítése és piacra dobása a felolvasóest célja, hanem a felolvasásért járó honorárium is.

Mindemellett egy felolvasó írónak el kell viselnie azt is, ha a közönség szégyenteljesen kis létszámú.

Mi tartja mégis életben az anomáliák ellenére a felolvasóestet? Miért és hogyan jött létre ez az ősrégi hagyomány?

„A gondolatok tolmácsolására mindig is prioritást élvezett a mai értelemben vett előadás. Ennek fő oka, hogy a civilizáció kezdetén az olvasást és írást megelőzte az előadás”*. Közösségi igény volt, hogy egy karizmatikus, bölcs alak, például egy sámán, hatásosan közvetítsen hallgatói számára magasabb rendű gondolatokat.

„Az előadások abból a hiányból jöttek létre, hogy nemcsak a hallgatók, hanem legtöbbször az előadók is írástudatlanok voltak”*, ezért a verseket saját kútfejükből adták elő. Az ókori énekmondók és a közönségük egyféle alkotó-hallgató kommunikációs viszonyt testesítettek meg. Kiemelném a görög énekmondót, Homéroszt, aki a hosszan elnyúló lakomákon a vendéglátó arisztokraták elődeinek hősi tetteit énekelte meg. A történetnek érdekfeszítőnek kellett lennie, mindamelllett ki kellett töltenie az óráig, olykor napokig tartó evés-ivás idejét. (Nem véletlenül lett az Odüsszeia 12 110 hexameteres sorból álló eposz.) Az esztétikai és kulináris élvezetekben tobzódó szokás hagyománnyá nőtte ki magát. Példaként említeném, hogy néhány száz évvel később Attila, a hunok fejedelme is hódolt ennek a szokásnak.

A legbizarrabb előadó Néró római császár lehetett. Kezdetben a palotájában szórakoztatta verseivel a közönségét, majd egyre nagyobb színpadokon. Ellenlábait eltette láb alól. Tacitus írta róla, hogy „miközben Róma lángokban állott, ő a házi színpadán Trója pusztulását énekelte. Volt, hogy tavon hajókázó vendégségnek mutatta be alkotását. A hajók arannyal és elefántcsonttal vol-

tak díszítve, s evezősökként fiúszertők helyezkedtek el rajta (...) A tó partján előkelő asszonyokkal teli bordélyházak sorakoztak, másik oldalon meztelen szajhákat szemérmetlen taglejtésekkel és mozdulatokkal lehetett látni.”** Ilyen hatáskavalkádban lépett színre műveivel a rettegett császár. Dilettáns verseiről senki nem mert elmarasztalóan nyilatkozni, még a háta mögött sem.

A középkorban már határozottan körvonalazódott a felolvasó-est mai formája. Irodalmi kastélyokban, udvarházakban, főúri szalonokban tartottak felolvasásokat. Dalversenyeket rendeztek, melyekre messze földről érkeztek epikus énekmondók, mesterdalnokok, akik verseiket hangszer kíséretében adták elő. Közben ettek, ittak, mulattak napokig. Mindenesetre sokkal bensősége- sebb hangulatú lehetett, mint a mostani, előadótermes rendez- vények. (Napjainkban a kávéházakban, romkocsmákban tartott felolvasások, a versengésen működő slam poetryk emlékeztetnek erre a formára. Itt jegyezném meg, hogy nem egy országban gya- korlata van a nyílt tereken történő felolvasói esteknek is, nálunk is van erre többféle kísérlet. A sok évés-ivásból viszont mára jó- formán csak a pogácsázás maradt, vagy még az sem.)

De térjünk vissza a középkorhoz! A világi kultúra mellett a ko- lostorokban és a szerzetesrendekben nagy gondot fordítottak az írás fejlesztésére, finomítására. Fokozatosan megjelentek a ha- gyományos képi írás (miniatűrök, iniciálék) mellett a mondatot tagoló írásjelek és a nagybetűk, melyek elősegítették a szöveg ta- golását élőszóban. „F. G. Klopstock később követelte a nagybe- tűk eltörlését, mivel az szerinte látható jel, de nem olvasható.”** Nyilvánvalóan az orális közlést tartotta szem előtt.

Ezt támasztotta alá Goethe kijelentése is; szerinte „a költészet nem a szemnek készül”*. Goethe egyébként különleges felol- vasó lehetett. „A hangja maga a zene” – mondta róla rajongva Johanna Schopenhauer. A kortársai közül viszont sokan kriti- zálták előadói stílusát. Kissé pöszének tartották, és voltak, akik mennydörgéshez tették hasonlóvá a hangját.”* (Lám, mire ké- pes az elfogultság!) „Goethéről tudjuk, hogy nemegyszer köny- nyekben tört ki, annyira megérintette saját felolvasása.”*

„Heinrich von Kleistről jegyezték fel, hogy egy barátját kérte fel versei felolvasására, maga távol maradt az eseménytől, nem

akarta hallani, hogy teszik tönkre a verseit. Kidolgozott egy sajátos jelrendszert, hogy a drámáit korrekt módon adják elő. Kleist körülményeskedésének oka a beszédhibája volt. Dadogott.”*

Kleist kortársa, Csokonai, a garabonciás diák viszont kivételesen jó előadó lehetett. Lenyűgözte, mulattatta a hallgatóit, lett légyen a helyszín kocsmá vagy úri szalon. Néhány évtized múlva Petőfi (Csokonaihoz hasonlóan) gyalogosan tette meg előadói körútjait. Róla tudjuk, hogy erőtlen volt a hangja, forradalmi verseit viszont eltúlzott pátosszal adta elő. (Eme adottságai is hozzájárultak, hogy nem lett színész.) A felolvasás gyakorlata Magyarországon is gyökeret vert.

„A szerzők fokozatosan elhagyták a szalonokat, nyilvános helyeken adtak elő. A termek egyre nagyobbak lettek, a publikum egyre arctalanabb. A polgárság létrejöttével kialakult az írói honorárium gyakorlata*, a nyugati országok után hazánkban is.

„A felolvasói est mai formája állítólag akkor alakult ki, amikor Hugo von Hofmannsthal (1874–1929) anyagilag szorult helyzetbe került, ezért hatalmas felolvasói körutat szervezett. Bécsből Szilézián át egészen a Rajna vidékére jutott el felolvasásaival. Ezekben az estéken kristályosodott ki a mai napig érvényes program: az előadó köszöntése, felolvasás, beszélgetés, társas együttlét, s ehhez jött még a dedikáció.”*

Ez a felolvasási gyakorlat túlélte két világháborút; nem változtatott rajta a televízió és a multimédia sem. Nem tud konkurálni vele a hangoskönyv sem. Nem, mivel maguk a szerzők alkotásaik legjobb médiumai, akiknek személyes jelenlétére a műveik okán kíváncsiak vagyunk.

Sokszor hallható, hogy az írás, illetve az olvasás magányos tevékenység. Ennek a magánynak a feloldására is szolgál az író–olvasó találkozó, ahol újra és újra megismétlődik az a réges-régi rítus, melyben a felolvasó egy magasabb rendű közösségi élményhez is juttatja a hallgatóit.

*<https://www.welt.de/kultur/literarischewelt/article158105023/Warum-gibt-es-eigentlich-noch-Autorenlesungen.html>

**Tacitus – Sorsfordulatokban gazdag kor, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984., Ford., Borzsák István, 98. old.



A 80 éves **KABDEBÓ LÓRÁNT**ot köszöntötték a Petőfi Irodalmi Múzeumban egykori munkatársai, akik a PIM hangtárában tanulták ki keze alatt a mesterséget. Hogy milyen nagyságokkal és sokszor milyen kalandos körülmények között interjúzott az ünnepelt, azt is megtudhattuk az anekdotákkal tarkított esten.

Aki szóra bírta a legnagyobbakat

A digitális korban élők talán nem is értik, miért volt olyan történelmi jelentőségű a Petőfi Irodalmi Múzeum hangtárának tevékenysége a hőskorban. Ma már lépten-nyomon, könnyedén rögzítünk képet és hangot, elég hozzá egy telefon. Ötven évvel ezelőtt ez másképp működött. Hogy miként őrizték meg az utókornak a legnagyobb írók gondolatait, erről is fellebbent a fátyol Kabdebó Lóránt születésnapjára készült köszöntésén, akit ezúttal egykori munkahelye, a PIM munkatársai faggattak.

Az ünnepelt 19 évig dolgozott a múzeumban – tudtuk meg E. Csorba Csillától, aki az óriási Kabdebó-életművet méltatta. Nála összeérnek a klasszikusok és kortársak – fogalmazott az igazgató –, irodalomtudósi pályája Dayka Gábortól Turczy Istvánig ível. De hogy ennek a gazdagságnak hogyan született a megalapozása, arról az egykori kollégák – valamennyien hangtárosok – vallottak. Elsőként Tverdota György, aki pályafutása két legfontosabb fordulatát is Kabdebó Lórántnak köszönheti. A mester ugyanis magyartanára volt a miskolci gimnáziumban, és később ő hívta Tverdót a hangtárba. „Jobb helyre nem is kerülhettem volna”, mondta az irodalomtudós, akinek az állomány katalógizálása akkoriban nagyon testhezálló feladat volt. A korábbi vezető, az amúgy kitűnő Vezér Erzsébet elég nagy rendetlenséget hagyott a hangszalagok között, „s a felvételek csodálatos pletykaözönét végighallgatva a művelődés egy különleges iskoláját jártam ki” – fogalmazott Tverdota. Első publikációja is a hanganyagok gépelésének problémájáról szólt, amihez tudni kell: akkor még igencsak gyerekcipőben járt ez a szakma, az oral history

és a módszertan ismeretlen fogalmak voltak.

Kabdebó második nagy beavatkozása Tverdota sorsába a nevezetes Nyugat-konferencia megszervezése volt, melyen még Fenyő Miksa is részt vett – Tverdota itt találkozhatott először a pályáját később meghatározó nagyságokkal. S bár később átment az MTA Irodalomtudományi Intézetébe, ha van hely, ami után nosztalgiaát érez, az a PIM hangtára, vallotta meg. Ezt az est során néhány „kis színessel” is alátámasztották az ünnepelttel, például amikor egy Kondor Béla nevű illető kereste személyesen a távol lévő Kabdebót, de Tverdota nem jött rá, hogy ez ő, a nagy Kondor Béla, és csak naivan átadta az üzenetet főnökének.

A vetítőn mókás kép jelent meg: az ötéves Kabdebó Lóránt, huszárós kalppal a fején – „felhívom a figyelmüket Lóránt különös érdeklődésére a kalapok iránt”, jegyezte meg Kelevéz Ágnes, aki egyébként nemrég vonult nyugdíjba a hangtár éléről. Ágnes arról kérdezte az ünnepeltet, hogyan vezetett az útja a PIM-be. „A miskolci középiskolai tanárság után Illés László hívott – mesélte a mester –, aki valójában megteremtette a múzeumot mint izgalmas kiállító- és kutatóhelyet. Addig egy »elfekvő« volt.” Hogy milyen kincsek hevertek szanaszét, jól példázza, hogy Kabdebó egy Gellért Oszkár-hagyatékából megmaradt íróasztalt kapott az irodájába, s egyszer a fiók mögé begyűródve valami régi papírost talált. Egy József Attila-kézirat volt.

A vetítővászonon az Irodalmi Múzeum című, rendszeresen megjelenő kiadvány képe villant fel, melyet Kabdebó indított útjára, de legalább ilyen jelentős volt az említett Nyugat-konferencia anyaga (a konferencia meghívóját bezúzták egy Schöpflin-idezet miatt, miszerint a Nyugat mindig a hatalommal szemben állt, mesélte Kelevéz Ágnes), valamint az eredeti kéziratok alapján szerkesztett Nyugat-életrajz. S aztán a fotók a hangfülkékről: Kabdebó Tverdota György társaságában. Az akkori politikától átítatott hétköznapiakban nem volt zökkenőmentes a hangtárosság sem: egyszer egy, a hatalomnak nem tetsző felvétel miatt zárolták a hangtárat, s egy korán bejáró kollégát hívtak oda hatósági tanúnak. Kabdebót ezután bízták meg központilag a technikai leltár levezénylésével, innen lépett elő vezetővé.

Számos emlékezetes pillanatát idézte fel a munkájának, így például, amikor elődje személyesen Aczél Györggyel küldette ki a párizsi rádió számára a Lukács György-hangfelvételt, hogy a szü-

letésnapján lejátszhasák; vagy az Illyéssel készült interjú történetét, amely a szokásostól eltérően a rádióközlés előtt nyomtatásban jelent meg a Kortársban, és utána már csak vágásokkal szabadalva, az eredeti felvétel egyharmadát adta le a rádió. A legmaradandóbb emlék talán Németh László miskolci TIT-szereplése, ahol az író egy rögtönzött beszédet tartott, és az egyetemi hallgatók rögzítettek. Egy hét múlva Németh elküldte gépiratban a spontán fogalmazott beszédet, ami döbbenetes módon szinte betűre azonos volt a felvétellel. Később a rádió a hangtártól kérte el a becses anyagot. Ugyanilyen pótolhatatlan a Tverdota György rögzítette Latinovits-hang, ahol a színész *A ló meghal...*-t mondja az Egyetemi Színpadon – „én akkor értettem meg ezt a verset”, tette hozzá Tverdota.

A kincsek közül meghallgathattuk Szabó Lőrinc hangját, amint a Babits halálára írott beszédét mondja, Kelevéz Ágnes pedig felolvasta Montágh Imre értékelését, melyet a PIM felkérésére készített az írók, költők beszédéről. „Szabályos, pontos, szép, semmi magamutogatás, keresettség” – jellemezte a nyelvész Szabó Lőrinc felolvasását. A kivetítón a végeláthatatlan névsor, kikkel készítettek felvételt Kabdebóék; csak néhány név a sok százból: Ágh, Bella, Cs. Szabó, Fodor András, Illyés, Juhász Ferenc, Karinthy Ferenc, Lengyel Balázs, Ottlik, Páskándi, Sötér, Vas István, Weöres, Zelk... Mivel a hatalom alapvetően félt a hangfelvételektől – magyarázta Kabdebó Lóránt –, mondván, ezáltal üzennek az írók az utókornak, a PIM-ben belefogtak a könyvkiadásba is, és olyan jelentős tanulmányokat publikáltak, mint például Szegedy-Maszák Mihály Kosztolányi-tanulmánya.

Hegyi Katalin, a résztvevők közül a legifjabb hangtáros 1982-ben kezdett Kabdebó keze alatt dolgozni. Szerencsés pillanatban: akkor kapta Lóránt a „fülest” Mezei Andrástól, hogy Szentkuthy Miklós jobban van, felépült a depressziójából, meg lehet környékezni. Ebből egy fél évig tartó beszélgetéssorozat lett, Lóránt hetente kétszer járt Hegyi Katalinnal az idős mesterhez, aki felmondta a szalagokra az életét. Katalin cserélgette a kazettákat, s közben igyekezett ellesni Kabdebó fantasztikus tudását. Ennek köszönhetően jelenhetett meg franciául egy magyar író életútinterjúja – tette hozzá Lóránt. A vetítón a fotó: Szentkuthy egy hosszú, vörös kletetusban, mellette többek között Kabdebó és Hegyi Katalin. A különös öltözék történetét is meghallgathattuk: a Budapesten zajló Eucharisztikus Kongresszus idején az író tréfából csináltatott magának egy bíborosi ruhát, taxiba ült, és miközben

penzt szórt az utcákon, felvitette magát a Kissvábhegyre, ahonnan urbi et orbi áldást adott a városra. A szentkuthysan frivol gesztust nem a tiszteletlenség, inkább a játékos kedv motiválta.

De Kabdebótól nemcsak a hangfelvétel készítését lehetett megtanulni, hanem publikálásra is biztatott – erősítette meg szinte egyszerre Kelevéz Ágnes és Hegyi Katalin, akik pedagógusként is tisztelték mesterüket. Az írók is nagyra tartották, bíztak benne, „mivel nem kényszerültem megalkuvásokra”, mondta az ünnepelet. Egyetlen alkotó maradt gyanakvó: Ratkó József, akinek Lóránt az Eötvös Collegiumban vette fel az estjét. Ratkó egy kérdésre válaszolva beszélt „Nagy Imrét” emlegető verséről, melyben névleg a *Deresre húzva* című kötetet író Nagy Imre népi költőre utalt. Kabdebó egy kölcsönzöből kivett magnón törölte le a hanganyagról a kompromittáló részeket, de Ratkó soha nem bízott benne, hogy nem használja-e fel ellene.

A beszélgetés végén került szóba két különösen értékes emigrációs felvétel: Cs. Szabó Lászlóé és Határ Győzőé. Cs. Szabóval budapesti látogatása alatt rögzítették a beszélgetéseket, Határ Győzőhöz Kabdebó Lóránt utazott ki Londonba, és három hét alatt készítették el az anyagot. Ezalatt halt meg Pesten Lóránt nagybátyja, Barcsay Jenő, és a BBC felkérte Kabdebót egy emlékező írásra. „Így történt, hogy Határ Győző lett a gépirónóm” – mesélte Lóránt, akinek vendéglátója örömmel vállalkozott rá, hogy komputerén legépeli a beszédet. A közönség soraiból Kulcsár-Szabó Ernő is fűszerezte egy kedves anekdotával a Kabdebó-történeteket. Amikor az irodalmári pálya előtt álló fiatal Kulcsár-Szabónak nem volt állása, Kabdebóhoz irányították a hangtárba. A megadott időben pontosan megjelent a mesternél, ő azonban a kanapéján fekve édesdeden szundikált. Kicsit ehhez is kapcsolódott a zárókérdés, miért hagyta el végül a múzeumot. „Nem akarok senkit megbántani – mesélte Kabdebó –, de egy idő után olyan kriptaérzése volt itt az embernek. A földszinten voltunk, nyirkosak voltak a falak, de főleg az emberi kapcsolatok hiányoztak.” Amikor tehát jött a hívás a pécsi egyetemre, nem tétozott – s innen egy új szakasza indult tudósi pályájának. A legtermékenyebb munka, a Szabó Lőrinc-kutatás eredményeit a krk.szabolorinc.hu oldalon követhetjük nyomon, mint bemutatták búcsúzóul a kivetítőn.



VASS CSABA

1995. szeptember 5-én született Görgényüvegesürön, jelenleg a Babeş–Bolyai Tudományegyetem végzős magyar szakos hallgatója. A versírás mellett slam poetryvel is foglalkozik. A Parnasszus, a Szépirodalmi Figyelő és az aszem. info közölte írásait.

Fotó: Kőműves István

letisztázatlan

ha tudnám se mondanám el most már
s mit számítana ha rosszul beszélek
hogy hideg voltál és talpad alatt
jégszilánkokká fagytak a kavicsok

csak az út maradt
és mögöttünk ahogy a semmibe vesztek a házak
buszmegálló és patak sincs már
csak jégszilánkok mindenütt

és még mindig nem mondtam semmit
csak láttalak de én nem is voltam
csak te ahogy jéggé fagyasztod
ezt az egészet

ahogy elfogy hátadnál a város
mint gyerekek kezében a vajjas kenyér
mert te mindig mohó vagy
süket is

hát szó se kell se vessző se p...
már ki sem mondom

szilánkok gurulnak lefele
nyikorog egy utcasarok

ahogy szétfagy a kerítésen a deszka

és unalmas lesz és hosszú
mint minden elcseszett búcsúzás
és szó se kell és vessző se
és én se kellenék ha volnék
hát nem is

takarodj haza
csapd be az ajtót gyűjtsd fel a villanyt
gyűjtsd fel a házat
kapcsold le a villanyt kapcsold le a várost

és égjen és aludjon ki minden

legyen zavaros és tiszta
és ellentétes és megegyező
és nyisd ki az ajtót
és engedd ki a meleget

majd olvaszd fel az utcát
és világítsd meg
és legalább egyszer
hozd helyre

A százkettesen

1.

valaki mindig megtöri
hogy kezdődjön előlről minden
elrohadhassanak a szemeteszsákok
a kivilágított utcákról
ketyegjenek újra az órák
zörögjenek velük az első villamosok
a monostori külvárosi megállóknban

2.

bűn a pazarlás
ha nem biztos a csók kár megbontani a rágót
megtelik a szívkamra
az utolsó saroknál begyullad az Achilles-ín
nyákosak lesznek a macskakövek

3.

ha azt hiszed semmi sem lehetetlen
akkor meséld el a vaknak miért szép a naplemente
vagy hogyan ásítanak a macskakölykök

4.

egy autó hirtelen befékez a troli hátánál
a káromkodás elnémul a szélvédő és a hátsóablak között
majd belendül megint a gép és
döcög tovább ez a román unalom
és megint eldöcögött egy év
úgy hogy semmit nem csináltál



5.
gyereksírások mellett virágzanak a
játsszótéri cseresznyefák
itt már eldobtam egy kotont
és ezt is meguntam már hogy
mindennap ki kell nyomni a hívásodat
vagy végigvárni amíg véget ér a csengőhang

6.
megnevettet a hűtlenség
hogy egy rossz dugás hónapokat tud tönkretenni
de megnevettet a hűség önzése is

7.
már megint megtörtem egy estét
újra itt vagyok csak én és a lámpák
kínai cipő és szakadt farmer

8.
gyere sirassuk el az erkölcsöket
és tépdessük meg a szemfedőket
dobáljuk idegenek udvarára a kitépelt részt
átkozódjunk csak úgy találomra

9.
sülő kemencében élünk
nem a szégyen éget az szinte büszkévé tesz
beleizzadunk a divatba
miattunk bűzlenek a márkák

10.
előtted a moslék mögötted az ürülék benned a disznó



- 3 Bösörményi Zoltán versei: Kapaszkodva, Necessitas
5 Szávai Attila: Vasárnap (próza)
9 Ármos Lóránd versei: Nadin dalokat, Olyan üres, Zs. Van, Nem tiltja azt,
Döngicsél egy zöld bogár
13 Döme Barbara: Hosszú futás (próza)
17 Varga Melinda: A nem női vers
19 Andrassy József: Schlössberg ostroma (próza)
30 Fellinger Károly versei: Kölcsön, Látogatási idő, Peremmozdulatok,
Bárhogy, Késő vallomás, Vendégek
33 Zentai Eta: Pap nélkül (próza)
37 Bíró Tímea versei: Szívesség II., színjáték, Meszelés, Vége van a
nyárnak..., Ebek a pohárban
42 Galántai Zoltán: A hangyák birodalma (próza)
48 Fővényi Sándor versei: A Blahán, Meddőség
50 Szócs Géza: Café Mérida – egy Bartók-film munkacíme (drámarészlet)
59 Rónai-Balázs Zoltán floridai verses útinaplója: Yacht Club, naplemente,
Egy kis barna gyík
62 Láthatár
62 Cätälin Mihuleac: Egy bolsevik úriember kalandjai – Lakatos
Mihály fordítása (részlet)
65 Aranyásók – John Grey versei Sohár Pál fordításában
71 Boldog Zoltán: A nemötvenhatos ötvenhatos (tárca)
75 Laik Eszter: Kortalan, lápi mese (tárca)
77 Varga Melinda: Képzletbeli játékok – egy szoba tartozékai –
A szomszédok (tárca)
81 Elég pocsek FISZ-tag vagyok – B. Zetas Péter beszélgetése
Bíró Krisztiánnal
86 Zempléni Hugó: A vers belső létezés (Bösörményi Zoltán:
Az irgalom ellipszise)
99 Tarján Tamás: „Miklós nem adott el annyi könyvet!” (Bíró-Balogh
Tamás: Könyvvel üzenek néked – Radnóti Miklós dedikációi)
103 Dominka Ede Harald: A délszláv háború eufémia nélkül (Sirbik Attila:
St. Euphemia)
107 Juhász Kristóf: Az ipari forradalom neogótikus meséje (Beregi Tamás:
Noctambulo – Egy alvajáró története)
110 Bárdos József: Negyedszázadig érlelt vallásos versek (Orisek Márta:
Pünkösöd felé, pünkösöd után)
113 Kadlót Nikolett: A bogaras bogarász (Géczi János: Kívül)
116 Bátorligeti Mária: Miért van (még mindig) író–olvasó találkozó? (esszé)
120 Me.mento – Laik Eszter: Aki szóra bírta a legnagyobbakat
124 Debüt – Vass Csaba versei

Áldott karácsonyt!
Boldog új évet!

500 forint, 6 lej, 1,50 euró



5 948429 701748 1 6012